

Ali Obali

OSAKEYHTIÖN TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUUN HALLINTA VASTUUVAKUUTUKSELLA

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Ali Obali: Osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun hallinta vastuuvakuutuksella
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma
Marraskuu 2021

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ja sen laajuus on herättänyt viimeisen vuosikymmenen aikana runsaasti keskustelua niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Vastuuta on pidetty alan ammattilaisten keskuudessa ongelmallisena sen laajuuden sekä tilintarkastajan velvollisuuksien epäselvyyden vuoksi. Euroopan komissio antoi vuonna 2008 suosituksen vastuun rajoittamisesta. Eräänä perusteluna vastuun rajoittamiselle käytettiin vastuuvakuutusten huonoa saatavuutta. Kyse näyttäisi kuitenkin olevan ainakin kansainvälisellä tasolla siitä, että vakuutusturva on koettu riittämättömäksi suhteutettuna sen hintaan. Suomessa ei ole ryhdytty suosituksen antamisen jälkeen erityisiin toimiin tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi. Kansallisella tasolla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta on tutkittu suhteellisen paljon, mutta vastuuvakuutusta tilintarkastajan vastuuriskin hallintakeinona ei ole tutkittu juurikaan. Tämä siitä huolimatta, että Suomessa lähes kaikilla tilintarkastajilla on vastuuvakuutus.

Tässä tutkielmassa perehdytään vastuuvakuutuksen toimintaan osakeyhtiön tilintarkastajan vastuuriskin hallintakeinona. Tutkielmassa selvitetään, miten vastuuvakuutuksella voidaan hallita osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä. Vastuuvakuutusten korvaavuuden edellytyksenä on se, että vakuutettu on tosiasiallisesti joutunut voimassa olevan oikeuden mukaan vahingonkorvausvelvolliseksi. Tämän vuoksi tutkielmassa perehdytään myös siihen, milloin osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu voi ylipääntänsä syntyä lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä. Näiden kahden aihealueen yhdistäminen samassa tutkielmassa on siinä mielessä tarkoituksenmukaista, että tosiasiallisesti suurin osa vastuuvahingoista pyritään ohjaamaan korvattavaksi vastuuvakuutuksista. Tutkielman metodina käytetään perinteistä lainoppia. Perinteisten oikeuslähteiden lisäksi tutkielmassa käytetään lähteenä tyyppillisiä varallisuusvastuuvakuutuksiin sisältyviä ehtoja. Tutkielman tuottaman tiedon avulla on mahdollista arvioida vastuuvakuutuksen korvaavuutta kulloinkin käsillä olevassa vahinkotilanteessa. Tämän lisäksi tutkielmassa pyritään nostamaan esille vakuutusehtoja, jotka voivat olla erityisen merkittäviä tilintarkastajan vakuutusturvan näkökulmasta.

Tilintarkastajan vastuu voi syntyä jo lievistä huolimattomuudesta, mikäli vahingonkorvausvastuun muut edellytykset tuottamuksen ohella täyttyvät. Tilintarkastaja on lähtökohtaisesti täydessä vastuussa sekä tarkastuskohdetta kohtaan että sivullisia kohtaan aiheuttaessaan vahinkoa. Tilintarkastajan huolellisuus on sidottu hyvän tilintarkastustavan noudattamiseen, jonka sisältö ei ole määriteltävissä yksiselitteisesti. Tilintarkastajan aiheuttaessa vahinkoa on kyse usein siitä, että tilintarkastajan raportointi ei ole ollut asianmukaista. Vastuuvakuutukset näyttäisivät lähtökohtaisesti tarjoavan juridisesti toimivan tavan hallita tilintarkastajan vastuuriskiä. Tyyppilliset ehdot, joita sisältyy varallisuusvastuuvakuutuksiin, eivät näyttäisi estävän perusteellisella tavalla tilintarkastajan vastuuriskin hallintaa. Tilintarkastajan on kuitenkin vakuutusturvaa rakentaessaan tarkoituksenmukaista kiinnittää erityistä huomiota muun muassa vakuutettua toimintaa, yhteisvastuuta sekä ajallista ulottuvuutta koskeviin ehtoihin. Vaikka tilintarkastajan aiheuttama vahinko voitaisiinkin korvata vakuutuksesta, on muistettava, että vakuutus ei koskaan korvaa aiheutunutta vahinkoa kokonaisuudessaan. Korvauksen määrää rajoittavat omavastuu sekä määritellyt vakuutusmäärät. Vastuuvakuutukseen käytön voidaan katsoa vaikuttavan tilintarkastajan kannustumiin toimia huolellisesti, sillä se siirtää osan vastuuriskistä ulkopuolisen eli vakuutusyhtiön kannettavaksi. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyy kuitenkin useita piirteitä, joiden voidaan katsoa lieventävän edellä mainittua vaikutusta.

Avainsanat: Vastuuvakuutus, Tilintarkastaja, Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu, Osakeyhtiö, Vastuuriski, Varallisuusvastuuvakuutus, Lakisääteinen tilintarkastus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	II
LÄHTEET	V
OIKEUSTAPAUKSET	XI
LYHENTEET	XII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkimustehtävä ja rajaus.....	6
1.3 Tutkimusmetodi, lähteet ja tutkielman rakenne.....	8
2 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVELVOLLISUUS VAKUUTUSTAPAHTUMANA	11
2.1 Tilintarkastuksen tavoite.....	11
2.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun peruste.....	15
2.2.1 Tilintarkastajan aiheuttama vahinko.....	18
2.2.2 Tuottamus vastuuperusteena.....	19
2.2.3 Syy-yhteys ja ennalta-arvattavuus.....	22
2.3 Tilintarkastajan vastuu käytännössä.....	24
2.4 Vastuun jakaantuminen tilintarkastusyhteisössä.....	27
2.4.1 Tilintarkastajan vastuu apulaisen aiheuttamista vahingoista.....	27
2.4.2 Tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajien välinen vastuunjako.....	29
2.5 Tilintarkastajan ja johdon vastuusuhteet – vastuun kohdentuminen.....	33
3 VARALLISUUSVASTUUVAKUUTUS TILINTARKASTAJAN VASTUURISKIN HALLINTAKEINONA	39
3.1 Vastuuvakuutus vakuutuslajina.....	39
3.2 Vakuutussopimuslain pakottavuus.....	41
3.3 Varallisuusvastuuvakuutuksen mukainen vakuutustapahtuma.....	43
3.3.1 Vakuutetussa toiminnassa syntynyt vahinko.....	43
3.3.2 Vakuutettu vahingon aiheuttajana.....	47
3.3.3 Vakuutuksen voimassaoloalue ja ajallinen ulottuvuus.....	48
3.4 Varallisuusvastuuvakuutuksesta maksettavan korvauksen määrä.....	53
3.5 Tilintarkastajan kannalta merkittävät rajoitusehdot.....	56
3.5.1 Itselle aiheutettu vahinko ja virheellinen työsuoritus.....	56
3.5.2 Sopimusvastuu.....	57
3.5.3 Törkeä tuottamus ja tahallisuus.....	59
3.5.4 Yhteisvastuuta koskeva ehto.....	64

4 VASTUUVAKUUTUKSEN SAATAVUUS SEKÄ VASTUURISKIN VAKUUTTAMISEEN LIITTYVÄT RISTIRIIDAT	69
4.1 Vakuutuksiin liittyvät yleiset ongelmat	69
4.2 Vastuuvakuutusten saatavuus tilintarkastajan näkökulmasta	71
4.3. Vastuunrajoitusten vaikutus vastuuvakuutuksen toimintaan	74
4.4 Vastuuvakuutukseen liittyvät ristiriidat	79
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	86

LÄHTEET

Kirjallisuus:

Anderson, Helen: A Different Solution to the Auditors' Liability Dilemma. *Bond Law Review*. Vol. 8, No. 1 (1996), s. 72–97. (Anderson 1996)

Bengtsson, Bertil: Tort Liability and Insurance Practice. *Scandinavian Studies in Law*. Vol. 38 (1999), s. 281–294. (Bengtsson 1999)

Bigus, Jochen: Auditors' liability with overcompensation and reputation losses. *OR Spectrum*. Vol. 33, No. 2 (2011), s. 287–307. (Bigus 2011)

Blummé, Nils: Osakeyhtiön tilintarkastus. Helsinki 2008. (Blummé 2008)

Blummé, Nils: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kolmansille sekä kansainväliset tilintarkastusstandardit. *Tilintarkastus-Revision 1/2007*, s. 27–31. (Blummé 2007)

Chade, Hector – Schlee, Edward: Optimal insurance with adverse selection. *Theoretical Economics*. Vol. 7, No. 3 (2012), s. 571–607. (Chade – Schlee 2012)

Cousins, Jim – Mitchell, Austin – Sikka, Prem: Auditor Liability: The Other Side of the Debate. *Critical Perspectives on Accounting*. Vol. 10, No. 3. (1999), s. 283–312. (Cousins – Mitchell – Sikka 1999)

Haapanen, Petri: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu. Helsinki 2003. (Haapanen 2003)

Hahto, Vilja: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. Helsinki 2008. (Hahto 2008)

Halonen, Kaarina – Steiner, Maj-Lis: Tilintarkastusprosessi käytännössä. Helsinki 2009. (Halonen – Steiner 2009)

Hayes, Rick – Dassen, Roger – Schilder, Arnold – Wallage, Philip: Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing. 2., uud. p. Financial Times Prentice Hall 2005. (Hayes ym. 2005)

Hemmo, Mika: Oikeudellisen riskienhallinnan perusteita. Helsinki 2005. (Hemmo 2005b)

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005. (Hemmo 2005a)

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011. (Hirvonen 2011)

Hoppu, Esko: Vastuuvakuutuksen sisällöstä asianajotoiminnassa. Julkaisussa: Asianajajan työkentältä – Från advokatens arbetsfält. Helsinki 1994, s. 109–121. (Hoppu 1994)

Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutusosoikeus. Helsinki 2006. (Hoppu – Hemmo 2006)

Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis: Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussääntely – kommentaari. Helsinki 2017. (Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017)

Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis: Tilintarkastus-asiakkaan opas. 5., uud. p. Helsinki 2017. (Horsmanheimo – Steiner 2017)

Hällström, Esbjörn af – Ijäs, Hannu – Laasonen, Jussi: Vastuuvakuutus. 3., uud. p. Helsinki 2014. (Hällström – Ijäs – Laasonen 2014)

Hällström, Esbjörn af – Ijäs, Hannu: Vastuuvakuutus. 2., uud. p. Helsinki 2007. (Hällström– Ijäs 2007)

Immonen, Raimo – Nuolimaa, Risto: Osakeyhtiöoikeuden perusteet. 3., uud. p. Helsinki 2017. (Immonen – Nuolimaa 2017)

Ittonen, Kim: A Theoretical Examination of the Role of Auditing and the Relevance of Audit Reports. Vaasa 2010. (Ittonen 2010)

Kahola, Marja-Liisa – Kivisaari, Esko: Vakuutustalous: vakuutusyrityksen riskienhallinta, tilinpäätös ja vakavaraisuus. Helsinki 2017. (Kahola – Kivisaari 2017)

Kaisanlahti, Timo – Timonen, Pekka: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda. KTM Julkaisuja 39/2006. (Kaisanlahti – Timonen 2006)

Karhu, Juha – Ståhlberg, Pauli: Suomen vahingonkorvausoikeus. 7., uud. p. Helsinki 2020. (Karhu – Ståhlberg 2020)

Karhu, Juha – Ståhlberg, Pauli: Suomen vahingonkorvausoikeus. 6., uud. p. Helsinki 2013. (Karhu – Ståhlberg 2013)

Kelly, James: The Power of an Indictment and the Demise of Arthur Andersen. South Texas Law Review. Vol. 48, No. 2 (2006), s. 509–526. (Kelly 2006)

Kihn, Lili-Anne: Tilintarkastuksen laatu – ajankohtaiskatsaus tilintarkastuksen tieteelliseen tutkimukseen. Julkaisussa: *Leponiemi, Ulriika ym.* Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin. Tampere 2017, s. 81–100. (Kihn 2017)

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Edilex 2015. (Kolehmainen 2015)

Kunreuther, Howard C – Pauly, Mark V – McMorro, Stacey: Insurance and Behavioral Economics: Improving Decisions in the Most Misunderstood Industry. New York 2013. (Kunreuther – Pauly – McMorro 2013)

Könkkölä, Justus: Vastuuvakuutus vahingonkorvausriidassa. Helsinki 2009. (Könkkölä 2009)

Laitinen, Jouni: The effect of limiting statutory auditors' civil liability on financial reporting quality: Empirical evidence on liability caps and earnings management in Europe. *Nordic Journal of Business*. Vol. 64, No. 3 (Fall 2015), s. 207–224. (Laitinen 2015)

Lintumaa, Sari: Vastuuriskien hallinta – ennakointi maksaa vaivan. Julkaisussa: Aalto-Setälä, Ilkka ym. Yrityksen ja yhteisön vastuuriskit: oikeudellisen riskienhallinnan perusteet. Helsinki 2002, s. 324–353. (Lintumaa 2002)

London Economics: Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes (MARKT/2005/24/F). (London Economics 2006)

Moberg, Krister: Auditors' Liability for Damages. *Scandinavian Studies in Law*. Vol. 45 (2004), s. 215–248. (Moberg 2004)

Moizer, Peter – Hansford-Smith, Lisa: UK Auditor Liability: An Insurable Risk? *International Journal of Auditing*. Vol. 2, No. 3 (1998), s. 197–213. (Moizer – Hansford-Smith 1998)

Mähönen, Jukka: Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta. *Tilisanomat* 3/2007, s. 34–37. (Mähönen 2007)

Mäntysaari, Petri: Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kolmanteen nähden. *Defensor legis* 2/1996, s. 175–195. (Mäntysaari 1996)

Mäntysaari, Petri: Törkeä huolimattomuus ja tilintarkastajan vastuuvakuutus. *Defensor legis* 6/1997, s. 841–861. (Mäntysaari 1997)

Norio-Timonen, Jaana: Vakuutusoppimuslain pääkohdat. 2., uud. p. Helsinki 2018. (Norio-Timonen 2018)

Palmunen, Antti: Vastuuvakuutus. 3., uud. p. Helsinki 1996. (Palmunen 1996)

Philipsen, Niels J: Limiting Auditors' Liability: The Case for (and Against) EU Intervention. *Geneva papers on Risk and Insurance. Issues and Practice*. Vol 39, No. 3 (2014), s. 585–597. (Philipsen 2014)

Prepula, Eero – Toiviainen, Heikki: Tilintarkastajan vastuu ja sen suhde yhteisön tai säätiön johdon vastuuseen. *Tilintarkastus-Revision* 3/1995, s. 199–206. (Prepula – Toiviainen 1995)

Rantala, Jukka – Kivisaari, Esko: Vakuutusoppi. 12., uud. p. Helsinki 2014. (Rantala – Kivisaari 2014)

Riistama, Veijo: Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? Osa IX: Tilintarkastajan vastuu. Tilintarkastus-Revision 4/2007, s. 32–36. (Riistama 2007)

Riistama, Veijo: Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. 2., uud. p. Helsinki 1999. (Riistama 1999)

Ruohonen, Janne: Johdon vahvistuskirjeen oikeudellinen merkitys tilintarkastuksessa. Lakimies 2/2017, s. 169–194. (Ruohonen 2017)

Ruohonen, Janne: Yliopistonlehtori Janne Ruohonen: Kirjanpitäjä kavalsi rahaa – Tilintarkastajat velvoitettiin suorittamaan vahingonkorvausta lähes 70 000 euroa – oikeustapauskommentti (HO). Edilex lakikirjasto 2016. (Ruohonen 2016)

Ruohonen, Janne: Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki 2020. (Ruohonen 2020)

Ruohonen, Janne: Kansainvälisten tilintarkastusalan standardien merkitys osakeyhtiön hallinnon tarkastuksessa. Julkaisussa: *Vahtera, Veikko ym.* Yhtiö, Velka, Velvoite : Juhlajulkaisu Seppo Villa. Helsinki 2021, s. 449–462. (Ruohonen 2021)

Ruuska, Risto: Hallinnon tarkastus – mitä se on ja mitä sen pitäisi olla? Balanssi 6/2016, s. 14–16. (Ruuska 2016)

Saarikivi, Maj-Lis: Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus. Helsinki 2000. (Saarikivi 2000)

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. 3., uud. p. Helsinki 2015. (Savela 2015)

Savela, Ari: Yritysjohdon vastuuvakuutus. Defensor legis 1/1998, s. 52–68. (Savela 1998)

Schwartz, Gary T: The Ethics and economics of tort liability insurance. Cornell law review. Vol. 75, No. 2 (1990), s. 313–365. (Schwartz 1990)

Strömberg, Harry: Vastuuvakuutuksen perusteella maksetut korvaukset. Julkaisussa: *Aalto-Setälä, Ilkka ym.* Yrityksen ja yhteisön vastuuriskit: oikeudellisen riskienhallinnan perusteet. Helsinki 2002, s. 354–411. (Strömberg 2002)

Suomela, Eero: Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä. Tilintarkastus-Revision 1/1994, s. 21–26. (Suomela 1994a)

Suomela, Eero: Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä osa 2. Tilintarkastus-Revision 3/1994, s. 175–181. (Suomela 1994b)

Suomen Tilintarkastajat Ry: Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen- Suomen tilintarkastajat Ry:n suosituksia 2/2021. (Suomen Tilintarkastajat Ry 2021)

Vahtera, Veikko: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ja sen suhde yhteisön johdon vahingonkorvausvastuuseen. Julkaisussa: *Leponiemi, Ulrika ym.* Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin. Tampere 2017, s. 47–60. (Vahtera 2017)

Villa, Seppo: Hallituksen ja toimitusjohtajan oikeudet ja vastuu osakeyhtiössä. Helsinki 2020. (Villa 2020)

Virkilä, Timo: Mukautettu kertomus haaste kokeneellekin tilintarkastajalle. Balanssi 1/2014, s. 30–33. (Virkilä 2014)

Virtanen, Pertti: Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt. Helsinki 2011. (Virtanen 2011)

Wagner, Gerhard: Tort Law and Liability Insurance. Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice. Vol. 31, No. 2 (2006) s. 277–292. (Wagner 2006)

Zweifel, Peter – Eisen Roland: Insurance Economics. Berlin 2012. (Zweifel – Eisen 2012)

Muut lähteet:

En ny ordning för revisorers ansvarsförsäkring. Stockholm: Revisorsinspektionen 2019. (Revisorsinspektionen 2019)

Helsingin Sanomien www-sivusto. Enron-skandaali muuttaa tilintarkastuskäytäntöjä. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000004025623.html>>. 23.10.2021.

Helsingin Sanomien www-sivusto. Finavia ja tilintarkastaja sopivat riitansa. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000002872114.html>>. 11.9.2021.

SCB:n www-sivusto. Prisbasbelopp. <<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/tabell-och-diagram/prisbasbelopp/prisbasbelopp/>>. 16.10.2021.

Taloudellinen vastuuvakuutus, tuoteseloste (IF). Voimassa alkaen 1.1.2019. (Seloste 2)

Tilintarkastuslautakunnan päätös PRH/3279/10000/2017.

Varallisuusvastuuvakuutus – Tilintarkastuspalvelut, tuoteseloste (LähiTapiola). Voimassa alkaen 1.1.2015. (Seloste 1)

Varallisuusvastuuvakuutus, Yleiset vakuutusehdot VA03 (OP). Voimassa alkaen 1.1.2020. (Ehdot 2)

Varallisuusvastuuvakuutus, Vakuutusehdot VA30 (LähiTapiola). Voimassa alkaen 1.1.2014. (Ehdot 1)

Vastuuvakuutusten yhteiset ehdot, Vakuutusehdot VY1 (LähiTapiola). Voimassa alkaen 1.1.2014. (Ehdot 4)

Varallisuusvastuuvakuutus, Vakuutusehdot YT 315 (Fennia). Voimassa alkaen 1.1.2019. (Ehdot 3)

Vastuuvakuutusten yhteiset ehdot, Vakuutusehdot YT390 (Fennia). Voimassa alkaen 1.1.2019. (Ehdot 5)

Yle:n www-sivusto. Enronin johtoa uhkaa rikossyyte? <<https://yle.fi/uutiset/3-5118580>> 23.10.2021.

Yle:n www-sivusto. Enronin tilintarkastajat oikeuteen. <<https://yle.fi/uutiset/3-5135795>> 23.10.2021.

Yle:n www-sivusto. Tilintarkastajalta vaaditaan miljoonakorvauksia ekosähköyhtiössä paljastuneesta huijauksesta. <<https://yle.fi/uutiset/3-6471698>>. 4.11.2019.

Virallislähteet:

Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta.

Euroopan komissio 1996. Vihreä kirja - Lakisääteisen tilintarkastajan tehtävästä, asemasta ja vastuusta Euroopan unionissa. KOM/96/338.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 295/1993 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. HE 194/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. HE 109/2005 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutus sopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 114/1993 vp.

Revisorsinspektionens föreskrifter (RIFS 2018:2) om villkor för revisorer och registrerade revisionsbolags verksamhet. (Ruotsi)

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1991:13

Osakeyhtiö – Tilintarkastaja – Vahingonkorvaus – Syy-yhteys

KKO 1992:98

Osakeyhtiö – Yhtiön varojen käyttö – Tilintarkastaja

KKO 1997:103

Vakuutussopimus – Vastuuvakuutus – Vakuutuksesta korvattava vahinko – Tilintarkastaja

Hovioikeus

Turun HO 25.2.2015 S14/411

Tilintarkastaja – Vahingonkorvaus

Vahinkovakuutuslautakunta

VVL 8388/V36

Vahinko- ja henkilövakuutuslautakunta

VHVL 8141/V/L 2

Vakuutuslautakunta

VKL 398/06 (2007)

VKL 332/11 (2011)

VKL 266/16 (2017)

LYHENTEET

EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
HE	Hallituksen esitys
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
KKO	Korkein oikeus
KPL	Kirjanpitolaki (1336/1997)
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
OYL	Osakeyhtiölaki (624/2006)
PIE	Public Interest Entity
TILA	Tilintarkastuslautakunta
TTL	Tilintarkastuslaki (1141/2015)
Turun HO	Turun hovioikeus
VahL	Vahingonkorvauslaki (412/1974)
VanhL	Laki velan vanhentumisesta (728/2003)
VHVL	Vahinko- ja henkilövakuutuslautakunta
VKL	Vakuutuslautakunta
VVL	Vahinkovakuutuslautakunta
VSL	Vakuutussopimuslaki (543/1994)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta

Tilintarkastus voidaan yksinkertaistaen ymmärtää instituutioksi, jonka tarkoituksena on varmentaa yhteisöjen tuottaman taloudellisen tiedon oikeellisuus. Osakeyhtiölain (624/2006, myöh. OYL tai osakeyhtiölaki) 7:1:n perusteella osakeyhtiöiden tilintarkastuksesta säännellään tilintarkastuslaissa (1141/2015, myöh. TTL tai tilintarkastuslaki) sekä osakeyhtiölain 7 luvussa. Tilintarkastuslain 3:1:n perusteella tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Näiden osa-alueiden tarkastus muodostaa Suomessa osakeyhtiöiden tilintarkastuksen ytimen. Edellä mainittujen osa-alueiden tarkastusta kutsutaan usein myös ns. lakisääteiseksi tilintarkastukseksi.¹

Nykyisenkaltaisen tilintarkastuksen tarpeen voidaan katsoa syntyneen jo 1800-luvulla, kun yritysten johto sekä omistus alkoivat eriytyä taloudellisen kehityksen myötä². Tilanteessa, jossa yrityksen johto ja omistus ovat eriytyneet, tilintarkastuksen tarvetta on selitetty tavanomaisesti agenttiteorialla³. Tämän teorian mukaan yrityksen johto voidaan nähdä ”agenttina”, jonka tehtävänä on toimia ”päämiehen” roolissa olevan osakkeenomistajan etujen mukaisesti. Päämiehinä voidaan laajennetussa mielessä nähdä myös muita tahoja, joilla on jonkinlainen taloudellinen intressi yrityksessä. Tällaisia tahoja voivat olla esimerkiksi vieraan pääoman ehtoiset sijoittajat sekä työntekijät. Johdolla voidaan nähdä aina olevan enemmän informaatiota yrityksen toiminnasta kuin päämiehillä, jonka vuoksi johdon ja päämiesten välille syntyy epäsymmetristä informaatiota. Johdolla on käytännössä lähes poikkeuksetta tarkempi tietämys muun muassa yhtiön taloudellisesta tilanteesta kuin omistajilla. Johto saattaisi käyttää tilannetta hyväksi esittämällä tietoja esimerkiksi suppeammin kuin päämiesten intressien mukaista olisi. Päämiehet ovat kuitenkin käytännössä alisteisia johdon tuottamalle informaatiolle tehdessään taloudellisia päätöksiä. Tilintarkastajan rooli onkin varmentaa johdon tuottaman informaation oikeellisuus, jotta päämiehet voisivat luottaa päätöksenteon perustana käytettäviin tietoihin.

¹ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 28.

² Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 23.

³ Ittonen 2010, s. 5.

Tilintarkastuksen voidaan kuitenkin loppukädessä nähdä hyödyttävän myös yrityksen johtoa.⁴

Käytännössä useat tahot, kuten nykyiset ja potentiaaliset osakkeenomistajat, tavarantoi-
mittajat, luottolaitokset sekä muut velkojat luottavat siihen, että tilintarkastetussa tilin-
päätöksessä esitettävät tiedot ovat luotettavia⁵. Tilintarkastuksella on käytännössä nyky-
aikaisen talousjärjestelmän toiminnassa merkittävä rooli, sillä järjestelmän toimivuus
edellyttää sitä, että talouden eri osapuolet voivat luottaa toistensa antamaan informaati-
oon⁶. Jo tässä mielessä on perusteltua vaatia tilintarkastajaa suorittamaan työnsä huolel-
lisesti ja laadukkaasti. Mikäli tilintarkastusta ei ole suoritettu riittävää huolellisuutta nou-
dattaen, tilintarkastajan on mahdollista joutua tilintarkastuslain 10:9:n perusteella vahin-
gonkorvausvastuuseen sekä tarkastuskohdetta että myös sivullisia kohtaan. Käytännössä
voidaan katsoa, että mahdollisuus joutua vahingonkorvausvelvolliseksi kannustaa tilin-
tarkastajaa toimimaan huolellisemmin⁷.

Tilintarkastajien keskuudessa vahingonkorvausvastuuta on kuitenkin pidetty jossain mää-
rin ongelmallisena, sillä korvausvastuun määrä on Suomessa rajoittamaton. Osaltaan on-
gelmalliseksi on koettu myös tilintarkastajan yhteisvastuu tarkastuskohteen johdon
kanssa.⁸ Tilintarkastuksen sääntely on lisääntynyt ja monimutkaistunut viime vuosien ai-
kana⁹ ja vastuuta koskevassa keskustelussa onkin nostettu esille myös tilintarkastajan vel-
vollisuuksien sisällön epäselvyys¹⁰. Alan ammattilaisten keskuudessa erityistä huolta on
herättänyt hallinnon tarkastuksen sisällön epämääräisyys¹¹. Hallinnon tarkastus on suo-
malaiseen tilintarkastusjärjestelmään sisältyvä erityispiirre, jota ei juurikaan muissa
maissa esiinny¹². Hallinnon tarkastuksen sisällön epämääräisyyttä on pidetty ongelmalli-

⁴ Hayes ym. 2005, s. 46–47.

⁵ Hayes ym. 2005, s. 52.

⁶ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 23.

⁷ Savela 2015, s. 7–8.

⁸ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 294–295.

⁹ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 294–295.

¹⁰ Mähönen 2007, s. 35.

¹¹ Ruuska 2016, s. 14–15.

¹² Virkilä 2014, s. 32.

sena myös tilintarkastuskohteen ja sidosryhmien kannalta, sillä se on omiaan syventämään ns. odotuskulua¹³. Odotuskululla viitataan ilmiöön, jonka mukaan tilintarkastuspalveluita hyödyntävien tahojen tilintarkastajan tehtäviin kohdistamat odotukset ovat laajemmalla kuin tilintarkastajan tehtävät tosiasiallisesti ovat¹⁴.

Julkisuudessa on uutisoitu tapauksista, joissa tilintarkastajilta on vaadittu jopa satojen miljoonien eurojen korvauksia¹⁵. Vaadittavien korvauksien on pelätty voivan olla jopa niin suuria, että ne pystyisivät kaatamaan kansainvälisiä tilintarkastusketjuja ja häiritsemään näin ollen koko kansainvälisen tilintarkastusinstituution toimintaa¹⁶. Euroopan yhteisöjen komissio antoikin vuonna 2008 suosituksen julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhtiöiden tilintarkastajien siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta. Suosituksen mukaan pääomamarkkinoiden häiriötön toiminta edellyttää riittävää tilintarkastuskapasiteettia sekä kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla. Suosituksen mukaan rajoittamaton yhteisvastuu voi vähentää uusien tilintarkastusyhteisöjen ja ketjujen halukkuutta harjoittaa tilintarkastustoimintaa, joka on omiaan heikentämään kilpailua alalla.¹⁷

Toisaalta vahingonkorvausvastuuseen liittyvässä keskustelussa on esitetty myös poikkeavia näkemyksiä, joiden mukaan tilintarkastajan vastuun rajoittamattomuuteen ei tosiasiallisesti liity niin suuria ongelmia kuin väitetään. Esitettyjen näkemysten mukaan vastuun rajoittamiseen liittyvässä keskustelussa on kansainvälisellä tasolla kyse lähinnä suurien tilintarkastuspalveluita tuottavien yhteisöjen sekä alan etujärjestöjen harjoittamasta poliittisesta lobbauksesta.¹⁸ Vastuun rajoittamista vastaan olevien tahojen mukaan ongelmat tilintarkastuksen laadussa, eturistiriitojen olemassaolo sekä riippumattomuuden puute ovat tekijöitä, jotka johtavat useimmiten vahingonkorvausvaatimuksiin.¹⁹ Vastuun

¹³ Ruuska 2016, s. 14–15.

¹⁴ Hayes ym. 2005, s. 57.

¹⁵ Ks. esim. “Tilintarkastajalta vaaditaan miljoonakorvauksia ekosähköyhtiössä paljastuneesta huijauksesta”. Ylen www-sivusto. <<https://yle.fi/uutiset/3-6471698>>. 4.11.2019.

¹⁶ Mähönen 2007, s. 35.

¹⁷ Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisäätteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta. Tällä hetkellä tilintarkastusmarkkinat ovat keskittyneet ns. Big Four – toimistojen ympärille. Ks. esim. Horsmanheimo–Steiner 2017, s. 37. Ks. myös Blummé 2008, s. 28.

¹⁸ Cousins – Mitchell – Sikka 1999, s. 283–284.

¹⁹ Cousins – Mitchell – Sikka 1999, s. 302.

rajoittamisen on pelätty voivan johtaa tilintarkastuksen laadun heikkenemiseen²⁰, sillä vastuun rajoittaminen saattaisi vähentää tilintarkastajan kannustinta toimia huolellisesti²¹.

Vahingonkorvausvastuun toteutumiseen liittyy myös maineriski²², joten tässä mielessä pelkästään vastuun rajoittamattomuutta ei tulisi nähdä tekijänä, joka voi aiheuttaa tilintarkastusyhteisöille ongelmia. Tilintarkastusalalla maineella on hyvin keskeinen merkitys ja maineen vahingoittumisen on todettu johtavan usein tilintarkastajan markkinaosuuden pienenemiseen²³. Kaikista vakavimpien maineriskien toteutuminen voi käytännössä johtaa myös tilintarkastusyhteisöjen romahtamiseen asiakaspaon vuoksi. Näin tapahtui yhdelle maailman suurimmista tilintarkastusyhteisöistä Arthur Andersenille Enron-skandaalin myötä²⁴. Enron oli energia-alalla toimiva pörssiyhtiö, joka oli ennen konkurssiaan Yhdysvaltain seitsemänneksi suurin yritys. Enron päätyi konkurssiin joulukuussa 2001 sen myötä, kun paljastui, että johto oli väärennellyt systemaattisesti Enronin tilinpäätöslukuja todellista paremmiksi.²⁵ Arthur Andersen, joka toimi Enronin tilintarkastajana ei ollut puuttunut johdon toimiin taikka virheellisiin tilinpäätöslukuihin²⁶. Lopulta Arthur Andersenia kohtaan nostettiin myös rikossyyte sen vuoksi, että se oli tuhonnut Enroniin liittyviä asiakirjoja²⁷. Tämä viimeistään johti Arthur Andersenin romahtamiseen markkinoiden menettäessä luottamuksensa siihen lopullisesti²⁸. Vaikka rikossyytettä voidaankin pitää tekijänä, joka johti Arthur Andersenin maineen tuhoutumiseen lopullisesti, niin myös vahingonkorvaustapausten voidaan katsoa nakertavan markkinoiden luottamusta tilintarkastajan suorittaman työn laatuun²⁹.

Tilintarkastusyhteisöjen kohdalla vahingonkorvausriskeillä voidaan katsoa olevan korostuneella tavalla merkittävä rooli niin maineen kuin korvausten mittaluokan näkökulmasta. Yritysten tuloksellinen toiminta edellyttää aina kuitenkin erilaisten riskien ottamista.

²⁰ Cousins – Mitchell – Sikka 1999, s. 302.

²¹ Philipsen 2014, s. 588–589.

²² Ruohonen 2020, s. 267.

²³ Hayes ym. 2005, s. 47.

²⁴ Ks. esim. Philipsen 2014, s. 591.

²⁵ Ks. esim. ”Enronin johtoa uhkaa rikossyyte?” Ylen www-sivusto. <<https://yle.fi/uutiset/3-5118580>>. 23.10.2021.

²⁶ Ks. esim. ”Enron-skandaali muuttaa tilintarkastuskäytäntöjä.” Helsingin Sanomien www-sivusto. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000004025623.html>>. 23.10.2021.

²⁷ Ks. esim. ”Enronin tilintarkastajat oikeuteen.” Ylen www-sivusto <<https://yle.fi/uutiset/3-5135795>> 23.10.2021.

²⁸ Kelly 2006, s. 510, 522–523.

²⁹ Ks. esim. Lintumaa 2002, s. 324. Ks. myös Virtanen 2011, s. 30.

Tämä koskee myös tilintarkastusyhteisöjä. Menestymisen kannalta on kuitenkin tärkeää, että näitä riskejä ei oteta hallitsemattomasti. Yleisenä kehityssuuntana on ollut muillakin toimialoilla se, että vastuuriskien merkitys on kasvanut toimintaympäristön monimutkaisuuden myötä.³⁰ Erilaisiin riskeihin voidaan varautua riskienhallinnalla, jolla tarkoitetaan toimintaa, jonka tavoitteena on estää yrityksen toimintaa uhkaavien riskien toteutuminen tai minimoida toteutumisesta aiheutuvat haitalliset seuraukset³¹. Riskienhallintakeinoina on perinteisesti nähty riskien hallittu ottaminen, poistaminen, pienentäminen sekä siirtäminen. Riskien ottamista sellaisenaan voidaan pitää perusteltuna silloin, kun riskin toteutumisesta seuraavat kustannukset jäävät vähäisemmiksi kuin hallitsemisesta aiheutuvat kustannukset. Riskien poistaminen voi olla toisinaan mahdollista vain luopumalla kokonaan riskin sisältävästä liiketoiminnasta.³² Tilintarkastajan vastuuriskin voidaan argumentoida olevan luonteeltaan sellainen, että sitä ei voida poistaa kokonaisuudessaan. Omalta osaltaan hallintaa vaikeuttaa se, että vastuuriskin toteutumista on hankala ennakoida tilintarkastajan tapauksessa etukäteen, kuten myöhemmin selostetaan.

Tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä on mahdollista hallita erityisellä vastuuvakuutuksella. Vastuuvakuutuksen avulla voidaan siirtää osa vahingonkorvausriskistä maksua vastaan vakuutusyhtiön kannettavaksi.³³ Suomessa tilintarkastajat ottavatkin useimmiten korvausvastuun varalta vastuuvakuutuksen³⁴, vaikka lain mukaan pakkoa vakuutuksen ottamiseen ei ole. Monissa muissa Euroopan maissa, kuten Ranskassa, Saksassa ja Ruotsissa vastuuvakuutuksen ottaminen on tilintarkastajan tapauksessa pakollista.³⁵ Vastuuvakuutus on erityinen vakuutuslaji, jonka tarkoituksena on korvata vakuutuksenottajan ulkopuoliselle aiheuttamat vahingot³⁶. Vastuuvakuutus tarjoaa suojaa vahingonkorvausvelvollisuuden aiheuttamien taloudellisten tappioiden varalle. Toisaalta vastuuvakuutuksen voidaan nähdä hyödyttävän myös vahingonkäräsinä, sillä se parantaa vahingonkäräsinen mahdollisuutta saada hyvitys kohtaamalleen vahingolle.³⁷ Tilintarkastusalalla on

³⁰ Lintumaa 2002, s. 324–325.

³¹ Lintumaa 2002, s. 330.

³² Lintumaa 2002, s. 340–341.

³³ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 86.

³⁴ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 525.

³⁵ Laitinen 2015, s. 209.

³⁶ Hällström – Ijäs – Laasonen, 2014, s. 88–89.

³⁷ Strömberg 2002, s. 354.

esitetty näkemyksiä, joiden mukaan kasvaneen vastuuriskin myötä riittävän vakuutussuojan saaminen on vaikeutunut sekä vakuutusten hinnat ovat kohonneet liian suuriksi³⁸. Tämä voi osaltaan vaikeuttaa tilintarkastajan vastuuriskin hallintaa vastuuvakuutuksella. Tutkielmassa perehdytään tarkemmin siihen, miten toimivaa suojaa vastuuvakuutus tarjoaa tilintarkastajalle.

1.2 Tutkimustehtävä ja rajaus

Tämän tutkielman ensisijainen tutkimuskysymys on seuraava: *Miten vastuuvakuutuksella voidaan hallita osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä?* Vastuuvakuutuksen korvaavuus edellyttää, että vakuutuksenottaja on joutunut voimassa olevan oikeuden mukaan vahingonkorvausvelvolliseksi³⁹. Tämän vuoksi tutkielman toiseksi tutkimuskysymykseksi on määritelty seuraava tutkimuskysymys: *Milloin osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu voi syntyä lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä?* Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamisen tueksi on asetettu myös seuraava alatutkimuskysymys: *Mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastajan tapauksessa vastuuvakuutusten saatavuuteen sekä vastuuvakuutuksen käytön oikeudenmukaisuuteen?* Tässä tutkielmassa tarkastellaan käytännössä tilintarkastajan ottaman vastuuvakuutuksen toimintaa vahingonkorvausriskin hallintakeinona. Pyrkimyksenä on selvittää, missä määrin tilintarkastaja voi hallita korvausvastuuseen liittyvää riskiä vastuuvakuutuksen avulla. Tarkastelussa keskitytään osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuriskin vakuuttamiseen tilintarkastuslain 3:1:ssä tarkoitetun ns. lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä. Tutkielman tavoitteena ei ole varsinaisesti vertailla vastuuvakuutusta muihin mahdollisiin vastuuriskien hallintakeinoihin.

Tutkielman tarkastelu on rajattu osakeyhtiöiden tilintarkastukseen sen vuoksi, että osakeyhtiö on kiistatta suosituin liiketoiminnan harjoittamisen muoto⁴⁰. Asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastus on rajattu tutkimusekonomisista syistä tämän tutkielman ulkopuolelle. Tutkielmassa ei tarkastella yleisen edun kannalta merkittävien eli PIE-yhteisöiksi luokiteltavien osakeyhtiöiden tilintarkastukseen liittyviä erityisiä lisävelvollisuuksia, joiden rikko-

³⁸ Mähönen 2007, s. 35.

³⁹ Hällström – Ijäs – Laasonen, 2014, s. 90.

⁴⁰ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 4.

minen voi myös perustaa vahingonkorvausvastuun. Rajausta on tehty sen vuoksi, että näiden lisävelvollisuuksien selostaminen ei ole tutkielman pääaiheen kannalta tarkoituksenmukaista.

Vakuutuksenottajana tässä tutkimuksessa nähdään lähtökohtaisesti tilintarkastuslain 6:1:n mukaisesti HT- tai KHT- tilintarkastajaksi hyväksytty tilintarkastusyhteisö⁴¹. Vahingonkorvausvastuuta tutkittaessa lähdetään siitä oletuksesta, että tilintarkastaja ei ole TTL 4:7:n tarkoittamalla tavalla esteellinen sekä siitä oletuksesta, että tilintarkastaja on TTL 4:6:n edellyttämällä tavalla riippumaton. Mitään muita tilintarkastajan vastuunottoja, kuten rikosvastuuta tai kurinpidollista vastuuta ei tässä tutkielmassa tulla käsittelemään. Tilintarkastuslain 4:8:n perusteella tilintarkastajaa koskee salassapitovelvollisuus, jonka rikkominen voi perustaa tilintarkastajalle vahingonkorvausvastuun⁴². Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan tarkastella salassapitovelvollisuuden rikkomisesta mahdollisesti seuraavaa vahingonkorvausvastuuta tai siihen liittyvän riskin vakuuttamista.

Tilintarkastajan vastuuvakuutusta suoraan koskevia tutkimuksia on tehty suhteellisen vähän. Sen sijaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta itsessään on tutkittu runsaammin. Vahingonkorvausvastuun käsitteleminen on tutkimusaiheen kannalta olennaista, jonka vuoksi tässä tutkielmassa käydään myös läpi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Kuten aikaisemmin todettiin, tilintarkastajan vahingonkorvausriskin on katsottu viime vuosien aikana kasvaneen. Tilintarkastajan vastuunrajoituskeinot lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä ovat hyvin rajalliset, kuten jäljempänä selostetaan. Käytännössä ainoaksi vastuunrajoituskeinoksi näyttäisi jäävän vastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Tämä sen vuoksi, että vastuun rajoittaminen sopimusoikeudellisin keinoin ei ole mahdollista lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä⁴³.

Vastuun rajoittaminen yhtiöjärjestykseen otettavan määräyksen perusteella on mahdollista kuitenkin ainoastaan seuraavien rajoitteiden puitteissa. Osakeyhtiölain 22:9:1 mukaan yhtiöjärjestyksessä ei voida rajoittaa yhtiön tämän luvun tai tilintarkastuslain 10:9:n mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen, jos vahinko on aiheutettu 1) rikkomalla säännöksiä, joista ei voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä taikka 2) muuten tahallaan

⁴¹ Tilintarkastusyhteisöllä tarkoitetaan TTL 6:5:n mukaiset ehdot täyttävää osakeyhtiötä, osuuskuntaa, avointa yhtiötä tai kommandiittiyhtiötä, joka harjoittaa tilintarkastustoimintaa.

⁴² Vahtera 2017, s. 51.

⁴³ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 90. Ks. myös Savela 2015, s. 470.

tai törkeästä huolimattomuudesta. Käytännössä yhtiöjärjestykseen otettava määräys rajoittaisi vastuuta ainoastaan lievällä tai tavallisella tuottamuksella aiheutettujen vahinkojen kohdalla. Edelleen osakeyhtiölain 22:9.3:n mukaan yhtiöjärjestyksessä ei voida rajoittaa osakkeenomistajan tai muun henkilön tämän luvun tai tilintarkastuslain 10:9:n mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen tai kanteen ajamiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että vastuunrajoitus on tehokas ainoastaan yhtiön ja tilintarkastajan välisessä suhteessa⁴⁴. Käytännössä vastuun rajoittaminen kuitenkin edellyttää kaikkien osakkeenomistajien suostumusta osakeyhtiölain 22:9.2:ssa lausutulla tavalla. Kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen saamista on pidettävä haasteellisena ja käytännössä vastuun rajoittaminen edellä mainitulla tavalla onnistunee ainoastaan yhtiötä perustettaessa tai silloin, kun yhtiössä on vähäinen määrä osakkeenomistajia⁴⁵. Tällaisten rajoitusten harvinaisuutta lisää entisestään se, että osakkeenomistajilla on harvemmin intressiä rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta⁴⁶. Edellä mainitun perusteella voidaan olettaa vastuuvakuutuksen kuuluvan tehokkaimpiin tapoihin hallita tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä sen jälkeen, kun riskiä on pienennetty riittävästi. Tämän vuoksi tutkielmassa on päädytty tarkastelemaan juuri vastuuvakuutusta keinona hallita vahingonkorvausriskiä.

1.3 Tutkimusmetodi, lähteet ja tutkielman rakenne

Tutkielman tiedonintressinä on tuottaa tietoa voimassa olevan oikeuden sisällöstä. Tämän vuoksi tutkielman metodiksi on valittu ns. vallitseva lainoppi, joka pyrkii tuottamaan voimassa olevaa oikeutta koskevia tulkinta-, punninta- sekä systematisointikannanottoja⁴⁷. Voimassa olevan oikeuden sisällön selvittäminen edellyttää myös kannanottoja sen suhteen sisältyvätkö tietyt normit ylipäätänsä voimassa olevaan oikeuteen eli ns. normikannanottojen tekemistä⁴⁸. Erilaisia perusteltuja kannanottoja tehdään tutkielmassa tukeutuen yleisesti hyväksytyihin oikeuslähteisiin. Tulkintakannanottojen avulla pyritään antamaan kielellisessä muodossa oleville oikeudellisille teksteille merkityssisältö⁴⁹. Systematisoinnin tavoitteena on rakentaa normien muodostamasta materiaalista johdonmukainen

⁴⁴ Ruohonen 2020, s. 270.

⁴⁵ Ks. HE 109/2005 vp, s. 203.

⁴⁶ Ruohonen 2020, s. 270.

⁴⁷ Kolehmainen 2015, s. 2.

⁴⁸ Hirvonen 2011, s. 22.

⁴⁹ Hirvonen 2011, s. 36 ss.

ja yhtenäinen kokonaisuus. Systematisoinnissa on keskeisessä roolissa erilaisten oikeudellisten käsitteiden, periaatteiden sekä teoreettisten rakennelmien tutkiminen ja jäsentäminen.⁵⁰ Tutkielman aihealue liittyy läheisesti vahingonkorvausoikeuteen, jossa erilaisilla vahingonkorvausoikeudellisilla periaatteilla on keskeinen rooli. Tässä mielessä punnintakannanotoilla, joilla määritetään yksittäisten periaatteiden ratkaisuarvo, on tutkielmassa pakoittain myös erityisen tärkeä rooli⁵¹. Tutkielma on pyritty muotoilemaan sisällöltään sellaiseksi, että sen avulla voidaan pohtia tilintarkastajan ottaman vastuuvakuutuksen korvaavuutta kulloinkin käsillä olevassa vahinkotilanteessa. Tämä edellyttää sen selvittämistä, miten voimassa oleva oikeus suhtautuu tyypillisiin vakuutusehtoihin, joita sisältyy tilintarkastajan käyttöön soveltuviin vastuuvakuutuksiin.

Lähteinä tässä tutkielmassa käytetään lainsäädäntöä, lainsäätäjän tarkoitusta, ennakkoratkaisuja, oikeustieteen tuottamaa tietoa sekä liiketaloudellista kirjallisuutta. Tutkielmassa tullaan käyttämään sekä kotimaista että ulkomaista kirjallisuutta. Lisäksi lähteenä käytetään vastuuvakuutus sopimuksissa tyypillisesti käytettäviä ehtoja sekä vakuutuslautakunnan ratkaisuja. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta tarkasteltaessa tullaan lähdeaineistona käyttämään myös tilintarkastusdirektiivin (2006/43EY) 26 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuja IFAC:in (International Federation of Accountants) IAASB:in kautta (International Auditing and Assurance Standards Board) julkaisemia kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (ISA-standardit).

ISA-standardit koskevat tilinpäätöksen tarkastamista ja ne sisältävät yksityiskohtaisia ohjeita koskien tilintarkastuksen suorittamista⁵². Tilintarkastuslain 3:3.1:n perusteella tilintarkastajan tulee noudattaa TTL 1:1.1:n 1 kohdassa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan edellä mainittuja Euroopan unionissa sovellettavaksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja. Tilintarkastusstandardeja ei kuitenkaan ole hyväksytty EU-tasolla, joten ISA-standardien oikeudellinen sitovuus ei ole täysin selkeää⁵³. Käytännössä velvollisuus noudattaa ISA-standardeja on kytköksissä tilintarkastuslain 4:3:n mukaiseen velvollisuuteen noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Tämä tarkoittaa sitä, että ISA-standardit ovat sitovia sen

⁵⁰ Hirvonen 2011, s. 25.

⁵¹ Kolehmainen 2015, s. 7.

⁵² Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 160–161.

⁵³ Ruohonen 2021, s. 451.

vuoksi, että alalla on omaksuttu laajalti käytäntö, jonka mukaan ISA-standardeja noudetaan.⁵⁴ TTL 3:3.2:n perusteella kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja voidaan soveltaa kirjanpitolain (1336/1997, myöh. KPL tai kirjanpitolaki) 1:4a:ssä tarkoitetun pienyrityksen tilintarkastuksessa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa noudattaen TTL 4:3:ssä asetettua velvollisuutta noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. ISA-standardeja ei voida edellyttää sovellettavaksi pienimpien yhtiöiden tarkastuksessa, sillä ne soveltuvat osittain sangen huonosti pienten yritysten tarkastukseen. Käytännössä ISA-standardeja onkin noudatettu pienten ja keskisuurten yritysten tarkastuksissa vaihtelevasti sekä suppeammin kuin muutoin. Pienten yritysten tarkastuksissa tilintarkastajien omalle ammatilliselle harkinnalle on siis annettu painoarvoa ISA-standardien soveltamisen suhteen.⁵⁵ Voidaan kuitenkin todeta, että huolellisesti toimivan tilintarkastajan ei tulisi ilman perusteltua syytä poiketa ISA-standardien sisällöstä⁵⁶.

Tutkielman toisessa pääluvussa keskitytään tarkastelemaan sitä, milloin tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä. Samassa luvussa esitetään myös tilintarkastajan keskeisimmät velvollisuudet, joiden selvittäminen on olennaista vahingonkorvausvastuuta tarkasteltaessa. Tilintarkastuksen teknistä suorittamista ei kuitenkaan tarkastella enempää kuin tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää. Kolmannessa pääluvussa siirrytään tarkastelemaan sitä, millaiset vastuuvakuutukset soveltuvat tilintarkastajan vastuuriskin hallintaan ja mitä näiden vakuutusten korvaavuuden piiriin kuuluu. Tilintarkastajille soveltuvien vastuuvakuutusten korvaavuutta pyritään hahmottelemaan tarkastelemalla tyypillisiä ehtoja, joita näihin vakuutuksiin sisältyy. Neljännessä pääluvussa tuodaan esille tilintarkastajan käyttöön soveltuvien vastuuvakuutusten saatavuuteen liittyviä näkökohtia. Neljännessä pääluvussa tarkastellaan myös vastuuvakuutuksen käytön oikeudenmukaisuutta sekä sen käytön aiheuttamia ristiriitoja. Lopuksi viidennessä pääluvussa esitetään kokoavat johtopäätökset sekä yhteenveto tutkielman keskeisimmistä havainnoista.

⁵⁴ Ruohonen 2021, s. 451–452.

⁵⁵ Ruohonen 2021, s. 453–454.

⁵⁶ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 160–161.

2 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVELVOLLISUUS VAKUUTUSTAPAHTUMANA

2.1 Tilintarkastuksen tavoite

Tilintarkastuslain 3:1:n mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tilintarkastajan on annettava TTL 3:5.1:n perusteella kultakin tilikaudelta tilintarkastuskertomus, jossa on TTL 3:5.2:n mukaan oltava lausunto seuraavista seikoista:

- 1) antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta;
- 2) täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset;
- 3) onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti;
- 4) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia.

Lisäksi TTL 3:5.5:n mukaan tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai
- 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

TTL 3:5.4:n mukaan tilintarkastuskertomuksessa on lisäksi todettava, onko tilintarkastaja tilintarkastuksen yhteydessä saamiensa tietojen perusteella havainnut olennaisia virheellisyyksiä toimintakertomuksessa, sekä ilmoitettava näiden virheellisyyksien luonteesta. Tilintarkastuslain 3:5.7 velvoittaa tilintarkastajaa antamaan tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota sekä tiedot seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä yhteisön tai säätiön kykyä jatkaa toimintaansa. Tilintarkastuslain 3:4:n perusteella tilintarkastajan tulee vielä lopuksi tehdä tarkastettuun tilinpäätökseen tilintarkastusmerkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen. Tilintar-

kastuskertomus annetaan tilikausittain tarkastuskohteen hallituksen kautta yhtiökokoukselle. Lisäksi tilintarkastuskertomus tulee julkisesti kaikkien saataville.⁵⁷ Käytännössä edellä luetellut velvollisuudet muodostavat tilintarkastuksen ytimen.

Tilintarkastuksen eri osa-alueita ei tulisi nähdä toisistaan irrallisina, sillä käytännön tilintarkastustyössä niitä ei pidetä erillisinä tarkastuskohteina⁵⁸. Kirjanpidon tarkastuksen voidaan nähdä palvelevan lähinnä tilinpäätöksen tarkastamista. Tilintarkastajan tulisikin pyrkiä selvittämään, onko kirjanpito laadittu kirjanpitolain edellyttämällä tavalla ja tuottaako se oikeaa sekä riittävän luotettavaa tietoa tilinpäätöstä varten.⁵⁹ Käytännön tilintarkastustyössä kirjanpidon tarkastuksen laajuus sekä sisältö perustuvat tapauskohtaiseen harkintaan⁶⁰. Hallituksen esityksessä vuoden 1994 tilintarkastuslaiksi todetaan tilinpäätöksen tarkastuksen osalta, että tilintarkastajan tulisi hankkia perusteltu käsitys siitä, onko tilinpäätös laadittu voimassaolevien säännösten mukaisesti. Tilinpäätökseen sisältyvien asiakirjojen tulisi määräytyä kirjanpitolain sekä muiden yhteisön tilinpäätöksen laatimista koskevien lakien mukaisesti.⁶¹

Hallinnon käsitettä ei ole määritelty lainsäädännössä, joten sen tarkastuksen sisällön arviointi ei ole yksiselitteistä⁶². Myöskään ISA-standardit eivät tunne hallinnon tarkastusta. Tilintarkastuskertomukseen liittyvän huomautusvelvollisuuden voidaan kuitenkin nähdä liittyvän hallinnon tarkastukseen läheisesti.⁶³ Hallituksen esityksessä vuoden 1994 tilintarkastuslaiksi todetaan, että hallinnon tarkastuksessa on kyse johdon laillisuusvalvonnasta, eikä suinkaan liiketaloudellisten seikkojen arvioinnista⁶⁴. Tilintarkastajan ei siis tarvitse esimerkiksi ottaa kantaa johdon tekemien liiketoiminnallisten päätöksien tulokellisuuteen⁶⁵. Kyse onkin lähinnä sen arvioimisesta, ovatko osakeyhtiön hallintoelimet noudattaneet lakeja, viranomaisten määräyksiä sekä yhtiöjärjestyä⁶⁶. Sen määrittely,

⁵⁷ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 139–140.

⁵⁸ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 245.

⁵⁹ Blummé 2008, s. 44–45.

⁶⁰ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 245.

⁶¹ HE 295/1993 vp, s. 30. Ks. myös Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 10–11.

⁶² Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 26.

⁶³ Halonen – Steiner 2009, s. 428. Ks. myös Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 9.

⁶⁴ HE 295/1993 vp, s. 31.

⁶⁵ Halonen – Steiner 2009, s. 428.

⁶⁶ Riistama 1999, s. 246.

minkä kaikkien lakien noudattamista tilintarkastajan tulisi tarkastella on kuitenkin ongelmallista. Luonnollisesti osakeyhtiölain noudattamista tulisi arvioida, mutta on olemassa myös muita lakeja, jotka velvoittavat johtoa suhteessa tarkastuskohteeseen.⁶⁷

Osakeyhtiöiden osalta hallinnon tarkastusta on selkeyttänyt jossain määrin Suomen Tilintarkastajat Ry:n 17.5.2021 julkaisema suositus. Suosituksen mukaan hallinnon tarkastuksen sisältö sekä laajuus ovat riippuvaisia tarkastuskohteen ominaisuuksista⁶⁸. Pörssi-yhtiöiden kohdalla tilintarkastuskertomuksella on laaja käyttäjäkunta ja tällaisten yhtiöiden kohdalla yhtiön toiminnan luotettavuus on sidosryhmien näkökulmasta keskeistä. Yhtiöissä, joissa johto ja omistus ovat eriytyneet, korostuu osakkeenomistajien tiedontarve. Velkojien tarpeet korostuvat sellaisessa tilanteessa, jossa johto ja omistus eivät ole eriytyneet.⁶⁹ Hallinnon tarkastus kytkeytyy siinä mielessä kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastukseen, että hallinnon tarkastuksessa käytetään lähtökohtaisesti samaa aineistoa kuin kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastamisessa. Näiden aineistojen tarkastuksen yhteydessä tehtyjen havaintojen perusteella tilintarkastajan tulee suunnata hallinnon tarkastusta olennaisiin kohteisiin sekä hankkia riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä. Suosituksessa on vahvistettu oikeuskirjallisuudessa laajasti esitetty kanta, jonka mukaan hallinnon tarkastuksessa on kyse laillisuustarkastuksesta, eikä johdon taitojen tai päätösten tulokellisuuden arvioinnista.⁷⁰ Suosituksen perusteella on tulkittavissa, että tilintarkastajan tulee osakeyhtiölain säännösten sekä yhtiöjärjestyksen noudattamisen lisäksi tarkastella ainakin niiden lakien noudattamista, joihin on viitattu erikseen osakeyhtiölaissa⁷¹.

Yhtiötä ja sen toimintaa koskevien muiden normien osalta suosituksessa on todettu yhtiötä koskevien normien noudattamisen kytkeytyvän johdon huolellisuusvelvoitteeseen. Johdon tulisi huolellisuusvelvoitteen mukaisesti tuntea yhtiön toimintaa koskevat olennaiset normit ja huolehtia siitä, että näitä normeja noudatetaan. Tilintarkastajan tuleekin

⁶⁷ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 256–257. Hallituksen esityksessä vuoden 1994 tilintarkastuslaiksi mainitaan huomioon otettavina säännöksinä kirjanpitolaki, arvopaperimarkkinalaki, sekä rikoslain kavallusta koskevat säännökset. Lisäksi on tulkittavissa, että verosäännösten noudattamista tulisi ainakin jossain määrin tarkastella. HE 295/1993 vp, s. 34. Vrt. Halonen – Steiner 2009, s. 429–430.

⁶⁸ Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 9–10. Tarkastuskohteen ominaisuuksilla viitataan mm. yhtiön kokoon, omistuspohjaan, toiminnan luonteeseen sekä riskiin, rahoitukseen, toimialaan ja yhtiön taloudelliseen tilanteeseen.

⁶⁹ Ruohonen 2020, s. 4.

⁷⁰ Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 9–10

⁷¹ Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 11–12.

kiinnittää huomiota siihen, että johto on huolellisuusvelvoitteen puitteissa noudattanut yhteisöä koskevia erityislakeja. Huolellisuusvelvoitetta tulee olla rikottu olennaisuus- ja ilmeisyyskriteerit täyttävällä tavalla, jotta tilintarkastajan tulisi nostaa rikkomus esille raportoinnissaan. Suosituksen mukaan tilintarkastajan voidaan odottaa raportoivan erityisnormien rikkomisesta vain tilanteessa, jossa rikkomus on selvä. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajalta ei voida edellyttää kovinkaan syvällistä erityisnormien tuntemusta.⁷² Johdon vahingonkorvausvelvollisuuteen johtavien tekojen ja laiminlyöntien osalta on suosituksessa todettu, että tilintarkastuskertomuksessa raportointi edellyttää sitä, että vahingonkorvausvelvollisuuden olemassaolo on ilmeistä. Suosituksessa on todettu, että tilintarkastajan tarkoituksena ei ole ottaa kantaa siihen tulisiko yhtiön johtoa vastaan nostaa vahingonkorvauskannetta vai ei. Tilintarkastajan kuuluu ainoastaan saattaa yhtiön johdon moitittava toiminta osakkeenomistajien tietoon.⁷³

Vaikka tilintarkastuksen tarkoituksena on taloudellisten tietojen luotettavuuden varmentaminen, ei tämä kuitenkaan tarkoita sitä, että tilintarkastajan tulisi pyrkiä täydelliseen varmuuteen siitä, että tarkastuskohteen antama taloudellinen informaatio on oikeaa⁷⁴. ISA-standardien mukaan tilintarkastajan tulee pyrkiä kohtuulliseen varmuuteen siitä, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaista virhettä tai puutetta, joka johtuu väärinkäytöksestä taikka virheestä⁷⁵. Tilintarkastukseen liittyy tiettyjä rajoitteita, jonka vuoksi täydellistä varmuutta ei voida saavuttaa. Ensinnäkin monet erät, jotka sisältyvät tilinpäätökseen ovat arvostuksenvaraisia, jolloin ne perustuvat tarkastuskohteen johdon subjektiiviseen harkintaan. Lisäksi johto voi pyrkiä ohittamaan erilaisia liiketoimintaprosesseihin liittyviä kontroleja ja siten vaikuttaa taloudelliseen raportointiin. Toiseksi tilintarkastusevidenssi on luonteeltaan vakuuttavaa, eikä suinkaan täyttä varmuutta antavaa. Tämän lisäksi johto voi myös pyrkiä ”pimittämään” tietoa tilintarkastajalta. Kolmanneksi tilintarkastaja ei voi käydä kaikkea aineistoa läpi korkeiden kustannusten sekä ajallisten rajoitteiden vuoksi.⁷⁶

⁷² Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 11–12.

⁷³ Suomen Tilintarkastajat Ry 2021, s. 5, 13.

⁷⁴ Halonen – Steiner 2009, s. 43.

⁷⁵ ISA 200, kappale 11 (a).

⁷⁶ Halonen – Steiner 2009, s. 43–44.

Edellä kuvailtujen seikkojen vuoksi tilintarkastusta ei tule pitää takuuna sille, etteikö tilinpäätökseen voisi sisältyä virheitä⁷⁷. Keskeistä on nimenomaan se, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaisia virheitä.

Arvioitaessa tilinpäätöksen sisältyvän virheen tai puutteen olennaisuutta tulee kiinnittää huomiota tilinpäätöksen käyttäjien näkökulmaan. Tilinpäätökseen sisältyvän virheen tai puutteen voidaan katsoa olevan olennainen, mikäli sen voidaan kohtuudella odottaa vaikuttavan tilinpäätöksen perusteella tehtäviin päätöksiin.⁷⁸ Tilintarkastaja voi saavuttaa kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaista virhettä tai puutetta hankkimalla tarpeellisen määrän tilintarkastusevidenssiä, jonka avulla voidaan alentaa tilintarkastusriski hyväksyttävälle tasolle.⁷⁹ Tilintarkastusevidenssi tarkoittaa tietoa, jota tilintarkastaja käyttää antamansa lausunnon pohjana. Tilintarkastusevidenssiä voidaan saada kirjanpitoaineiston ja tilinpäätöksen lisäksi myös muista lähteistä.⁸⁰ Tilintarkastusevidenssin riittävyden arviointi perustuu käytännössä tilintarkastajan omaan ammatilliseen harkintaan⁸¹.

2.2 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun peruste

Vastuuvakuutuksen tarkoituksena on suojata vakuutusnottajaa mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden aiheuttamalta taloudelliselta tappiolta. Vastuuvakuutuksissa vakuutustapahtumana nähdään vakuutetun joutuminen vahingonkorvausvelvolliseksi, joten korvauksen saaminen edellyttää aina, että vakuutusnottaja on voimassa olevan oikeuden mukaan vahingonkorvausvastuussa. Korvausvastuu voi perustua joko sopimuksen ulkopuolisiin vahingonkorvausnormeihin tai vakuutusnottajan ja vahingonkärsineen väliseen sopimukseen.⁸² Seuraavassa tarkastellaan sitä, mihin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu perustuu voimassa olevan oikeuden mukaan.

⁷⁷ Hayes ym. 2005, s. 13.

⁷⁸ ISA 200, kappale 6.

⁷⁹ ISA 200, kappale 5. Tilintarkastusriski tarkoittaa riskiä siitä, että tilintarkastaja antaa epäasianmukaisen lausunnon silloin, kun tilinpäätös on olennaisesti virheellinen. ISA 200, kappale 13 (c).

⁸⁰ ISA 200, kappale 13 (b).

⁸¹ ISA 200, kappale A33.

⁸² Strömberg 2002, s. 354–355.

Tilintarkastajan velvollisuus suorittaa tilintarkastus alkaa siitä hetkestä, kun tilintarkastaja suostuu vastaanottaman toimeksiannon⁸³. Suostumuksen saaminen tilintarkastajalta tavalla tai toisella on käytännössä välttämätöntä, jotta tilintarkastajan velvollisuus suorittaa tilintarkastus alkaisi⁸⁴. Tämä siitä huolimatta, että tilintarkastaja valitaan lähtökohtaisesti OYL 7:2.2:n perusteella yhtiökokouksen päätöksellä. Usein tilintarkastustoimeksiannon ehdoista sovitaan vielä erikseen toimeksiantokirjeellä ennen tilintarkastuksen aloittamista. Toimeksiantokirjeellä voidaan vähentää mahdollisia väärinkäsityksiä liittyen tilintarkastuksen sisältöön.⁸⁵ Tällaista toimeksiantokirjettä voidaan pitää samalla myös tilintarkastustoimeksiannosta solmittuna sopimuksena⁸⁶.

Vaikka tilintarkastajan ja tilintarkastuskohteen välillä olisikin sopimussuhde, ei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä voida katsoa kuuluvan varsinaisesti sopimusvastuun piiriin. Karhun ja Ståhlbergin mukaan sopimusperusteisen vastuun piirin kuulumista vastaan puhuu se, että tilintarkastajan valitsee yhtiökokous, eikä hallitus, jolla on kelpoisuus solmia sopimuksia. Tilintarkastaja ei myöskään voi ottaa riippumattomuusvaatimuksen vuoksi vastaan sitovia ohjeita tarkastuskohteelta. Edelleen Karhun ja Ståhlbergin mukaan erottelulle ei kuitenkaan tulisi antaa suurta painoarvoa, sillä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta voidaan tarkastella pelkästään tilintarkastuslain perusteella.⁸⁷ Kaisanlahti ja Timonen ovat esittäneet tästä näkemyksen, jonka mukaan tilintarkastuslain säännöksiä merkitystä tulisi täsmentää yleisillä vahingonkorvausoikeudellisilla periaatteilla⁸⁸. Tilintarkastuslain 10:9 muodostaa perustan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuulle TTL 1:1.1:n mukaisten tehtävien osalta. Tämä tarkoittaa sitä, että myös ns. lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamiseen liittyvä vastuu perustuu TTL 10:9:ään.⁸⁹ Tilintarkastuslain 10.9.1:n mukaan:

Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle. Sama koskee vahinkoa, joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä

⁸³ Suomela 1994a, s. 25.

⁸⁴ Blummé 2008, s. 85.

⁸⁵ Blummé 2008, s. 85 Ks. myös Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 234–235.

⁸⁶ Riistama 1999, s. 70.

⁸⁷ Karhu – Ståhlberg 2013, s. 195–196. Sopimusperusteisen vastuun vastakohtana voidaan nähdä deliktivastuu eli sopimuksen ulkopuolinen vastuu. Vastuun jaottelulla on merkitystä siten, että sopimukseen perustuvaan vastuuseen ei sovelleta vahingonkorvauslakia. Lisäksi näiden kahden vastuumuodon yleisiin oppeihin sisältyy eroja. Ks. tarkemmin Hemmo 2005a, s. 3–6.

⁸⁸ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 54. Ks. myös Prepula – Toiviainen 1995, s. 201.

⁸⁹ Ks. Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 502.

koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestyistä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle. Tilintarkastaja vastaa myös vahingosta, jonka hänen apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut.

Horsmanheimon ja Steinerin tulkinnan mukaan TTL 10:9:ssä on asetettu tilintarkastajan vastuulle useita edellytyksiä. Ensimmäinen TTL 10:9:n mukainen vastuu edellyttää sitä, että tilintarkastaja on valittu suorittamaan tilintarkastustehtävää ja että vahinko on syntynyt tilintarkastusta suoritettaessa. Toiseksi edellytetään sitä, että on syntynyt konkreettinen vahinko. Tämä tarkoittaa sitä, että vahingon on jo täytynyt syntyä, eikä siten epävarma tai tulevaisuudessa mahdollisesti realisoituva vahinko voi tulla korvattavaksi. Kolmanneksi vahingon täytyy olla aiheutettu tuottamuksellisesti. Neljänneksi vahingon täytyy olla syy-yhteydessä tilintarkastajan toimintaan. Tämä teon ja vahingon välinen syy-yhteys ei voi olla pitkä tai monimutkainen eli toisin sanoen vahingolta edellytetään myös jonkinlaista ennalta-arvattavuutta.⁹⁰ Näiden kaikkien edellytysten tulee täytyä, jotta tilintarkastaja voisi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että edellä mainittujen edellytysten tulee täytyä, jotta käsillä olisi vastuuvakuutuksen mukainen vakuutustapahtuma.

Tilintarkastaja voi olla korvausvastuussa tarkastuskohteen lisäksi sivullisia kohtaan, joita voivat olla esimerkiksi yhtiön osakkaat, velkojat ja työntekijät⁹¹. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus tarkastuskohdetta kohtaan syntyy yleisen huolellisuusvelvoitteen vastaisesta toiminnasta. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen kolmatta kohtaan edellyttää lisäksi osakeyhtiölain, tilintarkastuslain taikka yhtiöjärjestyksen rikkomista. Tätä lisäedellytystä on kuitenkin tosiasiallisesti pidettävä muodollisena, sillä huolellisuusvelvoitteen vastaisesti toimiminen on TTL 4:3:n mukaisen hyvän tilintarkastustavan vastaista.⁹² Tämä tarkoittaa sitä, että toimiessaan huolimattomasti tilintarkastaja rikkoo samalla myös tilintarkastuslakia. Huolellisuusvelvoitteen kytkeytyminen hyvään tilintarkastustapaan voi johtaa tilanteeseen, jossa tilintarkastajan vastuu on laajempaa kuin yrityksen johdon, sillä pelkkä huolimattomuus ei riitä perustamaan johdon vahingonkorvausvastuuta kolmansia kohtaan.⁹³

⁹⁰ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 503–512. Ks. myös Savela 2015, s. 153.

⁹¹ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 502.

⁹² Savela 2015, s. 154–155.

⁹³ Ruohonen 2020, s. 270.

2.2.1 Tilintarkastajan aiheuttama vahinko

Tilintarkastajan aiheuttaman vahingon määritelmää täytyy lähestyä vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden kautta, sillä tilintarkastuslaissa ei määritellä vahinkoa mitenkään⁹⁴. Vahinko voidaan käsittää vahingonkäräjien näkökulmasta negatiiviseksi tapahtumaksi, joka on aiheutunut ulkopuolisesta syystä⁹⁵. Tavanomaisesti vahingon määrittelyssä käytetään apuna differenssiopin mukaista lähestymistapaa. Tämän lähestymistavan mukaan vahinko nähdään tosiasiallisesti tapahtuneen ja ns. hypoteettisen tapahtumainkulun erotuksena. Hypoteettinen tapahtumainkulku sisältää oletuksen siitä, miten vahingonkäräjä olisi menetellyt tai parantanut taloudellista asemaansa, mikäli korvausvastuun perustavaa menettelyä ei olisi tapahtunut. Tosiasiallinen tapahtumainkulku taas sisältää myös tapahtuneen vahingon. Näitä kahta tapahtumainkulkua vertaamalla voidaan erottaa aiheutunut vahinko.⁹⁶

Vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti tilintarkastajan korvattavaksi voi tulla myös henkilö- tai esinevahinkoja sekä sellaisia taloudellisia vahinkoja, jotka ovat yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoihin. Tällaisten vahinkojen aiheutumista tilintarkastustoiminnan yhteydessä on kuitenkin pidettävä epätodennäköisenä.⁹⁷ Täysin poissuljettua tällaisten vahinkojen aiheutuminen ei kuitenkaan ole. Tilintarkastaja saattaa esimerkiksi asiakaskäynnillä aiheuttaa vahinkoa asiakkaan omaisuudelle. Vahinkoa voi aiheutua esimerkiksi myös tilintarkastajalle toimitetun tilintarkastusmateriaalin tuhoutumisesta tai katoamisesta. Tilintarkastuslain perusteella korvattavaksi tulevat vahingot ovat kuitenkin lähes poikkeuksetta ns. puhtaita varallisuusvahinkoja eli taloudellisia vahinkoja, jotka eivät ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoihin. Tilintarkastajan aiheuttamat vahingot ilmenevätkin käytännössä vahingonkäräjien varallisuusaseman huononemisenä.⁹⁸

Tilintarkastajan aiheuttamaan vahinkoon sovelletaan lähtökohtaisesti täyden korvauksen periaatetta⁹⁹. Täyden korvauksen periaatteen mukaan vahingonkäräjä tulee saattaa vahingonkorvauksen avulla siihen asemaan, jossa hän olisi ilman aiheutunutta vahinkoa. Niin

⁹⁴ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 55.

⁹⁵ Virtanen 2011, s. 7.

⁹⁶ Hemmo 2005a, s. 144–145.

⁹⁷ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 55.

⁹⁸ Prepula – Toiviainen 1995, s. 202.

⁹⁹ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 500–501.

sanotun rikastumiskiellon takia vahingonkorvauksen täytyy vastata määrältään aiheutunutta vahinkoa, eikä vahingonkärsijä saa hyötyä vahingosta millään tavoin.¹⁰⁰ Tilintarkastuslain 10:9.4:n mukaan vahingonkorvauksen sovittelusta sekä korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974, myöh. VahL tai vahingonkorvauslaki). Tilintarkastajan korvattavaksi jäävä vahinko määrittelee ainakin teoriassa maksimin vakuutuksesta saatavan korvauksen määrälle. Tosiasiallisesti vastuuvakuutus ei kuitenkaan koskaan kata koko vahinkoa myöhemmin selostettavalla tavalla.¹⁰¹

2.2.2 Tuottamus vastuuperusteena

Vahingonkorvausoikeuden peruseriaatteen mukaan jokaisen tulisi lähtökohtaisesti kärsiä itse kohtaamansa vahingot. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että korvausvastuun syntyminen edellyttää aina jonkin vastuuperusteen olemassaoloa.¹⁰² Tilintarkastajan tapauksessa vastuuperusteena on tuottamus, sillä TTL 10:9:stä ilmenevällä tavalla tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vain sellaisen vahingon, jonka tämä on aiheuttanut huolimattomuudellaan tai tahallisesti¹⁰³. Tuottamukselle voidaan erottaa erilaisia asteita, joita ovat tahallisuuden lisäksi lievä tuottamus, tavallinen tuottamus sekä törkeä tuottamus¹⁰⁴. Tilintarkastajan vastuun syntymisen näkökulmasta näillä tuottamuksen asteilla ei ole merkitystä, sillä jo lievä tuottamus riittää perustamaan vastuun¹⁰⁵. Käytännössä tilintarkastaja voi siis joutua korvaamaan sellaisen vahingon, joka on aiheutunut pelkän varomattomuuden tai unohduksen vuoksi¹⁰⁶. Sen sijaan vastuuvakuutuksen korvaavuuden kannalta tuottamuksen eri asteet ovat merkityksellisiä, sillä vastuuvakuutus ei yleensä korvaa vahinkoja, jotka on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella¹⁰⁷. On kuitenkin tärkeää

¹⁰⁰ Virtanen 2011, s. 372–373.

¹⁰¹ Könkkölä 2009, s. 34.

¹⁰² Karhu – Ståhlberg 2013, s. 11. Ks. myös Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 14.

¹⁰³ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 509. Yleensä tuottamuksen käsite pitää sisällään sekä tahallisuuden että huolimattomuuden. Ks. tarkemmin Hemmo 2005a, s. 23–24.

¹⁰⁴ Savela 2015, s. 62. Kirjallisuudessa käytetään tuottamusta ja huolimattomuutta useimmiten synonyymeinä.

¹⁰⁵ Savela 2015, s. 168–169.

¹⁰⁶ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 509.

¹⁰⁷ Savela 2015, s. 168–169.

huomata, ettei vakuutusosoikeudessa ja vahingonkorvausosoikeudessa määritellä törkeä huolimattomuutta välttämättä samalla tavoin¹⁰⁸. Törkeän huolimattomuuden ja tahallisuuden määrittelyyn palataan tarkemmin kolmannessa pääluvussa.

Tuottamuksen määrittelemisen ei ole yksiselitteistä, sillä tuottamuksen määritelmä saattaa vaihdella oikeudenaloittain ja tilanteittain¹⁰⁹. Virtanen on todennut tuottamuksesta seuraavaa: ”Jokaiselta voidaan edellyttää tietyntäsoista huolellisuutta. Tämän huolellisuusvelvollisuuden rikkominen on tuottamusta.”¹¹⁰ Tuottamus voi ilmetä erilaisina tekoina tai laiminlyönteinä¹¹¹. Huolellisuuden taso, jota vaaditaan voi vaihdella ammattiryhmittäin¹¹². Tilintarkastajalta vaadittavan huolellisuuden tason arviointi edellyttää sitä, että voidaan asettaa jonkinlainen mittari sen suhteen, miten tilintarkastajan tulisi suorittaa työtehtävänsä¹¹³. Tilintarkastajan tapauksessa huolellisuuden arviointi on objektiivista ja sidoksissa siten tarkastuskohteen ominaisuuksiin. Tilintarkastajalta odotetaan sellaista huolellisuutta sekä osaamista, jota voidaan kohtuudella vaatia tilintarkastajalta, joka toimii tarkastettavan yhtiön tilintarkastajana. Mikäli tilintarkastaja ottaa vastaan toimeksannon, joka ylittää hänen taitotasonsa, arvioidaan huolellisuutta siitä lähtökohdasta, että tilintarkastajalla olisi vaadittavat taidot.¹¹⁴ Vaadittavan huolellisuuden tasoa arvioitaessa on tärkeää pitää mielessä myös tilintarkastajan rooli suhteessa osakkeenomistajiin ja muihin sidosryhmiin, kuten velkojiin ja työntekijöihin¹¹⁵. Vaadittavan huolellisuuden ja osaamisen tason on katsottu käytännössä olevan kytköksissä hyvään tilintarkastustapaan¹¹⁶. Hallituksen esityksessä todetaan hyvästä tilintarkastustavasta seuraavaa¹¹⁷:

Hyvän tilintarkastustavan velvoittavuudella tarkoitetaan velvollisuutta toimia tilintarkastustehtävissä huolellisen ammattihenkilön yleisesti noudattaman tilintarkastuskäytännön mukaisesti. Tilintarkastajan tulee käyttää hyväkseen tilintarkastuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa menetelmiä, joita huolelliset ammattihenkilöt yleisesti käyttävät.

¹⁰⁸ Karhu–Ståhlberg 2013, s. 106–107. Ks. myös Hahto 2008, s. 110.

¹⁰⁹ Hahto 2008, s. 1. Ks. myös Savela 2015, s. 59.

¹¹⁰ Virtanen 2011, s. 89.

¹¹¹ Virtanen 2011, s. 95–99.

¹¹² Virtanen 2011, s. 91.

¹¹³ Moberg 2004, s. 220.

¹¹⁴ Savela 2015, s. 166–167. Ks. myös Moberg 2004, s. 220.

¹¹⁵ Moberg 2004, s. 220–221.

¹¹⁶ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 72–73.

¹¹⁷ HE 295/1993 vp, s. 29.

Hyvä tilintarkastustapa on hyvää kirjanpitolitettä tai asianajataitetta muistuttavaa tapaoikeutta, joten sen sisältöä ei ole normitettu tarkasti. Sen sisällön voidaan siis katsoa käytännössä muodostuvan tilintarkastajien ammattikunnan toiminnan seurauksena.¹¹⁸ Oikeuskirjallisuuden mukaan hyvän tilintarkastustavan tärkeimpiä lähteitä ovat havainnot huolellisten ammattihenkilöiden toiminnasta, kansainväliset tilintarkastusstandardit, ammattikirjallisuus, lait ja asetukset, tuomioistuinten sekä viranomaisten päätökset ja kannanotot¹¹⁹.

Savela on todennut, että huolellisuuden vaatimusta ei tulisi kuitenkaan asettaa keskiverto ammattilaisen parhaan suorituksen tasolle, mikäli tilintarkastusalalla vallitsee normaali ja huolellinen käytäntö. Tämä sen vuoksi, että vaadittavan huolellisuuden taso voisi muodostua liian ankaraksi keskivertoa heikommin suoriutuvien tilintarkastajien kannalta. Sitten huolellisesti toimivalta tilintarkastajalta voidaan kohtuudella odottaa sellaista suorituksen tasoa, johon 90 tai 95 prosenttia tilintarkastajista pystyy noudattaessaan tarkastuksessa kohtuullista huolellisuutta.¹²⁰ Kun arvioidaan huolellisuutta yksittäisessä tilanteessa, on mahdollista hakea suuntaviivoja arvioinnin tueksi siitä, miten toiset tilintarkastajat ovat menetelleet vastaavissa tilanteissa¹²¹. Lienee kuitenkin niin, että tämä edellyttää sitä, että alalla vallitsee Savelan toteamalla tavalla normaali ja huolellinen käytäntö. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1992:98 tilintarkastajien katsottiin aiheuttaneen tuottamuksettisesti vahinkoa. Tapauksessa käsiteltiin osakeyhtiölain vastaista rahalainaa sekä omien osakkeiden lunastusta. Seuraavassa käsitellään tapausta rahalainan osalta.

KKO 1992:98 Tapauksessa X Oy:n konkurssipesä vaati vahingonkorvausta X Oy:n tilintarkastajien B:n ja C:n lisäksi A:lta, joka oli X Oy:n hallituksen jäsen ja osakkeenomistaja. Konkurssipesän selvityksessä oli ilmennyt, että X Oy:llä oli erilaisista eristä koostuvia saatavia A:lta. Saatavat koostuivat kirjanpidon mukaan A:lle suoritetuista matkaenakoista, A:n ja hänen vaimonsa puolesta suoritetuista maksuista, A:n kassa- ja tilinostoista sekä saataviin liittyvistä koroista. Saatavia oli kuitenkin tosiasiallisesti pidettävä rahalainana, sillä varat oli pääasiallisesti käytetty yhtiön liiketoimintaan liittymättömiin tarkoituksiin, eikä saatavia oltu selvitetty kohtuullisessa ajassa tai tilikausittain. Kyseisessä tapauksessa rahalaina oli kuitenkin osakeyhtiölain vastainen, sillä A ei ollut antanut lainasta vakuutta. A oli hallituksen jäsen, joten hän oli antaessaan kyseisen rahalainan rikkonut osakeyhtiölakia. Tilanne oli ollut havaittavissa vuosina 1984 ja 1985 suoriteissa tilintarkastuksissa. B ja C eivät kuitenkaan olleet tehneet tilintarkastuskertomuksiin

¹¹⁸ HE 295/1993 vp, s. 6, 30.

¹¹⁹ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 160.

¹²⁰ Savela 2015, s. 166–167.

¹²¹ Moberg 2004, s. 223.

asianmukaisia muistutuksia (huomautuksia). Tilintarkastajat olivat siten tuottamuksellisella laiminlyönnillään mahdollistaneet A:n rahalainan kasvun yhtiön konkurssiin saakka. A ei ollut suorittanut velkojaan, sillä hän oli varaton taikka maksukyvytön. A, B ja C tuomittiin yhteisvastuullisesti korvaamaan aiheuttamansa vahinko X Oy:n konkurssipesälle.

ISA-standardit ovat aiemmin todetulla tavalla merkittävä osa hyvää tilintarkastustapaa¹²². Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan tilintarkastajaa, joka on noudattanut tarkastuksessa ISA-standardeja, ei voida pitää huolimattomana. Toisin sanoen tämän näkemyksen mukaan ISA-standardien huolellinen noudattaminen saattaa riittää vapauttamaan tilintarkastajan vastuusta.¹²³ Vastuun sitomista ISA-standardeihin on pidettävä kuitenkin jossain määrin ongelmallisena sen vuoksi, että ISA-standardit eivät kokonaisuudessaan sovellu käytettäväksi kaikkien tarkastuskohteiden kohdalla.¹²⁴ ISA-standardit eivät myöskään tunne hallinnon tarkastusta, jonka vuoksi vaadittava huolellisuus ei voi määräytyä pelkästään ISA-standardien perusteella. Joka tapauksessa myös ISA-standardien noudattamista tulee tarkastella huolellisuusarvioinnin yhteydessä.¹²⁵

2.2.3 Syy-yhteys ja ennalta-arvattavuus

Jotta korvausvelvollisuus syntyisi, tuottamuksellisen teon tai laiminlyönnin sekä vahingon välillä täytyy vallita riittävän vahva syy-yhteys-suhde¹²⁶. Yksinkertainen väline syy-yhteyden olemassaolon arvioinnille on *conditio sine qua non*-periaate eli oppi välttämättömästä syystä. Tämän periaatteen mukaan syy-yhteyden olemassaolo voidaan selvittää asettamalla kysymys: Olisiko vahinko syntynyt, mikäli vahingon syyksi epäiltävää tekoa tai laiminlyöntiä ei olisi tapahtunut. Kielteinen vastaus viittaa syy-yhteyden olemassaoloon.¹²⁷ Mikäli minkäänlaista yhteyttä vahingon aiheuttajaksi epäiltävän teon tai laiminlyönnin sekä vahingon välillä ei ole, ei korvausvelvollisuutta voi syntyä¹²⁸. *Conditio sine qua non*-periaatteen mukaisesti teon tai laiminlyönnin on siis oltava välttämätön ehto vahingon syntymiselle¹²⁹. Syyn välttämättömyyden lisäksi on otettava huomioon myös

¹²² Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 160–161.

¹²³ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 416–417. Ks. myös Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 76.

¹²⁴ Horsmanheimo–Steiner 2017, s. 160–161. Ks. myös Blummé 2007 s. 30–31.

¹²⁵ Ruohonen 2021, s. 452.

¹²⁶ Hemmo 2005a, s. 109.

¹²⁷ Hemmo 2005a, s. 112.

¹²⁸ Karhu – Ståhlberg 2013, s. 346.

¹²⁹ Karhu – Ståhlberg 2013, s. 342.

syyn riittävyys. Vahinko voi olla seurausta useiden välttämättömien syiden tai edellytysten samanaikaisesta esiintymisestä. Syy-yhteysarvioinnissa on tärkeää erotella näistä syistä se, joka on ollut vahingon syntymisen kannalta ratkaiseva eli riittävä.¹³⁰

Tilintarkastaja voi joutua vastuuseen vain siitä osasta vahinkoa, joka on aiheutunut hänen omasta huolimattomasta toiminnastaan¹³¹. Syy-yhteyden olemassaoloa arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, olisiko vahinko poistunut, mikäli tilintarkastaja olisi toiminut tilintarkastajaa velvoittavien normien mukaisesti¹³². Kyse on käytännössä siitä, että luodaan hypoteettinen tapahtumainkulku, joka kuvastaa sitä mitä olisi tapahtunut, mikäli vahingonaiheuttaja olisi toiminut velvollisuuksiensa mukaisesti. Hypoteettisia tapahtumakulkuja voi olla myös useampia, jolloin on valittava niistä todennäköisin.¹³³

Pelkkä syy-yhteyden olemassaolon toteaminen ei kuitenkaan vielä riitä perustamaan korvausvastuuta. Teon aiheuttamat hyvin etäiset tai yllätykselliset vahingot eivät voi tulla korvattavaksi oikeudenmukaisuuden nimissä.¹³⁴ Vahingolta vaaditaan siis tietyn tason ennalta-arvattavuutta. Ennalta-arvattavuuden vaatimuksen täyttymistä arvioidaan vahingonaiheuttajan näkökulmasta, jolloin kiinnitetään huomiota siihen, olisiko vahingonaiheuttajan tullut ymmärtää hänen tekonsa tai laiminlyöntinsä voivan johtaa käsillä olevaan vahinkoon.¹³⁵ Teon tai laiminlyönnin ja vahingon välillä ei voi olla kovin pitkää tai monimutkaista syy-seurausketjua.¹³⁶ Tapauksessa KKO 1991:13 todettiin, että tilintarkastajan laiminlyönnin ja vahingon välillä ei ollut riittävää syy-yhteyttä.

KKO 1991:13 X Oy:n osakepääoma oli ollut negatiivinen jo useamman tilikauden ajan. Kyseisen yhtiön hallituksen jäsenet B ja C olivat laiminlyöneet velvollisuutensa asettaen X Oy selvitystilaan riittävän ajoissa. Y Oy, joka toimitti tavaraa X Oy:lle, oli kärsinyt luottotappioita X Oy:n ajautuessa konkurssiin. X Oy:n tilintarkastajana oli toiminut yhtiön perustamisesta saakka A. A ei ollut muistuttanut (huomauttanut) riittävän ajoissa antamissaan tilintarkastuskertomuksissa hallituksen osakeyhtiölain vastaisesta menettelystä. Y Oy vaatikin vahingonkorvausta aiheutuneen luottotappion johdosta A:lta, B:ltä sekä C:ltä. Tilintarkastajan laiminlyönnin ei kuitenkaan katsottu olevan syy-yhteydessä Y Oy:lle aiheutuneeseen vahinkoon seuraavaksi selostettavien seikkojen vuoksi. Y Oy oli ollut tietoinen X Oy:n heikosta tilanteesta ja oli silti jatkanut tavarantoimittamista. Y

¹³⁰ Hemmo 2005a, s. 113–114.

¹³¹ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 293.

¹³² Hemmo 2005a, s. 113.

¹³³ Savela 2015, s. 307.

¹³⁴ Karhu – Ståhlberg 2013, s. 338–339.

¹³⁵ Savela 2015, s. 315–316.

¹³⁶ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 511.

Oy ei ollut edes pyrkinyt tutustumaan A:n antamiin tilintarkastuskertomuksiin. A oli informoinut hallituksen jäseniä B:tä ja C:tä siitä, että X oy olisi tullut asettaa selvitystilaan. B ja C eivät kuitenkaan olleet ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin. Tilannetta ei olisi muuttanut se, että A olisi X Oy:n osakkeenomistajille suunnatussa tilintarkastuskertomuksessa huomauttanut X Oy:n hallituksen jäsenien osakeyhtiölain vastaisesta menettelystä, sillä B ja C omistivat yhdessä X Oy:n koko osakekannan.

Savela on esittänyt edellä selostettuun tapaukseen liittyen näkemyksen, jonka mukaan syy-yhteys voi syntyä käytännössä kahdella eri tavalla. Ensinnäkin korvausta voi saada vain sellainen taho, joka on tutustunut virheelliseen tilintarkastuskertomukseen ja joka olisi toiminut tilintarkastuskertomuksen ollessa asianmukainen siten, että vahinkoa ei olisi syntynyt. Toiseksi syy-yhteys voi olla olemassa tilintarkastajan laiminlyönnin ja vahingon välillä myös silloin, kun tilintarkastaja olisi oikein toimiessaan saanut tarkastuskohteen toimimaan siten, että vahinkoa ei olisi syntynyt. Jälkimmäisessä tapauksessa korvausta voivat saada myös sellaiset tahot, jotka eivät ole tutustuneet tilintarkastuskertomukseen, sillä tilintarkastajan asianmukainen toiminta olisi poistanut heidänkin vahinkonsa. Savela on esittänyt myös teorian, jonka mukaan asianmukainen huomautus tilintarkastuskertomuksessa olisi voinut saada yhtiön muut velkojat hakemaan yhtiötä konkurssiin, jolloin myös myöhempien velkojien vahingot olisivat jääneet syntymättä. Tämän osoittaminen saattaa kuitenkin olla vaikeaa ja tuomioistuimet saattavat pitää näin laajalle ulotettua vastuuta epätarkoituksenmukaisena.¹³⁷

2.3 Tilintarkastajan vastuu käytännössä

Tilintarkastajan tärkein raportti on tilintarkastuskertomus, joka on ainoa tilintarkastuksesta syntyvä julkinen asiakirja. Tilintarkastuskertomusta voidaankin pitää myös mittarina arvioitaessa tilintarkastajan tekemän työn huolellisuutta.¹³⁸ Tilintarkastuskertomuksen julkisen luonteen vuoksi tilintarkastajan tulisi sitä laatiessaan ottaa huomioon eri sidosryhmien, kuten omistajien tiedontarpeet¹³⁹. Tilintarkastuslain 3:5.3:n perusteella tilintarkastuskertomukseen sisältyvä lausunto voi olla vakiomuotoinen, varauman sisältävä tai kielteinen. Jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa, tilintarkastajan on ilmoitettava

¹³⁷ Savela 2015, s. 188–189.

¹³⁸ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 139–140. Seikkoja, joista lausunto on annettava, on käsitelty tämän tutkielman alussa tarkemmin.

¹³⁹ HE 295/1993 vp, s. 31.

myös tästä tilintarkastuskertomuksessa. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tilinpäätös on niin puutteellinen, ettei lausunnon antaminen onnistu.¹⁴⁰ Tilintarkastajan tulee käyttää eri lausuntoja tilintarkastuksen aikana ilmenneiden seikkojen perustella. Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus voidaan antaa, mikäli tilintarkastus on voitu suorittaa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, eikä sen aikana ole ilmennyt mitään sellaista, joka antaa syytä poiketa vakiomuotoisuudesta. Silloin kun vakiomuotoisuudesta on poikettu, on kyse mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta.¹⁴¹ Mikäli lausunnon kohteena oleva seikka pitää paikkansa tietyin varauksin, tilintarkastaja voi antaa ehdollisen lausunnon. Kielteinen lausunto annetaan silloin, kun lausunnon kohteena oleva seikka ei pidä paikkaansa.¹⁴² Tilintarkastuskertomuksen tarkempi sisältö määräytyy tilintarkastuslain lisäksi ISA-standardien sekä hyvän tilintarkastustavan perusteella¹⁴³.

Raportoinnin rooli tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa on keskeisessä asemassa. Useimmiten vastuun arvioinnissa on kyse siitä, että olisiko tilintarkastajan tullut havaita erilaisia laiminlyöntejä tai väärinkäytöksiä sekä raportoida niistä. Pelkkä erilaisten riskien ja olennaisten seikkojen havainnointi tilintarkastustyön yhteydessä ei riitä vapauttamaan tilintarkastajaa vastuusta, ellei niistä ole myös raportoitu asianmukaisesti.¹⁴⁴ Tilintarkastajan tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, tulisiko havainnoista raportoida tilintarkastuskertomuksessa tai tilintarkastuspöytäkirjassa taikka muussa yhtiön johdolle osoitettavassa asiakirjassa. Tilintarkastaja ei voi lähtökohtaisesti vedota ollessaan vastuussa siihen, että hän on raportoinut havainnoistaan asianmukaisesti tilintarkastuspöytäkirjassa, sillä tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja.¹⁴⁵ Hallinnon tarkastukseen liittyvän huomautusvelvollisuuden kannalta riittävänä ei voida pitää sitä, että tilintarkastaja esittää huomautuksensa pelkästään tilintarkastuspöytäkirjassa. Mikäli tilintarkastaja esittää havaintoja tilintarkastuspöytäkirjassa, tulisi tilintarkastajan seurata sitä, että pöytäkirjassa mainitut asiat tulevat myös korjatuksi. Mikäli kyse on esimerkiksi siitä, että yhtiön rutiineissa tai kontrolleissa on kehittämisen varaa, eikä kyse ole varsinaisesti lainvastaisesta seikasta, tulisi havainnosta ilmoittaa pelkästään hallitukselle.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 139.

¹⁴¹ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 372.

¹⁴² Immonen – Nuolimaa 2017, s. 139.

¹⁴³ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 368.

¹⁴⁴ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 293–294.

¹⁴⁵ Suomela 1994b, s. 178.

¹⁴⁶ Savela 2015, s. 184–186.

Luonteeltaan vähämerkityksellisistä seikoista huomauttaminen tilintarkastuskertomuksessa voi aiheuttaa tarkastuskohteelle tarpeetonta vahinkoa sekä mainehaittoja¹⁴⁷. Myös ylliraportointi voikin johtaa tilintarkastajan vastuuriskin realisoitumiseen¹⁴⁸. Mikäli tilintarkastaja täyttää raportointiin liittyvät velvollisuutensa asianmukaisesti, ei tilintarkastajalla tulisi olla lähtökohtaisesti mahdollisuutta joutua vahingonkorvausvelvolliseksi¹⁴⁹.

Suomela on kehittänyt mallin, jonka avulla voidaan tarkastella tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden syntyä. Tässä mallissa lähtökohtana on tilintarkastajan raportointi. Mikäli tilintarkastajan raportointi on ollut asianmukaista, ei vahingonkorvausvelvollisuutta voi pääsääntöisesti syntyä. Jos raportoinnissa on kuitenkin puutteita, on arvioitava sitä, onko tilintarkastaja ollut tietoinen seikoista tai virheistä, joiden perusteella olisi tullut raportoida toisin. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen on mahdollista silloin, kun tilintarkastaja on ollut tietoinen virheistä tai muista vastaavista seikoista, eikä hän siitä huolimatta ole reagoinut raportoinnissaan asianmukaisesti. Jos tilintarkastaja ei ole ollut tietoinen olosuhteista, joiden perusteella raportointia olisi tullut mukauttaa, tulee arvioida sitä olisiko hyvää tilintarkastustapaa noudattava tilintarkastaja tullut tietoiseksi näistä olosuhteista. Mikäli hyvää tilintarkastustapaa noudattava tilintarkastajakaan ei olisi havainnut edellä mainittuja olosuhteita, ei vahingonkorvausvastuu voi syntyä. Pelkät raportointiin liittyvät laiminlyönnit eivät kuitenkaan suoraan riitä perustamaan vahingonkorvausvelvollisuutta. Tämä johtuu siitä, että jollekin osapuolelle on myös täytynyt aiheutua vahinkoa laiminlyönneistä. Syntyneen vahingon ja tilintarkastajan laiminlyönnin välillä tulee olla myös riittävän vahva syy-yhteys.¹⁵⁰

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta selvitetessä dokumentoinnilla on keskeinen rooli. Tilintarkastusdokumentaation avulla on mahdollista arvioida, kuinka huolellisesti tilintarkastaja on suorittanut työnsä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kuuluu deliktivastuun piiriin, joten tilintarkastajalla on näyttötaakka sen suhteen, että hän on toiminut huolellisesti. Näyttötaakan siirtyminen tilintarkastajalle on jo siinä mielessä

¹⁴⁷ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 140–141.

¹⁴⁸ Savela 2015, s. 168.

¹⁴⁹ Suomela 1994b, s. 178.

¹⁵⁰ Suomela 1994b, s. 180–181.

perusteltua, ettei vahingonkärsineeltä voida edellyttää kykyä osoittaa tilintarkastajan huolimattomuutta.¹⁵¹

2.4 Vastuun jakaantuminen tilintarkastusyhteisössä

2.4.1 Tilintarkastajan vastuu apulaisen aiheuttamista vahingoista

Tilintarkastaja voi yleensä käyttää tilintarkastuksen suorittamiseksi apulaisia ilman rajoituksia. Tämä voi tulla kyseeseen esimerkiksi aineiston laajuuden vuoksi.¹⁵² Toisaalta tilintarkastusasiakkaalla on myös mahdollisuus erikseen kieltää apulaisten käyttö yhtiökokouksen päätöksellä tai yhtiöjärjestyksen määräyksellä¹⁵³, joka lienee kuitenkin suhteellisen harvinaista. Tilintarkastuslain 10:9.1:n mukaan tilintarkastaja vastaa myös vahingosta, jonka hänen apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut. Tämä vastuu koskee niin tilintarkastusasiakasta kuin ulkopuolista kohtaan aiheutettua vahinkoa. Tilintarkastajan vastuun syntyminen edellyttää, että apulainen on aiheuttanut vahingon tuottamuksellaan.¹⁵⁴ Sen sijaan tilintarkastajalta itseltään ei edellytetä minkäänlaista tuottamusta, vaan ratkaisevaksi jää apulaisen menettely. Vastuun kanavoituminen tilintarkastajalle on perusteltua, sillä apulainen toimii tilintarkastajan ohjauksen ja valvonnan alaisena.¹⁵⁵

Vahingonkorvausoikeudellinen isännänvastuun periaate koskee siis käytännössä myös tilintarkastajaa tämän käyttäessä apulaisia¹⁵⁶. Tämä periaate ilmenee vahingonkorvauslain 3:1:stä. Vahingonkorvauslain 3:1.1:n mukaan työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettava työntekijään. Tilintarkastuslain 10:9:n vastuu on kuitenkin laajempi, sillä tilintarkastaja vastaa myös sellaisen apulaisen aiheuttamasta vahingosta, joka ei ole työntekijä tai vahingonkorvauslain 3:1.1:n mukainen itsenäinen yrittäjä.¹⁵⁷ Tavanomainen tilanne onkin sellainen, että apulainen ja tilintarkastaja työskentelevät samassa tilintarkastusyhteisössä,

¹⁵¹ Ruohonen 2020, s. 278–279.

¹⁵² Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 62.

¹⁵³ HE 295/1993 vp, s. 30 Ks. myös Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 63.

¹⁵⁴ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 517.

¹⁵⁵ HE 295/1993 vp, s. 48.

¹⁵⁶ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 398.

¹⁵⁷ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 398–399.

mutta tilintarkastaja saattaa olla osakkaana tai johtotehtävissä. Tällaisessa tilanteessa apulaisen ei voida katsoa olevan suorassa työsuhteessa tilintarkastajaan taikka itsenäisen yrittäjän asemassa.¹⁵⁸

Lakisääteisessä tilintarkastuksessa tilintarkastusasiakas ei voi koskaan kohdistaa vahingonkorvausvaatimusta suoraan tilintarkastajan työntekijäasemassa olevaan apulaiseen. Työntekijänä toimiva tilintarkastajan apulainen ei voi vastata aiheuttamastaan vahingosta sopimusperusteisesti, sillä toimeksiantosopimus on solmittu työnantajana toimivan tilintarkastajan ja tarkastuskohteen välillä, joten vastuu sopimusvelvoitteen täyttämisestä on tilintarkastajalla. Myöskään vahingonkorvauslain perusteella ei ole mahdollista kohdistaa korvausvaatimusta työntekijänä toimivaan apulaiseen. Toimeksiantosuhteen ulkopuoliset tahot voivat kuitenkin kohdistaa korvausvaatimuksensa suoraan tilintarkastajan työntekijänä toimivaan apulaiseen.¹⁵⁹ Vahingonkorvauslain 4:1.1:n perusteella vastuu ei voi kuitenkaan realisoitua sellaisessa tapauksessa, jossa työntekijä on aiheuttanut vahingon pelkällä lievällä tuottamuksella.

Täysin ilman vastuuta apulainen ei voi kuitenkaan toimia, vaikka vahinko olisikin aiheutettu tilintarkastuskohteelle. Tilintarkastajalla on nimittäin vahingonkorvauslain mukainen regressiooikeus työntekijänä toimivaa apulaista kohtaan. Regressiooikeus on olemassa niin tarkastuskohteelle kuin ulkopuoliselle aiheutuneiden vahinkojen kohdalla. Regressiooikeus määräytyy vahingonkorvauslain 4:3:n mukaisesti. Vahingonkorvauslain 4:3:n mukaan tässä luvussa tarkoitettu korvausvelvollinen voidaan velvoittaa suorittamaan vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalle, mitä tämä on sanotun luvun ja 6:2:n mukaan maksanut vahingon kärsineelle, kuitenkin vain tämän luvun 1:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti. Käytännössä regressiooikeutta ei voi siis kuitenkaan syntyä, mikäli apulainen on aiheuttanut vahingon pelkästään lievällä tuottamuksella.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 399.

¹⁵⁹ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 482–485. Savela ei vaikuttaisi kieltävän työsuhteessa olevan apulaisen omaa vastuuta tarkastuskohdetta kohtaan yhtä jyrkästi, mutta pitää tätä silti hyvin epätodennäköisenä. Ks. tästä Savela 2015, s. 172–173.

¹⁶⁰ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 487–488.

2.4.2 Tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajien välinen vastuunjako

Tilintarkastuslain 2:7.1:n mukaan silloin, kun tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, tämän on ilmoitettava tilintarkastettavalle yhteisölle tai säätiölle, kenellä tilintarkastusyhteisössä työskentelevällä tilintarkastajalla on päävastuu tilintarkastuksen toimitamisesta. Päävastuullinen tilintarkastaja tulee valita siten, että varmistetaan riippumaton ja ammattitaitoinen tilintarkastus. Edelleen tilintarkastuslain 2:7.2:n mukaan päävastuullisella tilintarkastajalla on oltava vähintään sama pätevyys, jota edellyttäisiin tilintarkastajaksi valittavalta luonnolliselta henkilöltä. Hänen on myös osallistuttava aktiivisesti tilintarkastustoimeksiantoon. Päävastuullinen tilintarkastaja on useimmiten se henkilö, joka muun muassa hyväksyy tilintarkastussuunnitelman, tarkkailee tarkastustyötä ja asiakkaalle tehtävää raportointia, pitää yhteyttä tarkastuskohteeseen sekä laatii ja allekirjoittaa tilintarkastuskertomuksen¹⁶¹.

Tilintarkastuslain 10:9.3:ssa todetaan seuraavaa: Jos tilintarkastajana on tilintarkastusyhteisö, vahingosta vastaavat yhteisö sekä se, jolla on päävastuu tilintarkastuksen toimittamisesta. Päävastuullisen tilintarkastajan vastuu on käytännössä sama kuin, jos hänet olisi valittu suoraan tarkastettavan yhteisön tilintarkastajaksi. Päävastuullinen tilintarkastaja on yhteisvastuussa tilintarkastusyhteisön kanssa tilintarkastuskohdetta sekä sivullisia kohtaan, mikäli tilintarkastuslain asettamat korvausvastuun edellytykset muutoin täyttyvät.¹⁶² Tilintarkastuslain 10:9.3:n sanamuodon mukaisen tulkinnan mukaan päävastuullinen tilintarkastaja voi joutua korvaamaan tilintarkastusyhteisön tuottamuksellisesti aiheuttaman vahingon, vaikka olisikin itse toiminut moitteettomasti. Tämä asettaa päävastuullisen tilintarkastajan ikään kuin ankaraan vastuuseen tilintarkastusyhteisön aiheuttamista vahingoista.¹⁶³

Oikeuskirjallisuudessa edellä kuvailtua tilannetta ei ole pidetty oikeudenmukaisena eikä tarkoituksenmukaisena¹⁶⁴. Sanamuodon mukaisen tulkinnan luomaa tilannetta onkin pidetty oikeuskirjallisuudessa lähinnä lakiteknisenä virheenä. Kaisanlahden ja Timosen selvityksessä on perusteltu tätä sillä, että vanhassa osuuskuntalaissa (247/1954) tilintarkas-

¹⁶¹ Riistama 1999, s. 89.

¹⁶² Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 66–67.

¹⁶³ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 402–403.

¹⁶⁴ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 518.

tajan vahingonkorvausvastuuta koskeva säännös on muotoiltu tavalla, josta on tulkittavissa, että tilintarkastusyhteisö saattaa joutua vastaamaan päävastuullisen tuottamuksella aiheuttamasta vahingosta, mutta päävastuullinen ei voi joutua vastaamaan tilintarkastusyhteisön aiheuttamasta vahingosta ilman omaa tuottamustaan. Vanhan osuuskuntalain säännöstä onkin pidettävä välillisesti tilintarkastuslain nykyisen vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen esikuvana, eikä lainsäätäjän tarkoituksena ole ilmeisesti ollut muuttaa vanhan osuuskuntalain mukaista vastuunjakoa.¹⁶⁵ Hallituksen esityksessä koskien vuoden 1994 tilintarkastuslakia on kuitenkin yleisesti todettu, että yhteisvastuu on tarpeen sen vuoksi, että yhteisön puolesta toimivat ovat luonnollisia henkilöitä¹⁶⁶. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan näytetä ottavan kantaa varsinaisesti siihen, onko päävastuullisen asettaminen ns. ankaraan vastuuseen tilintarkastusyhteisön toimista tarpeellista vai ei.

Joka tapauksessa tilanne on useimmiten toisinpäin eli niin, että tilintarkastusyhteisö voi joutua korvaamaan päävastuullisen tilintarkastajan tuottamuksellaan aiheuttaman vahingon, sillä päävastuullinen tilintarkastaja on yleensä se, joka oikeastaan suorittaa tilintarkastuksen ja näin ollen kykenee ylipäättänsä aiheuttamaan vahinkoa. Vaikka tilintarkastuslain 10:9.3:a tulkittaisiinkin sanamuodon mukaan, mahdollisuutta siitä että päävastuullinen tilintarkastaja joutuisi omasta tuottamuksestaan riippumatta vastuuseen tilintarkastusyhteisön aiheuttamasta vahingosta, on pidettävä ilmeisen teoreettisena.¹⁶⁷ Suomalaisen oikeuskirjallisuuden perusteella isännänvastuun periaatteen soveltuminen suhteessa päävastuulliseen tilintarkastajaan vaikuttaa jokseenkin epävarmalta. Myös ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt kannanottoja puolesta ja vastaan, eikä oikeustila vaikuttaisi olevan täysin selvä Ruotsissakaan. Suoranaista tulkinta-apua ei ole siten saatavilla Ruotsinkaan oikeudesta. Joka tapauksessa ainakin Moberg on suhtautunut isännänvastuun soveltumiseen epäilevästi, vaikka toteaaakin että, on olemassa myös hyviä argumentteja tämän puolesta.¹⁶⁸ Suomessa Horsmanheimo ja Steiner ovat esittäneet näkemyksen, jonka mukaan isännänvastuun periaate soveltuu työntekijäasemassa olevaan päävas-

¹⁶⁵ Kaisanlahti – Timonen 2006, s. 66–67.

¹⁶⁶ HE 295/1993 vp, s. 48.

¹⁶⁷ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 518.

¹⁶⁸ Moberg 2004, s. 227.

tuulliseen tilintarkastajaan. Tällöin lähtökohtana on se, että vastuu kanavoituu päävastuullisen työnantajana toimivalle tilintarkastusyhteisölle vahingonkorvauslain 3 ja 4 luvussa säännellyllä tavalla. Isännänvastuun soveltuminen rajaisi siis käytännössä päävastuullisen mahdollisuutta joutua henkilökohtaiseen vastuuseen.¹⁶⁹ Asiaa tarkasteltaessa on kuitenkin syytä huomata, ettei työntekijäasemassa olevan päävastuullisen tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella aiheuttamat vahingot kanavoidu työnantajalle vahingonkorvauslain 4:1:n perusteella, vaikka isännänvastuun periaate soveltuisikin.

Toki on myös mahdollista, että päävastuulliseksi nimetty tilintarkastaja ei ole varsinaisesti työsuhteessa tilintarkastusyhteisöön. Edellytyksenä on ainoastaan se, että päävastuulliseksi nimettävä tilintarkastaja työskentelee tilintarkastusyhteisössä. Hallituksen esityksessä työskentelyksi katsottavan toiminnan kriteerit on asetettu ilmeisen matalalle.¹⁷⁰ Hallituksen esityksen mukaan työskentelyn edellytyksen täytyvät, kun sopimussuhde on niin tiivis, että tilintarkastusyhteisö vastaa päävastuullisen ammattitaidon ylläpitämisestä, laadunvarmistuksesta sekä riskienhallinnasta hyvän tilintarkastustavan edellyttämällä tavalla¹⁷¹. Päävastuullinen tilintarkastaja voi olla yhteisössä esimerkiksi osakkaana, hallituksen jäsenenä taikka toimitusjohtajana¹⁷². Esimerkiksi osakasasemassa olevan päävastuullisen tilintarkastajan tapauksessa isännänvastuun periaatteen soveltumisen arvioiminen on haasteellista¹⁷³. Työsuhteen olemassaoloa tulee arvioida muun muassa sen perusteella suoritetaanko työtä jonkun toisen lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena sekä saadaanko tästä työstä erillistä vastiketta. Tilintarkastusyhteisön lukuun toimimisen osoituksena voi olla muun muassa se, että yhteisö laskuttaa tilintarkastuspalkkion tai että tilintarkastuksen toteuttamiseen osallistuu myös yhteisön palveluksessa olevia työntekijöitä.¹⁷⁴

Vahinkoa kärsinyt nostaa yleensä kanteen sekä tilintarkastusyhteisöä että päävastuullista tilintarkastajaa kohtaan¹⁷⁵. Mikään ei kuitenkaan estä vahinkoa kärsinyttä nostamasta kan-

¹⁶⁹ Savela 2015, s. 175. Ks. myös Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 518–519.

¹⁷⁰ Horsmanheimo – Kisanlahti – Steiner 2017, s. 402. Ks. myös Savela 2015, s. 175.

¹⁷¹ HE 194/2006 vp, s. 35.

¹⁷² Horsmanheimo – Kisanlahti – Steiner 2017, s. 407–408.

¹⁷³ Savela 2015, s. 175.

¹⁷⁴ Karhu – Ståhlberg 2020, s. 240. Ks. myös Savela 2015, s. 175.

¹⁷⁵ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 518.

netta ainoastaan jompaakumpaa kohtaan. Mikäli kanne nostetaan ainoastaan tilintarkastusyhteisöä vastaan, ei päävastuullinen tilintarkastaja ole yhteisvastuussa tilintarkastusyhteisön kanssa itse aiheuttamastaan vahingosta. Päävastuullisella tilintarkastajalla on kuitenkin regressivastuu. Regressivastuu ratkaistaan tukeutuen vahingonkorvauslain 4:1.1:ssa annettuihin säännöksiin isännänvastuusta.¹⁷⁶ Käytännössä tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen keskinäistä vastuunjakoa arvioitaessa tulee huomioida vahingonkorvauslain lisäksi työ sopimuslain (55/2001) vastuunjakoa koskevat säännökset silloin, kun päävastuullinen on työsuhteessa¹⁷⁷.

Mikäli tilintarkastusyhteisössä työntekijäasemassa oleva tilintarkastaja on valittu henkilökohtaisesti tilintarkastajaksi, näyttäisi olevan mahdollista soveltaa vahingonkorvauslain 3.1:n mukaista kanavointisäännöstä¹⁷⁸. Kanavointisäännöksen soveltuminen tarkoittaisi sitä, että työnantajana toimiva tilintarkastusyhteisö olisi velvollinen korvaamaan henkilökohtaisesti valitun tilintarkastajan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaman vahingon. Toki sillä poikkeuksella, että kanavointisäännös ei tule sovellettavaksi, mikäli työntekijä aiheuttaa vahingon muutoin kuin tavallista tuottamusta moitittavammalla teolla.¹⁷⁹ Toisaalta esimerkiksi Mäntysaari on esittänyt, ettei vahingonkorvauslaissa säädetty isännänvastuu koske tilintarkastajaa sen vuoksi, että vahingonkorvauslaki on väistävä yleislaki. Mäntysaari on kuitenkin pitänyt vastuun kanavoitumattomuutta jossain määrin erikoisena.¹⁸⁰

Isännänvastuun periaatteen olemassaoloa on perusteltu usein esimerkiksi sillä, että työn teettäjä saa käytännössä suurimman taloudellisen hyödyn työntekijän tekemästä työstä. Tällöin on myös perusteltua, että työnteettäjä kantaa vahinkoriskin. Vastuun kanavoituminen on myös siinä mielessä perusteltua, että työnantaja pystyy yleensä kantamaan paremmin vahingonkorvausriskin toteutumista seuraavat taloudelliset menetykset.¹⁸¹ Työntekijäasemassa olevan tilintarkastajan kohdalla vastuun kanavoitumattomuutta olisi pidettävä edellä mainittujen seikkojen valossa hieman erikoisena etenkin silloin, jos palkkiot ohjautuvat kokonaisuudessaan tilintarkastusyhteisölle. Isännänvastuun olemassaolon

¹⁷⁶ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 405.

¹⁷⁷ Savela 2015, s. 174–176.

¹⁷⁸ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 518–519.

¹⁷⁹ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 405–407.

¹⁸⁰ Mäntysaari 1996, s. 193.

¹⁸¹ Karhu – Ståhlberg 2020, 236.

perustelut liittyvät myös siihen, että työnantajalla on yleensä mahdollisuus valvoa työntekijää sekä ohjata työn suorittamisen tapaa¹⁸². Päävastuullisen tilintarkastajan tapauksessa vastuu työnohjauksen ja valvonnan osalta kuuluu kuitenkin käytännössä päävastuulliselle itselleen¹⁸³. Toisaalta tilintarkastusyhteisön kuuluu huolehtia päävastuullisen ammattitaidon ylläpitämisestä sekä laadunvarmistuksesta¹⁸⁴. Vastuun kanavoitumisen voidaan toki katsoa myös vähentävän työntekijän kannustinta toimia huolellisesti¹⁸⁵. Tämän ongelman aiheuttamat negatiiviset vaikutukset saattavat korostua erityisesti päävastuullisen tapauksessa hänen ollessa se, joka vastaa suurimmilta osin tilintarkastustyön suorittamisesta.

2.5 Tilintarkastajan ja johdon vastuusuhteet – vastuun kohdentuminen

Tilintarkastajan velvollisuuksiin ei kuulu osallistua tarkastuskohteen päätöksentekoon tai johtamiseen. Tilintarkastajan tehtävänä ei luonnollisesti ole myöskään laatia tarkastuskohteen kirjanpitoa taikka tilinpäätöstä.¹⁸⁶ Tilintarkastajan tehtäväksi jääkin käytännössä tilinpäätöksen tarkastaminen sekä johdon toimien valvonta.¹⁸⁷ Osakeyhtiölain 6:2.1:n perusteella hallituksen tehtävänä on huolehtia yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Saman säännöksen perusteella hallitus vastaa myös yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä. Osakeyhtiölain 6:17.1:n perusteella toimitusjohtajan tehtävänä on hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antaman ohjeiden ja määräysten mukaisesti. Saman säännöksen mukaan toimitusjohtaja vastaa myös siitä, että yhtiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito järjestetty luotettavalla tavalla. Hallituksen tulee käytännössä huolehtia siitä, että varojen käyttö, liiketapahtumien tekeminen sekä kirjaaminen ovat asianmukaisten ja toimivien valvontamekanismien piirissä. Hallituksen vastuisiin kuuluu huolehtia siitä, että varoja käytetään osakeyhtiölain sallimilla tavoilla. Toimitusjohtajan kuuluukin nimenomaan

¹⁸² Karhu – Ståhlberg 2020, s. 236.

¹⁸³ Riistama 1999, s. 89.

¹⁸⁴ HE 194/2006 vp, s. 35.

¹⁸⁵ Karhu – Ståhlberg 2020, s. 236.

¹⁸⁶ Savela 2015, s. 159.

¹⁸⁷ Savela 2015, s. 159.

huolehtia kirjanpidon lainmukaisuudesta sekä varainhoidon järjestämisestä, kun taas hallitus valvoo, että toimitusjohtaja on huolehtinut edellä mainituista velvoitteistaan.¹⁸⁸ Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat siten loppukädessä siitä, että tilinpäätös on laadittu sovellettavien säännösten mukaan. Mikäli toimitusjohtajaa ei ole, vastuu on kokonaisuudessaan hallituksella.¹⁸⁹

Myös tarkastuskohteen johtohenkilöt voivat joutua vahingonkorvausvastuuseen osakeyhtiölain 22:1:ssä määritellyllä tavoin. Vastuu voi realisoitua sekä yhtiötä kohtaan että osakkeenomistajia tai muita henkilöitä kohtaan.¹⁹⁰ Tilintarkastajan aiheuttaessa vahinkoa on useimmiten kyse siitä, että tilintarkastaja ei ole kiinnittänyt huomiota taikka reagoinut asianmukaisesti johdon moitittavana pidettäviin toimiin. Tällaisessa tilanteessa tilintarkastaja on yhteisvastuussa johdon kanssa, vaikka tilintarkastajaa ei voitaisikaan pitää ensisijaisena vahingonaiheuttajana. Vahingonkärsinyt voi vapaasti valita kummalta hän lähete hakemaan korvausta. Mikäli yksinomaan tilintarkastaja valikoituu tahoksi, jolta lähetetään hakemaan korvausta, voi tilintarkastaja joutua vastaamaan huolimattomuudellaan aiheuttamasta vahingosta yksin. Sama pätee myös silloin, jos tarkastuskohteen johtoon kuuluvat ovat maksukyvyttömiä.¹⁹¹ Käytännössä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ei kuitenkaan toteudu puuttuvan syy-yhteyden vuoksi yhtä usein tai samassa laajuudessa kuin tarkastuskohteen johdon vastuu. Tilintarkastajan ja johdon vastuusuhteita tarkasteltaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että tilintarkastaja vastaa vahingon kokonaismäärästä vain siltä osin kuin vahingon määrä on lisääntynyt tilintarkastajan laiminlyönnin vuoksi.¹⁹²

Turun hovioikeuden ratkaisussa tilintarkastajat veloitettiin suorittamaan vahingonkorvausta osuuskunnalle kirjanpitäjän tekemien kavalluksien vuoksi siitä huolimatta, että osuuskunnan toimitusjohtaja oli laiminlyönyt oman valvontavelvollisuutensa.

Turun HO 25.2.2015 S14/411 Tilintarkastajat A ja B olivat toimineet vuosina 2008 ja 2009 osuuskunnan tilintarkastajina. Osuuskunnan kirjanpitäjä oli kavaltanut vuosien 2008–2010 aikana osuuskunnan varoja noin 68 000 euron edestä. Osuuskunnan kirjanpitäjällä oli ollut vaarallinen työyhdistelmä, sillä hänellä oli ollut käyttöoikeus osuuskunnan

¹⁸⁸ Villa 2020, s. 52–53.

¹⁸⁹ Moberg 2004, s. 235.

¹⁹⁰ Ks. tarkemmin Villa 2020, s. 239 ss.

¹⁹¹ Vahtera 2017, s. 52–54.

¹⁹² Prepula – Toiviainen 1995, s. 203.

pankkitiliin sekä mahdollisuus tehdä muistiokirjauksia kirjanpitoon. Vaarallisen työyhdystelmän vuoksi kirjanpitäjä oli pystynyt peittelemään muistiotositteiden avulla osuuskunnan pankkitililtä tekemiään oikeudettomia nostoja. Tilintarkastajat A ja B eivät olleet tehneet riskianalyysejä, jonka avulla olisi ollut mahdollista tunnistaa kirjanpitäjän vaarallinen työyhdystelmä. Hovioikeus katsoi, että tilintarkastajat olivat toimineet huolimattomasti jättäessään riskianalyysin tekemättä. Tilintarkastajien vastuuta ei poistanut se, että toimitusjohtaja oli laiminlyönyt oman valvontavelvollisuutensa. Tämä sen vuoksi, että tilintarkastajien olisi tullut valvoa myös toimitusjohtajan toimintaa. A ja B tuomittiin korvamaan osuuskunnalle vuosina 2008–2010 tehtyjen kavallusten vuoksi syntyneet vahingot kokonaisuudessaan. Tilintarkastajat velvoitettiin korvaamaan myös vuonna 2010 aiheutuneet vahingot sen vuoksi, että tilintarkastajat olisivat voineet estää kavallusten jatkumisen, mikäli he olisivat toimineet huolellisesti ja puuttuneet oikeudettomiin nostoihin aikaisemmin.

Ruohosen mukaan yllä olevassa tapauksessa on ollut ensisijaisesti kyse kirjanpidon tarkastuksen arvioinnista hallinnon tarkastuksen arvioinnin sijaan. Vaikka toimitusjohtaja olisikin laiminlyönyt oman velvollisuutensa valvoa kirjanpitäjän toimia, ei sen voida katsoa poistavan tilintarkastajien tuottamusta asiassa, sillä tilintarkastajien kuuluu nimenomaisesti valvoa myös johdon toimintaa. Ratkaisussa keskeiseen rooliin nousi riskianalyysin puuttuminen, jonka vuoksi vaarallinen työyhdystelmä jäi havaitsematta. Huolellisesti toimivien tilintarkastajien olisi tullut havaita puutteelliset muistiokirjaukset, jotka liittyivät oikeudettomiin nostoihin. Tapauksessa kante nostettiin ainoastaan tilintarkastajaa kohtaan, vaikka kanteen kohteeksi olisikin voitu valita myös johto.¹⁹³

Mikäli tilintarkastajaa kuitenkin pidetään toissijaisena vahingonaiheuttajana, on tilintarkastajalla mahdollisuus vaatia maksamaansa vahingonkorvausta takaisin regressinä yhtiön johdolta. Tilintarkastajan oikeutta vaatia maksamaansa vahingonkorvausta takaisin ei poista edes se, että johdolle on myönnetty vastuuvapaus tarkastuskohteen toimesta.¹⁹⁴ Aiemmin selostetussa oikeustapauksessa tilanne on juurikin sellainen, että tilintarkastajalla on todennäköisesti mahdollisuus vaatia maksamaansa korvausta regressinä takaisin johdolta, mikäli tilintarkastajan vastuu todetaan toissijaiseksi¹⁹⁵. Tilintarkastajaa voidaan joissakin tilanteissa pitää myös ensisijaisena vahingonaiheuttajana. Savelan mukaan tilintarkastajalla voi olla ammattitaitonsa vuoksi joissakin tilanteissa paremmat edellytykset löytää kirjanpidon virheellisyyksiä kuin hallituksen jäsenillä. Tällaisissa tapauksissa

¹⁹³ Ruohonen 2016.

¹⁹⁴ Vahtera 2017, s. 55.

¹⁹⁵ Ruohonen 2016.

tilintarkastajan laiminlyöntiä voidaan pitää merkittävämpänä kuin hallituksen laiminlyöntiä, jolloin tilintarkastaja vastuun tulisi myös olla suurempaa.¹⁹⁶ Mäntysaari on todennut vastuun ensisijaisuudesta, että esimerkiksi suurissa yhtiöissä hallituksen jäsenelle ei voida asettaa velvoitetta seurata kirjanpitoa henkilökohtaisesti. Hallitus saattaa tällöin perustaa käsityksensä kirjanpidosta tilintarkastajilta ja muilta saatuun informaatioon. Tällainen asetelma saattaa myös puoltaa tilintarkastajan vastuun ensisijaisuutta.¹⁹⁷

Eräs regressioikeuden kannalta merkittävä asia on tilintarkastajan sekä johdon vahingonkorvausvastuun vanheneminen¹⁹⁸. Kanneoikeuden vanhenemisestä säännellään osakeyhtiölain 22:8.1:ssä, jonka perusteella kanne on nostettava silloin, kun kyse ei ole rangaitavasta teosta:

- 1) hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan viiden vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin;
- 2) tilintarkastajaa vastaan viiden vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitettiin.

Johtoa vastaan nostettavaan kanteeseen liittyvä määräaika alkaa kulua, kun tilikausi, jonka aikana kanteen perustana oleva teko tai laiminlyönti tapahtui, päättyy. Tilintarkastajan kohdalla vanheneminen tapahtuu viiden vuoden kuluttua tilintarkastuskertomuksen antamisesta. Tilintarkastuskertomus annetaan tyypillisesti vasta muutaman kuukauden kuluttua tilikauden päättymisestä, joka johtaa käytännössä siihen, että johdon vastuu vanhenee aiemmin kuin tilintarkastajan. Mikäli johdon vastuu on jo kerennyt vanhentua ennen kuin kanne nostetaan tilintarkastajaa vastaan, se tarkoittaa käytännössä sitä, että tilintarkastajalla ei ole mahdollisuutta vaatia maksamaansa korvausta regressinä johdolta. Vahteran mukaan on kuitenkin mahdollista, että tilintarkastaja pystyy vetoamaan lakiin velan vanhentumisesta (728/2003, myöh. vanhentumislaki tai VanhL) ja jopa vapautua vahingonkorvausvastuusta tämän perusteella.¹⁹⁹ Savela on todennut, että yhteisvastuussa olevan kanssavelallisen velan vanhentumisen vaikutukset ovat riippuvaisia siitä, miten velan vanhentuminen vaikuttaa regressioikeuteen. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että

¹⁹⁶ Savela 2015, s. 361–362.

¹⁹⁷ Mäntysaari 1996, s. 193.

¹⁹⁸ Vahtera 2017, s. 58.

¹⁹⁹ Vahtera 2017, s. 56–59.

tilintarkastajan vastuun tulisi lakata samaan aikaan kuin johdon vastuun, mikäli tilintarkastajan vastuuta pidetään toissijaisena. Vastuun määrän tulee jäädä siis samaksi, kuin jos keskinäiset regressisuhteet olisi toteutettu täysimääräisesti.²⁰⁰

Tilintarkastajan ja johdon vastuusuhteita tarkasteltaessa on myös syytä huomioida johdon vahvistuskirjeen hyvin rajoitettu vaikutus vastuunjakoon. ISA 580-standardin mukaan tilintarkastajan tavoitteena on pyytää tarkastuskohteelta kirjallinen vahvistuskirje²⁰¹:

(a) hankkia johdolta ja soveltuviissa tapauksissa hallintoelimiltä kirjalliset vahvistusilmoitukset siitä, että nämä katsovat täyttäneensä velvollisuutensa, jotka koskevat tilinpäätöksen laatimista ja sitä, että tilintarkastajalle annetaan täydelliset tiedot; (b) saada kirjallisten vahvistusilmoitusten avulla tukea muulle tilinpäätöksen tai yksittäisten tilinpäätöskannanottojen kannalta relevantille tilintarkastusevidenssille, jos tilintarkastaja katsoo sen tarpeelliseksi tai muut ISA-standardit sitä edellyttävät; ja (c) reagoida asianmukaisesti johdolta ja soveltuviissa tapauksissa hallintoelimiltä saatuihin kirjallisiin vahvistusilmoituksiin tai siihen, että johto tai soveltuviissa tapauksissa hallintoelimet eivät anna tilintarkastajan pyytämiä kirjallisia vahvistusilmoituksia.

Vahvistuskirjeen avulla voidaan erityisesti pyrkiä selvittämään sitä, että sisältyykö tarkastuskohteeseen sellaisia riskejä, jotka eivät suoraan ilmene tilintarkastajan käytössä olevasta muusta materiaalista²⁰². Lähtökohtana vaikuttaisi olevan se, että hyvää tilintarkastustapaa noudattavan tilintarkastajan tulisi pyytää vahvistuskirje. Mikäli vahvistuskirjettä ei saada, tilintarkastajan tulisi myös lähtökohtaisesti jättää lausunto antamatta tilinpäätöksestä, sillä lausunnon antamisen tällaisessa tilanteessa voidaan katsoa rikkovan hyvää tilintarkastustapaa.²⁰³ Ruohonen on katsonut, että ainoastaan hyvin poikkeuksellisista tilanteissa lienee mahdollista antaa vakiomuotoinen lausunto siitä huolimatta, että vahvistuskirjettä ei ole saatu. Tämä edellyttää nimenomaisesti sitä, että tilintarkastaja katsoo ammattiliseen harkintaa perustuen saaneensa riittävästi tilintarkastusevidenssiä muilla tavoin.²⁰⁴

Oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt hieman epävarmuutta sen suhteen, että miltä taholta vahvistuskirje tulisi osakeyhtiössä pyytää²⁰⁵. Vahvistuskirjeen allekirjoittajaksi vaikuttaisi osakeyhtiön tapauksessa soveltuvan parhaiten toimitusjohtaja. Tämä siitä syystä, että

²⁰⁰ Savela 2015, s. 363–364.

²⁰¹ ISA 580, kappale 6 (a-c)

²⁰² Ruohonen 2017, s. 170.

²⁰³ Ruohonen 2017, s. 189.

²⁰⁴ Ruohonen 2017, s. 173.

²⁰⁵ Ruohonen 2017, s. 183.

toimitusjohtaja on osa toimivaa johtoa ja samalla myös hallintoelin, jonka tehtäviin kuuluu muun muassa kirjanpidon luotettava järjestäminen. Lisäksi toimitusjohtajalla on tilintarkastuslain 3:9:n perusteella vastaava velvollisuus kuin hallituksella avustaa tilintarkastajaa. Periaatteessa vahvistuskirjettä voidaan pyytää myös pelkästään hallitukselta tai toimitusjohtajalta ja hallitukselta yhdessä. Mikäli toimitusjohtajaa ei ole, vahvistuskirjeen allekirjoittajaksi soveltuu luonnollisesti parhaiten hallitus.²⁰⁶

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden näkökulmasta on tärkeää huomata, että tilintarkastajan lakisääteinen vastuu ei muutu, vaikka johto toimittaisikin vahvistuskirjeen. Tämä johtuu käytännössä siitä, että tilintarkastajan vastuu määräytyy suoraan tilintarkastuslain perusteella. Vahvistuskirjeen toimittaminen ei myöskään lisää johdon vastuuta. Vahvistuskirje ei siis lähtökohtaisesti vaikuta tilintarkastajan ja johdon väliseen vastuunjakoon mitenkään. Johdon vahvistuskirje voi vaikuttaa ainoastaan poikkeuksellisesti todistelun kautta vastuunjakoon. Todistelun näkökulmasta vahvistuskirje saattaa indikoida sitä, että tilintarkastaja on ollut tietoinen, jonkin huomattavan riskin olemassaolosta tai että johto on toiminut epärehellisesti antaessaan vääriä tietoja vahvistuskirjeessä. Keskinäisessä vastuunjaossa vahvistuskirjeellä voi olla merkitystä silloin, kun arvioidaan vahvistuskirjeen kautta sellaista kirjanpitoon tai taloushallintoon liittyvä seikka, jonka osalta tilintarkastajalta voidaan edellyttää suurempaa osaamista kuin johdolta. Puutteellinen vahvistuskirje voi edellä mainitussa tilanteessa osoittaa tilintarkastajan toimineen huolimattomasti, mikäli vahvistuskirjeessä on ollut selkeitä puutteellisuuksia tai siitä ilmenee riskejä, joiden osalta tilintarkastajan olisi tullut pyytää lisätietoja.²⁰⁷

²⁰⁶ Ruohonen 2017, s. 184–185.

²⁰⁷ Ruohonen 2017, s. 186–187.

3 VARALLISUUSVASTUUVAKUUTUS TILINTARKASTAJAN VASTUURISKIN HALLINTAKEINONA

3.1 Vastuuvakuutus vakuutuslajina

Vastuuvakuutuksen avulla on tarkoitus tasata sekä jakaa vahinko- ja haittariskiä samanlaisia riskejä kohtaavien toimijoiden kesken, kuten myös muidenkin vakuutusten tarkoituksena on pääsääntöisesti. Vakuutuksenottaja sitoutuu muiden samanlaiselle riskille alttiina olevien tahojen kanssa suorittamaan vakuutusmaksun vakuutuksenantajalle. Kertyneistä vakuutusmaksuista voidaan korvata yksittäistä vakuutuksenottajaa mahdollisesti kohdanneet haitat tai vahingot.²⁰⁸ Vastuuvakuutus on erityinen vakuutuslaji, joka otetaan sen riskin varalta, että vakuutuksenottaja joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi. Vastuuvakuutus on käytännössä sopimus, jonka puitteissa vakuutuksenantaja sitoutuu korvaamaan vakuutuksenottajan menetyksen, joka on seurausta vakuutuksenottajan joutumisesta vahingonkorvausvelvolliseksi.²⁰⁹ Vastuuvakuutuksella on siis läheinen kytkös vahingonkorvausoikeuteen, sillä korvauksen saaminen edellyttää aina tilannetta, jossa vakuutettu on voimassa olevan oikeuden mukaan vahingonkorvausvelvollinen kolmatta kohtaan²¹⁰.

Vastuuvakuutuksessa on käytännössä mukana kolme eri osapuolta. Nämä kolme osapuolta ovat vakuutuksenottaja, vakuutusyhtiö sekä vahingonkärtsijä. Vahingonkärtsijän ja vakuutetun keskinäisessä suhteessa ratkaistaan vahingonkorvausvelvollisuuden olemassaolo. Vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välillä on vakuutus sopimus, joka ratkaisee lopulta korvataanko vahingonkärtsijän kohtaama vahinko vastuuvakuutuksesta. Käytännössä vastuuvakuutuksen korvaavuutta ratkaistaessa tulee tarkastella näitä kahta suhdetta erikseen.²¹¹ Vastuuvakuutuksessa vahingonaiheuttaja tiedetään etukäteen, mutta vahinkoa kärsivä taho sekä vahingon määrä on tuntematon. Siten vastuuvakuutus poikkeaa muista vahinkovakuutuksista, kuten omaisuusvakuutuksista niin, ettei vakuutettua omaisuutta tai riskiä ole yksilöity vakuutus sopimuksessa.²¹²

²⁰⁸ Hoppu – Hemmo 2006, s. 1.

²⁰⁹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 315.

²¹⁰ Hoppu – Hemmo 2006, s. 317.

²¹¹ Palmunen 1996, s. 90–91.

²¹² Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 88–89.

Vastuuvakuutus on myös siitä poikkeuksellinen vakuutus, että sen ensisijaisena tarkoituksena on suojata vahingonaiheuttajaa²¹³. Toisaalta vastuuvakuutuksen olemassaolon myötä vahingonkärsineen mahdollisuus saada korvausta voi myös parantua²¹⁴. Vastuuvakuutus parantaa vahingonkärsineen asemaa siinä mielessä, että se parantaa vahingonkorvausvelvollisen maksukykyä. Tässä mielessä vastuuvakuutus myös edistää yhtä vahingonkorvausjärjestelmämme perustavoitetta eli vahingonkärsineen hyvittämistä.²¹⁵ Vastuuvakuutusten tapauksessa vakuutuskorvaus suoritetaan kuitenkin lähtökohtaisesti vahingonaiheuttajalle, eikä sitä makseta suoraan vahingonkärsineelle²¹⁶. Vastuuvakuutus on tilintarkastajan näkökulmasta kätevä riskienhallintakeino, jonka avulla vahingonkorvausvastuuseen liittyvää riskiä voidaan siirtää maksua vastaan osittain vakuutusyhtiön kannettavaksi²¹⁷. Vastuuvakuutuksella voidaan ikään kuin muuttaa tulevaisuudessa mahdollisesti toteutuvat vahingonkorvausmenot vuosittain maksettaviksi vakuutusmaksuiksi²¹⁸. Vastuuvakuutus ei kuitenkaan poista vahingonkorvausvelvollisuuteen liittyvää riskiä kokonaan, sillä vastuuvakuutuksiin liittyy erilaisia rajoitusehtoja, jotka rajoittavat vakuutuksenantajan korvausvastuuta²¹⁹. Asettamalla rajoittavia ehtoja vakuutuksenantaja voi pyrkiä hallitsemaan sille siirrettävän riskin suuruutta sekä vakavuutta²²⁰. Yksittäisen vastuuvakuutuksen tarkempi sisältö ja kattavuus selviävät vakuutusehdoista sekä vakuutusasiakirjasta²²¹.

Suomessa vakuutusyhtiöt tarjoavat muutamia vakiintuneita vastuuvakuutus tuotteita, joiden sisältö vaihtelee kohdetoiminnan, katettujen vastuumuotojen sekä erityisten rajoitusperusteiden osalta. Useimmiten tarjottavissa vastuuvakuutuksissa puhtaat varallisuusvahingot on rajattu vakuutuksen korvaavuuden ulkopuolelle. Aineettomia palveluita tarjoaville yrityksille, kuten myös tilintarkastajille, on tarjolla erityisiä varallisuusvastuuvakuutuksia, jotka korvaavat puhtaita varallisuusvahinkoja.²²² Varallisuusvastuuvakuutuksen

²¹³ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 89

²¹⁴ Norio-Timonen 2018, s. 264.

²¹⁵ Strömberg 2002, s. 354.

²¹⁶ Hemmo 2005b, s. 38–39.

²¹⁷ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 86.

²¹⁸ Strömberg 2002, s. 354.

²¹⁹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 316.

²²⁰ Ks. esim. Kahola – Kivisaari 2017, s. 75.

²²¹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 316.

²²² Könkkölä 2009, s. 34–35.

ohella tilintarkastajille soveltuvista vakuutuksista saatetaan käyttää myös nimitystä taloudellinen vastuuvakuutus²²³ tai ammatillinen vastuuvakuutus²²⁴.

Varallisuusvastuuvakuutukset eivät tarjoa pelkästään turvaa vahingonkorvausvastuun varalta, vaan pääsääntöisesti vakuutusyhtiön vastuulle kuuluu myös vastuun perusteen sekä vahingon määrän selvittäminen. Tämän lisäksi vakuutusyhtiö neuvottelee vakuutuksenottajan puolesta korvausta vaativan tahon kanssa ja näin ollen mahdollisuudet sovintoratkaisuun paranevat. Mikäli korvausvastuusta ei päästä yhteisymmärrykseen, vakuutusyhtiö hoitaa myös mahdollisen oikeudenkäynnin vakuutuksenottajan tai vakuutetun puolesta. Lisäksi vastuuvakuutuksen vakuutusturva kattaa useimmiten myös oikeudenkäyntikulut.²²⁵ Varallisuusvastuuvakuutukset kattavat yleensä myös vahingonkorvaukselle kertyneet korot²²⁶.

3.2 Vakuutussopimuslain pakottavuus

Vakuutussopimuslaki (543/1994, myöh. VSL tai vakuutussopimuslaki) on vakuutussopimuksia koskeva erityislaki, joka määrittelee rajat, joiden sisällä vakuutusehtojen sekä vakuutussopimussuhteiden tulee pysyä²²⁷. Vakuutussopimuslain 1 §:n perusteella vakuutussopimuslakia sovelletaan lähtökohtaisesti vapaaehtoiisiin vakuutuksiin, jollaisena myös tilintarkastajan ottamaa vastuuvakuutusta on pidettävä. Vakuutussopimuslain 3.2 §:n perusteella sopimusehdot, jotka poikkeavat vakuutussopimuslain säännöksistä vakuutuksenottajan vahingoksi ovat mitättömiä silloin, kun vakuutuksenottajana on kuluttaja tai kuluttajaan rinnastettavissa oleva luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Pakottavuuden tarkoituksena on suojata heikommassa asemassa olevaa sopimusosapuolta²²⁸. Sellaisessa tilanteessa, jossa ehdot ovat mitättömiä ne jäävät vaille oikeusvaikutusta²²⁹. Vakuutussopimuslain säännösten mukaisista sopimusehdoista poikkeaminen on kuitenkin mahdollista vakuutuksenottajan eduksi, vaikka vakuutuksenottajana olisikin kuluttaja tai kuluttajaan rinnastettavissa oleva luonnollinen henkilö taikka oikeushenkilö²³⁰.

²²³ Seloste 2, s. 2–5.

²²⁴ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 149–150.

²²⁵ Rantala – Kivisaari 2014, s. 566–567. Ks. myös seloste 1.

²²⁶ Ks. esim. ehdot 4, kohta 5.3.1.

²²⁷ Norio-Timonen 2018, s. 7–8.

²²⁸ HE 114/1993 vp, s. 12.

²²⁹ Norio-Timonen 2018, s. 26.

²³⁰ Norio-Timonen 2018, s. 20.

Keskisuuret ja suuret yritykset eivät käytännössä voi tulla rinnastettavaksi kuluttajaan, sillä tällaisilla yrityksillä on resursseja hankkia vakuutusosaamista tarvittaessa ulkopuolelta²³¹. Tilintarkastajana toimivan keskisuuren tai suuren yhteisön ottaessa vastuuvakuutuksen, eivät vakuutusopimuslain säännökset ole edellä selostetun vuoksi pakottavia. Sen sijaan pienen tilintarkastusyhteisön tai tilintarkastustoimintaa harjoittavan ammatinharjoittajan kohdalla vakuutusopimuslain mukaisen suojan pakottavuutta on pidettävä tulkinnanvaraisena. Norio-Timonen on maininnut, että ammatinharjoittajien ja pienyritysten kohdalla pakottavuus lienee perusteltua, ellei kyse ole nimenomaisesti vakuutusalan ammattilaisesta²³². Toisaalta TTL 6:2.1:n ja TTL 6.3.1:n mukaisesti HT- ja KHT-tilintarkastajiksi hyväksytyiltä tilintarkastajilta edellytetään muiden vaatimusten ohella myös oikeudellista osaamista. Lisäksi tilintarkastajan tehtäviin kuuluu osittain myös tarkastuskohteen vakuutusturvan tarkastaminen²³³. Edellä selostettujen seikkojen vuoksi on jossain määrin tulkinnanvaraista, onko pienimuotoista tilintarkastustoimintaa harjoittava tilintarkastaja samalla tavalla heikommassa asemassa suhteessa vakuutuksenantajaan kuin kuluttaja. Kysymyksen tulkinnanvaraisuuden vuoksi tutkielmassa on päädytty tutkiemaan vastuuvakuutusta siitä lähtökohdasta, että vakuutuksenottajana toimivaa tilintarkastajaa ei nähdä siinä määrin heikompana osapuolena, että vakuutusopimuslain säännösten tulisi olla pakottavia.

Käytännössä vakuutusopimuslain pakottavuus tarkoittaisi vakuutuksenantajan kohdalla sitä, ettei vakuutuksenantajalle voida antaa muita oikeuksia kuin vakuutusopimuslaissa. Sen sijaan vakuutuksenottajan kohdalla vakuutusopimuslain pakottavuus merkitsee sitä, ettei vakuutuksenottajalle voida asettaa muita velvollisuuksia kuin laissa määriteltyjä. Vakuutusopimuslaki rajoittaa myös velvollisuuksien vastaisesti toimimisesta johtuvien seurauksien ankaruutta. On huomattava, että vaikka vakuutusopimuslain säännöksistä poikkeaminen olisikin lain perusteella mahdollista, vakuutusopimuslain säännöksiä sovelletaan oletuksena vakuutusopimukseen, mikäli sopimuksessa ei ole sovittu muutoin.²³⁴

²³¹ Norio-Timonen 2018, s. 21.

²³² Norio-Timonen 2018, s. 21.

²³³ Riistama 1999, s. 259–260.

²³⁴ Norio-Timonen 2018, s. 23–26.

Vakuutus sopimuksia koskevat myös muita sopimuksia koskevat yleiset tulkintaperiaatteet sekä yleissäädökset, kuten laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1928, myöh. OikTL tai oikeustoimilaki)²³⁵. Useimmat vakuutus sopimukset ovat tyypiltään vakiosopimuksia. Vakiosopimusten tulkinnassa keskeinen periaate on epäselvyyssääntö, jonka mukaan epäselviä ehtoja tulisi tulkita sopimuksen laatijan vahingoksi. Vakuutus sopimusten kohdalla jonkinlaista merkitystä on annettava myös ehtojen yllättävyyteen ja ankaruuteen liittyvään periaatteeseen. Edellä mainitun periaatteen mukaisesti vakuutus senottajaa tulisi informoida sellaisista ehdoista, jotka poikkeavat merkittävästi tavanomaisista ehdoista, sillä muutoin tällaisia ehtoja ei voida pitää sitovina. Yleisenä periaatteena on se, että rajoitusehtoja tulkittaessa tulkinnan tulisi olla suppeaa, eikä suinkaan laajentavaa.²³⁶ Kohtuuttomia ehtoja on myös mahdollista sovitella OikTL 36 §:n määrittelemällä tavalla vakuutus senottajan asemasta riippumatta²³⁷.

3.3 Varallisuusvastuuvakuutuksen mukainen vakuutus tapahtuma

3.3.1 Vakuutetussa toiminnassa syntynyt vahinko

Vastuuvakuutuksen tarjoamaa suojaa tarkasteltaessa on mielekästä lähteä liikkeelle siitä, että kuuluuko tilintarkastajan toimien seurauksena syntynyt vahinko ylipäättänsä vastuuvakuutuksen korvaavuuden piiriin. Varallisuusvastuuvakuutuksesta korvataan lähtökohdaisesti taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon ja josta vakuutus senottaja on voimassa olevan oikeuden mukaan korvaus vastuussa sopimuksen perusteella toimeksiantajalleen tai muulle taholle vakuutettua toimintaa koskevan lainsäädännön perusteella.²³⁸ Vastuuvakuutuksen korvaavuus edellyttää näin ollen sitä, että vakuutus senottaja on tosiasiallisesti joutunut voimassa olevan vahingonkorvausoikeuden perusteella vahingonkorvaus vastuuseen²³⁹. Sellaisia vahinkoja, jotka aiheuttaja haluaa korvata vapaaehtoisesti esimerkiksi ylläpitääkseen hyviä asiakassuhteita, ei voida korvata vastuuvakuutuksesta²⁴⁰.

²³⁵ Rantala – Kivisaari 2014, s. 321–323.

²³⁶ Hoppu – Hemmo 2006, s. 109–113.

²³⁷ Rantala – Kivisaari 2014, s. 322.

²³⁸ Ks. esim. ehdot 3, kohta 1.1 Ks. myös ehdot 2, kohta 3.1.

²³⁹ Könkkölä 2009, s. 48.

²⁴⁰ Strömberg 2002, s. 360.

Vakuutuksen piiriin eivät kuulu kaikki varallisuusvahingot, joista vakuutuksen ottanut tilintarkastaja voi olla vastuussa. Tämä johtuu siitä, että vakuutus sopimuksessa tulee sopia toiminnasta, jota vakuutus koskee²⁴¹. Vakuutus ei korvaa sellaisia vahinkoja, jotka on aiheutettu muun kuin sovitun toiminnan yhteydessä²⁴². Vakuutusyhtiön intresseissä on tietää vakuutettu toiminta, sillä vakuutusyhtiö voi arvioida tämän perusteella vahinkoriskiä²⁴³. Lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän vastuuriskin hallitsemiseksi lienee riittävää, että vakuutetuksi toiminnaksi on määritelty tilintarkastustoiminta tai tilintarkastuspalveluiden tarjoaminen²⁴⁴. Lakisääteinen tilintarkastus muodostaa koko tilintarkastustoiminnan ytimen, joten tässä mielessä lienee perusteltua odottaa tilintarkastustoiminnan tai tilintarkastuspalveluiden käsitteen kattavan ainakin lakisääteisen tilintarkastuksen²⁴⁵. Kysymystä siitä, kattaako tilintarkastustoiminnan käsite myös tilintarkastuslain 1:1.1:n 2 kohdan mukaiset tehtävät, ei ole tässä tutkielmassa tehtyjen rajausten vuoksi tarpeen tarkastella.

Varallisuusvastuuvakuutuksissa on usein rajattu liikkeenjohdon konsultoinnista aiheutuneet vahingot korvaavuuden ulkopuolelle²⁴⁶. Lakisääteiseen tilintarkastuksen yhteydessä tilintarkastaja usein antaa tarkastuskohteelle neuvoja tai parannusehdotuksia liittyen kirjanpitoon, tilinpäätökseen sekä hallinnon hoitamiseen. Rajanveto tilintarkastukseen liittyvän neuvonannon ja puhtaan konsultoinnin välillä tulisi tapahtua objektiivisen tarkastelun kautta, eikä painoarvoa voida antaa osapuolien näkemyksille. Rajanvetoa ei voida tehdä esimerkiksi pelkästään sillä perusteella, että sisältyykö neuvonta tilintarkastuspalkkioon vai laskutetaanko siitä erikseen. Vakuutuksen korvaavuutta määriteltäessä voi olla merkityksellistä myös se, että ainakin puhtaassa konsultoinnissa vastuu tarkastuskohdetta kohtaan määräytyy sopimusperusteisesti.²⁴⁷ LähiTapiolan tilintarkastajille suunnatusta vastuuvakuutuksesta korvataan myös vero- tai yhtiöoikeudellisten palveluiden suorittamisesta aiheutuneita vahinkoja²⁴⁸. Tämän ehdon voidaan ajatella varmistavan vakuutuksen kattavuuden myös tilanteissa, joissa tarkastuksen yhteydessä annettua yhtiö- tai vero-

²⁴¹ Rantala – Kivisaari 2014, s. 565.

²⁴² Ks. esim. ehdot 1, kohta 1.

²⁴³ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 93.

²⁴⁴ Ks. esim. seloste 1.

²⁴⁵ Ks. myös Haapanen 2003, s. 256.

²⁴⁶ Ehdot 1, kohta 2.9. Ks. myös ehdot 3, kohta 2.11.

²⁴⁷ Savela 2015, s. 155–156.

²⁴⁸ Seloste 1.

oikeudelliset neuvot ovat ainakin osittain johtaneet vahinkoon. Sen sijaan kyseisen vakuutuksen ehdoissa on rajattu kirjanpito- ja tilitoimistopalveluista aiheutuneet vahingot korvaavuuden ulkopuolelle²⁴⁹. Lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä kirjanpitoon ja tilinpäätöksen liittyvien neuvojen ja ehdotusten antamista ei liene mahdollista luokitella kirjanpito- tai tilitoimistopalveluiden tarjoamiseksi, sillä näihin osa-alueisiin liittyvien neuvojen antamista on pidetty oikeuskirjallisuudessaakin lakisääteiseen tilintarkastukseen kiinteästi liittyvänä toimintana. Tilintarkastajalla saattaa paikoittain olla jopa velvollisuus neuvoa tilintarkastusasiakasta.²⁵⁰ Vaatimuksen tilintarkastajan riippumattomuudesta voidaan myös periaatteessa katsoa estävän lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä liian pitkälle menevien neuvojen antamisen, jotka voitaisiin mahdollisesti tulkita rajoitusehtojen tarkoittamaksi kirjanpito- ja tilitoimistopalveluiden tarjoamiseksi taikka konsultoinniksi²⁵¹. Tässä mielessä on pidettävä hyvin epätodennäköisenä sitä, että vakuutusyhtiö pystyisi kieltämään korvausvastuunsa vetoamalla edellä mainittuihin ehtoihin silloin, kun tavanomaiset lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvät neuvot ovat johtaneet vahinkoon.

Vakuutetun toiminnan määrittelyminen laajemmin kuin pelkäksi tilintarkastustoiminnaksi voi olla edellä esitetystä huolimatta tarkoituksenmukaista. Näin voidaan pyrkiä varmistamaan, että vakuutusturva kattaa myös tulkinnanvaraiset tilanteet, jotka liittyvät esimerkiksi tilintarkastuksen yhteydessä toteutettuun neuvonantoon. Laajempi määrittely voi olla siinäkin mielessä tarkoituksenmukaista, että vastuuvakuutuksen ottanut tilintarkastaja todennäköisesti tavoittelee sellaista vakuutusturvaa, joka kattaa myös tilintarkastajan muihin tehtäviin kuin lakisääteisen tilintarkastukseen liittyvän vahinkoriskin.²⁵² Vakuutuslautakunnan lausuntoja, joissa käsitellään vakuutettua toimintaa tilintarkastajan tapauksessa, ei näytä kertyneen juurikaan jäljempänä selostettavan lausunnon lisäksi. Vakuutuslautakunta on kuitenkin yleisesti ottaen antanut suhteellisen paljon ratkaisuita, jotka koskevat nimenomaan vakuutettua toimialaa²⁵³. Toimialaa koskevien ratkaisuiden runsaus voi olla merkki siitä, että vakuutettua toimintaa koskevien ehtojen kohdalla saattaa syntyä helposti erimielisyyksiä vakuutetun sekä vakuutusenantajan välille.

²⁴⁹ Seloste 1.

²⁵⁰ Savela 2015, s. 155–156.

²⁵¹ Saarikivi 2000, s. 66–68.

²⁵² Ks. esim. Haapanen 2003, s. 256–257.

²⁵³ Ks. mm. kirjanpito- ja tilinpäätöspalveluita koskien esim. VKL 266/16 (2017), VKL 332/11 (2011) ja VKL 398/06 (2007).

Seuraava vahinkovakuutuslautakunnan antama lausunto liittyen vakuutettuun toimintaan on vuodelta 1983. Tapauksessa ei ollut kyse lakisääteisestä tilintarkastuksesta, mutta tapauksessa käsiteltiin sitä, mitä voidaan katsoa kuuluvan tilintarkastustoiminnan käsitteen alle.

VVL 8388/V36 Tilintarkastustoimisto A oli saamansa tehtävän perusteella antanut lausunnon, jossa todettiin yhtiö B:n olevan konkurssikypsä sekä erittäin huonosti hoidettu. B:n osakkeet ennen lausunnon antamista ostaneelle C:lle oli aiheutunut A:n antaman lausunnon seurauksena vahinkoa, jota C vaati A:lta korvattavaksi. A suostui neuvotteluiden myötä korvamaan C:lle 330 000 markkaa. A vaati määrää korvattavaksi vastuuvakuutuksesta. Vakuutusyhtiö pyrki kieltämään korvausvastuunsa sillä perusteella, että A:n otama vastuuvakuutus oli merkitty tilintarkastustoimintaa varten. Vakuutusyhtiön näkemyksen mukaan kyse ei ollut tilintarkastustoiminnasta vaan lähinnä konsultoinnista. Vakuutusyhtiö pyysi lausuntoa siitä, voidaanko kyseisen vahingon katsoa syntyneen tilintarkastustoiminnan yhteydessä. Lautakunta katsoi yksimielisesti, että vahinko tulee korvata A:n vastuuvakuutuksesta, joka oli merkitty tilintarkastustoimintaa varten. Lautakunnan perusteluiden mukaan kyseisen lausunnon antaminen perustui A:n asiantuntemukseen sekä sen suorittamiin käynteihin yhtiö B:ssä. Lautakunta totesi perusteluissaan myös, että A:n suorittama toimenpide kuuluu tilintarkastustoimiston tehtäviin.

Lausunnon katsottiin toimenpiteen liittyvän tilintarkastustoimintaan sillä perusteella, että sen suorittaminen perustui tilintarkastustoimiston asiantuntemukseen sekä kuului tilintarkastustoimiston tehtäviin. Ratkaisussa ei näytetty kuitenkaan otettavan kantaa ollenkaan siihen, millä perustella tilintarkastustoimisto oli aiheuttanut vahinkoa vahingonkarsineelle. Lienee kuitenkin niin, että tilintarkastustoimiston antama lausunto on ollut puutteellinen tavalla tai toisella. Ratkaisun perusteluissa ei ole otettu myöskään kantaa siihen, millä perustein suoritettua toimenpiteen katsottiin kuuluvan juuri tilintarkastustoimiston tehtäviin, eikä oikeastaan ollenkaan siihen, mitä oli sovittu tilintarkastajan suorittaman toimeksiannon sisällöstä. Lienee kuitenkin niin, että kyseessä on ollut sellainen toimenpide, joka on kuulunut tavanomaisesti tilintarkastustoimiston tehtäviin. Lausuntoa tulkittaessa on otettava huomioon, että sen antamisesta on kulunut lähes neljäkymmentä vuotta ja tilintarkastustoimistojen palveluvalikoima on laajentunut tänä aikana huomattavasti²⁵⁴. Näin ollen tulkintaan, jonka mukaan kaikki tilintarkastustoimiston tehtäviin tai tilintarkastajan ammattitaitoon perustuvat toimet tulisivat katetuksi vastuuvakuutuksella, jonka toimialaksi on määritelty tilintarkastustoiminta, tulisi suhtautua hyvin pidättäytyvästi. Joka tapauksessa lausunnon esitetyt perustelut näyttäisivät puoltavan näkemystä, jonka

²⁵⁴ Ks. esim. Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 37–38.

mukaan lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä harjoitetun neuvonnan voidaan ainakin katsoa kuuluvan tilintarkastustoiminnan käsitteen alle.

Vaikka vahingon voidaankin katsoa kuuluvan vakuutuksen korvaavuuden piriin, se ei kuitenkaan tarkoita suoraan sitä, että aiheutunut vahinko korvattaisiin kokonaisuudessaan vakuutuksesta. Tämä johtuu siitä, että lopullisen vakuutuskorvauksen määrän ratkaisevat korvausta rajoittavat vakuutusehdot.²⁵⁵ Lisäksi on korostettava sitä, että vakuutuskirjaan merkitty vakuutusmäärä määrittelee aina ylärajan mahdolliselle korvaukselle²⁵⁶. Korvaavuutta rajoittavien ehtojen huomioon ottaminen on erityisen tärkeää, jotta vakuutus ei antaisi virheellistä turvallisuuden tunnetta²⁵⁷.

3.3.2 Vakuutettu vahingon aiheuttajana

Vakuutuksenottajalla tarkoitetaan sitä tahoa, joka on solminut vakuutus sopimuksen vakuutuksenantajan kanssa. Vakuutetulla tarkoitetaan puolestaan sitä tahoa, jonka eduksi vakuutus on voimassa.²⁵⁸ Useimmiten vastuuvakuutuksessa vakuutuksenottaja on ainoa vakuutettu. Mikäli vakuutuksen halutaan olevan voimassa myös muiden tahojen kuin vakuutuksenottajan eduksi, tulee muut vakuutetut mainita vakuutusehdoissa tai vakuutus kirjassa.²⁵⁹ Yritysten ottamissa vastuuvakuutuksissa ei usein ole lueteltu muita vakuutetuja kuin vakuutuksenottaja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vastuuvakuutus antaisi suojaa myös työntekijöiden aiheuttamien vahinkojen varalta jäljempänä selostettavalla tavalla.²⁶⁰

On pidettävä jossain määrin tulkinnanvaraisena, että pitäisikö vakuutuksenottajana olevan tilintarkastusyhteisön määritellä ehdoissa tai vakuutus kirjassa vakuutetuiksi erikseen tilintarkastusyhteisön palveluksessa toimivat tilintarkastajat, jotta vakuutus kattaisi kaikissa tilanteissa myös heidän aiheuttamansa vahingot. Kysymys nivoutuu osittain yhteen sen kanssa, miten vastuu jakaantuu tilintarkastusyhteisön sisällä. Nimittäin suurin osa tarkasteltavana olevista vakuutusehdoista on muotoiltu siten, että vakuutuksesta korvataan lähtökohtaisesti vahingot, joista vakuutuksenottaja on voimassa olevan oikeuden mukaan

²⁵⁵ Hällström – Ijäs 2007, s. 86–87.

²⁵⁶ Ehdot 3, kohta 1.2.

²⁵⁷ Savela 1998, s. 59.

²⁵⁸ Strömberg 2002, s. 362.

²⁵⁹ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 91.

²⁶⁰ Palmunen 1996, s. 92–93.

vastuussa²⁶¹. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vastuuvakuutus kattaa lähtökohtaisesti myös vahingot, jotka kanavoituvat voimassa olevan oikeuden mukaan vakuutuksenottajan korvattavaksi. Tällöin sellaiset työntekijöiden aiheuttamat vahingot, jotka kanavoituvat isännänvastuun perusteella tilintarkastusyhteisölle, tulevat korvattavaksi vastuuvakuutuksesta, vaikka työntekijöitä ei olisikaan erikseen määritelty vakuutetuiksi²⁶².

Varallisuusvastuuvakuutusten tulisi siis lähtökohtaisesti korvata ainakin vakuutuksen otaneen tilintarkastajan apulaisen aiheuttamat vahingot, sillä tilintarkastaja on tilintarkastuslain 10:9.1:n perusteella vastuussa apulaisensa aiheuttamista vahingoista aiemmin selostetulla tavalla. Vastuuvakuutus tarjoaisi käytännössä myös suojaa tilintarkastusyhteisössä työskentelevän päävastuullisen taikka tehtävänsä henkilökohtaisesti valitun tilintarkastajan aiheuttamien vahinkojen varalta, mikäli heidän aiheuttamiensa vahinkojen voidaan katsoa kanavoituvan voimassa olevan oikeuden mukaan tilintarkastusyhteisön korvattavaksi²⁶³. On huomattava kuitenkin, että varallisuusvastuuvakuutuksiin sisältyy säännönmukaisesti yhteisvastuuta koskevia rajoituksia²⁶⁴. Näitä rajoituksia tullaan tarkastelemaan tarkemmin jäljempänä.

LähiTapiolan tilintarkastajille suunnatun varallisuusvastuuvakuutuksen tuoteselosteessa on erikseen mainittu, että ” Tilintarkastuspalveluiden varallisuusvastuuvakuutus kattaa myös vakuutetun palveluksessa olevan tilintarkastajan henkilökohtaisen korvausvastuun, kun tilintarkastaja toimii vakuutuksenottajan työtehtävissä”²⁶⁵. Epäselvyyksien välttämiseksi voi olla tarkoituksenmukaista pyrkiä ottamaan vastuuvakuutukseen vastaavanlainen ehto.

3.3.3 Vakuutuksen voimassaoloalue ja ajallinen ulottuvuus

Varallisuusvastuuvakuutuksiin liittyy myös erilaisia maantieteellisiä rajoituksia. Vakuutuksen voimassaoloalue on saatettu rajata esimerkiksi siten, että vakuutus on voimassa

²⁶¹ Ks. esim. ehdot 1, kohta 1 sekä ehdot 3, kohta 1.1.

²⁶² Palmunen 1996, s. 92–93.

²⁶³ Ks. Vastuun kanavoitumisesta Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 405–407.

²⁶⁴ Ks. esim. ehdot 2, kohta 7.1 ja ehdot 4, kohta 5.3.2 sekä ehdot 5, kohta 3.3.5.

²⁶⁵ Seloste 1.

pelkästään Suomessa, koko Euroopassa taikka kaikkialla muualla maailmassa paitsi Yhdysvalloissa ja Kanadassa²⁶⁶. Tämän tutkielman rajausten vuoksi maantieteellisiin rajoituksiin ei ole tarvetta kiinnittää huomiota enempää, sillä Suomen lain mukaan syntyvän tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun hallitsemiksi riittänee lähtökohtaisesti, että vakuutus on voimassa Suomessa. Yleensä varallisuusvastuuvakuutukset ovat kuitenkin voimassa koko Euroopan alueella²⁶⁷. Joka tapauksessa, vastuuvakuutusta otettaessa on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota myös maantieteelliseen rajaukseen. On nimittäin mahdollista, että lakisääteisiä tilintarkastuksia tarjoava tilintarkastaja kohtaa myös ulkomaisia vahinkoriskejä. Tilintarkastajaa vastaan saatetaan nostaa kanne ulkomailla esimerkiksi silloin, kun tarkastusasiakkaalla on jokin kytkös ulkomaille. Tällaisia kytköksiä liittyy erityisesti kansainvälisiin konserneihin.²⁶⁸

Vakuutuksen ajallinen ulottuvuus eli sääntö tai ehto, jonka perusteella vakuutustapahtuman sattumisajankohta sekä kohdistuminen tietyille vakuutuskaudelle määritellään²⁶⁹, voi olla erityisen merkityksellinen tilintarkastajan vakuutussuojan kannalta. Näiden ehtojen tulkintaan liittyy ongelmia, jotka saattavat ilmetä erityisesti vakuutuskauden päättyessä tai vaihtuessa²⁷⁰. Vakuutuksen ajalliseen ulottuvuuteen liittyvien sääntöjen kannalta erityisen ongelman muodostaa vahingon käsitteen määrittely. Vahingolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi tekoa tai laiminlyöntiä, josta vahinko on seurannut, itse vahinkotapahtumaa, vahingon ilmenemistä taikka hitaasti syntyvien vahinkojen kohdalla vahingon syntyä. Vakuutusehtoihin sisältyvät ajallista ulottuvuutta koskevat säännöt selkeyttävät vahingon kohdistamista oikealle vakuutuskaudelle.²⁷¹ Yleisimmät käytössä olevat säännöt ovat aiheuttamis-, tapahtumis-, toteamis- sekä vaatimisperiaate eli ns. claims made -periaate²⁷².

Aiheuttamisperiaatteen mukaan vahinko kuuluu sille vakuutuskaudelle, jolla vahinkoon johtanut teko tai laiminlyönti on tapahtunut. Käytännössä tälle periaatteelle perustuvasta vakuutuksesta tulee korvattavaksi sellaisetkin vahingot, jotka varsinaisesti ilmenevät

²⁶⁶ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 101. Vakuutuksenantajan intresseissä voi olla rajoittaa vakuutuksen voimassaoloaluetta, sillä muissa maissa vahinkojen syntyminen todennäköisyys voi olla suurempi. Lisäksi ulkomailla tapahtuneiden vahinkojen selvittäminen on hankalaa.

²⁶⁷ Ks. esim. Palmunen 1996, s. 115.

²⁶⁸ London Economics 2006, s. 196–197.

²⁶⁹ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 94

²⁷⁰ Könkkölä 2009, s. 32.

²⁷¹ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 94.

²⁷² Rantala – Kivisaari 2014, s. 565–566.

vasta vakuutuskauden päättymisen jälkeen.²⁷³ Tällainen ehto on vakuutuksenottajan kannalta edullinen, mutta vakuutuksenantajan on hankalampi määritellä omaa riskiään ja hinnoitella vakuutusta²⁷⁴. Vakuutuksenantajan kannalta ehto ongelmallinen siinä mielessä, että vakuutuksenantajan täytyy olla varautunut maksamaan korvauksia pitkän aikaa vakuutuksen päättymisenkin jälkeen. Tämä osaltaan vaikuttaa vakuutuksen hintaan kohottavasti. Toisaalta tilintarkastajan kannalta etuna on se, että vakuutus tarjoaa suojaa vielä senkin jälkeen, kun tilintarkastustoiminta on lopetettu.²⁷⁵ Suurin osa tarkasteltavana olevista varallisuusvastuuvakuutuksista perustuvat aiheuttamisperiaatteelle²⁷⁶. Aiheuttamisperiaatetta sovellettaessa tilintarkastajan vakuutussuojan kannalta on käytännössä ratkaisevaa se, että vastuuvakuutus on ollut voimassa virheellistä tilintarkastusta suoritettaessa. Edellä mainitun ehdon soveltaminen tarkoittaa siis sitä, että vakuutustapahtuma kohdistuu sille vakuutuskaudelle, jonka aikana tilintarkastus on suoritettu.

Tapahtumis- eli sattumisperiaatteelle perustuvista vakuutuksista korvataan sellaiset vahingot, jotka ovat tapahtuneet vakuutuskauden aikana. Käytännössä tapahtumisella tarkoitetaan tällaiselle periaatteelle perustuvassa vakuutuksessa haitallisen seurauksen syntymistä. Tällöin vahinkoon johtanut laiminlyönti tai teko on voinut tapahtua jo ennen vakuutuskautta. Vahinko voi myös ilmetä vasta vakuutuskauden jälkeen.²⁷⁷ Tapahtumisperiaatteen etuna on se, että vahingon syntymisen selvittäminen helpottuu, sillä vakuutusasian ratkaisu sijoittuu ajallisesti lähelle vahingon tapahtumista²⁷⁸. Tapahtumisperiaatteelle perustuvissa vakuutuksissa tilintarkastajan aiheuttama vahinko kohdistuu sille vakuutuskaudelle, jonka aikana vahingonkärsijä kohtaa taloudellisen menetyksen, joka on seurausta tilintarkastajan toimista. Periaatteessa tällaiselle ehdolle perustuvia vakuutuksia saatetaan joutua pitämään voimassa, vaikka tilintarkastaja olisikin lopettanut toimintansa. Tämä sen vuoksi, että vahinko ei välttämättä tapahdu heti vahinkoon johtaneen laiminlyönnin jälkeen. Toisin sanoen vahinkoon johtanut laiminlyönti sekä vahingon tapahtumisajankohta voivat sijoittua eri vakuutuskaudelle.

²⁷³ Palmunen 1996, s. 99.

²⁷⁴ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 98.

²⁷⁵ Revisorsinspektionen 2019, s. 8.

²⁷⁶ Ehdot 2, kohta 3.1 sekä ehdot 3, kohta 1.1.

²⁷⁷ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 96.

²⁷⁸ Könkkölä 2009, s. 32.

Esimerkiksi LähiTapiolan tarjoama tilintarkastajille suunnattu varallisuusvastuuvakuutus perustuu toteamisperiaatteelle²⁷⁹. Toteamis- eli ilmenemisperiaatteen mukaan vahinko kuuluu sille vakuutuskaudelle, jonka aikana se ilmenee tai todetaan. Vakuutuskausi on yleensä sama kuin se, jonka aikana vahinko on tapahtunut, mutta joskus tapahtumisen ja ilmenemisen välinen aika voi olla pidempikin. Tämän periaatteen mukaan keskeistä on se, milloin vahingon olemassaolo havaittiin. Sen hyvänä puolena voidaan pitää sitä, että vakuutus antaa suojaa, mikäli vahinko tulee ilmi vakuutuskauden aikana. Vahingosta voidaan ilmoittaa myöhemminkin, mutta käytännössä vahingosta tulee usein ilmoittaa 12 kuukauden kuluessa vakuutuksen päättymisestä.²⁸⁰ On huomattava, että vakuutuksen korvaavuus edellyttää kuitenkin sitä, ettei vakuutettu ole tietoinen vahingosta ennen vakuutuksen ottamista²⁸¹. Tähän periaatteeseen liittyvä heikkous on se, että vahingon toteamisajankohdan määrittely saattaa olla haasteellista²⁸². Tilintarkastajan tapauksessa tämän ehdon soveltaminen tarkoittaisi sitä, että vahinko kuuluu sille vakuutuskaudelle, jonka aikana vahingonkärsijä on todennut, että jokin taloudellinen menetys on seurausta tilintarkastajan epäasiallisesta toiminnasta.

Claims made -periaatteelle perustuvissa vakuutuksissa vahinko kohdistuu sille vakuutuskaudelle, jonka aikana vahingosta on ilmoitettu vakuutetulle taikka vakuutusenantajalle. Lähtökohtaisesti tämä tarkoittaa sitä, että vakuutuksesta korvattava vahinko on voinut tapahtua joko ennen vakuutuskautta tai vasta sen jälkeen. Ennen vakuutuksen ottamista syntyneiden vahinkojen korvaaminen ei ole kuitenkaan useimmiten vakuutusenantajan intressien mukaista.²⁸³ Vaatimisperiaatteelle perustuviin vakuutuksiin onkin usein otettu mukaan retroaktiivinen päivämäärä, joka määrittelee sen ajankohdan, jota myöhemmin vahinkoon johtaneen teon tai laiminlyönnin on tullut tapahtua, jotta uusi vakuutus korvaisi syntyneen vahingon. Useimmiten retroaktiiviseksi päivämääräksi on määritelty vakuutuksen voimaantulopäivä.²⁸⁴ Vaatimisperiaatteelle perustuvissa vakuutuksissa vahingon kohdistaminen oikealle vakuutuskaudelle on suhteellisen yksinkertaista. Lisäksi vaatimisperiaatteen etuna on pidettävä sitä, että vakuutusmäärät ovat todennäköisesti ajan

²⁷⁹ Seloste 1.

²⁸⁰ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 95. Ks. myös ehdot 1, kohta 1.

²⁸¹ Savela 1998, s. 57.

²⁸² Könkkölä 2009, s. 33.

²⁸³ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 97.

²⁸⁴ Palmunen 1996, s. 100.

tasalla. Toisaalta vaatimisperiaatteen heikkoutena on se, että vakuutusyhtiö voi myös muuttaa vakuutusehtoja vakuutuskauden vaihtuessa, jolloin uudet ehdot koskevat myös ennen vakuutuskauden vaihtumista tapahtuneita vahinkoja.²⁸⁵ Ruotsissa tilintarkastajien pakollisissa vastuuvakuutuksissa on 90-luvulta alkaen alettu käyttämään vaatimisperiaatetta aiheuttamisperiaatteen sijaan²⁸⁶. Tämä voi osaltaan johtua siitä, että Ruotsissa on saatettu kokea vaatimisperiaate toimivammaksi kuin aiheuttamisperiaate. Toisaalta Suomessa tilintarkastajan käyttöön soveltuvissa varallisuusvakuutuksissa ei näytetä kuitenkaan käytettävän vaatimisperiaatetta lähes ollenkaan.

Vaatimisperiaatteeseen perustuvan vakuutuksen kohdalla vakuutusturvaan saattaa muodostua aukko vakuutusyhtiötä vaihdettaessa. Tämä johtuu siitä, että uusi vakuutusyhtiö voi olla haluton korvaamaan ennen vakuutuksen ottamista aiheutuneita vahinkoja, kun taas edellisen vakuutusyhtiön tarjoama vakuutusturva katkeaa vakuutuskauden päättymisen myötä. Tällainen tilanne voi vaikeuttaa vakuutusyhtiön vaihtamista ja täten myös vakuutusten kilpailuttamista. Eräs huomioitava seikka on se, että vaatimisperiaate edellyttää vakuutuksen pitämistä voimassa, jotta vanhoista virheistä johtuvat vahingot tulisivat katetuksi vakuutuksesta. Tällöin saatetaan joutua pitämään vakuutusta voimassa esimerkiksi silloinkin, kun liiketoiminta on jo lopetettu.²⁸⁷ Vastaavanlainen aukkotilanne voi syntyä myös silloin, kun vakuutusehdoissa siirrytään vaatimisperiaatteesta tapahtumisperiaatteeseen tai siirryttäessä ilmenemisperiaatteesta tapahtumisperiaatteeseen. Silloin kun edellisen vakuutuskauden vahinkoriskit jäävät ilman suojaa, voidaan uuteen vakuutukseen ottaa ns. häntävakuutus. Tällä tarkoitetaan ehtoa, jonka mukaan vakuutus kattaa määriteltynä aikana esitetyt vaatimukset siitä huolimatta, että vahinko olisikin tapahtunut ennen uuden vakuutuksen voimaan astumista.²⁸⁸

²⁸⁵ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 97–98.

²⁸⁶ Revisorsinspektionen 2019, s. 8–9.

²⁸⁷ Savela 1998, s. 58.

²⁸⁸ Könkkölä 2009, s. 33.

3.4 Varallisuusvastuuvakuutuksesta maksettavan korvauksen määrä

Vakuutus sopimuksessa on määritelty vakuutus määrä eli enimmäisrahamaäärä, joka määrittelee ylärajan yhden vakuutustapahtuman johdosta maksettavalle vakuutus korvaukselle²⁸⁹. Varallisuus vastuuvakuutuksesta maksettavan korvauksen määrä ei siis välttämättä vastaa vakuutetun aiheuttaman vahingon määrää. Vakuutuksen antajan vastuu rajoittuu sovittuun vakuutus määrään, kun taas vakuutettu vastaa vakuutus määrästä riippumatta vahingosta siten kuin voimassa oleva oikeus velvoittaa.²⁹⁰ Maksettavan vahingon korvauksen määrä voi olla huomattavasti suurempikin kuin vakuutus määrä. Varallisuus vastuuvakuutusta otettaessa ei voida etukäteen tietää mahdollisesti aiheutuvan vahingon suuruutta²⁹¹. Tämä tekee vakuutus määrän määrittelemisestä yleisesti ottaen haastavaa. Tilintarkastustoimintaan liittyy neljännessä pääluvussa selostettavalla tavalla sellaisia piirteitä, jotka voivat korostaa tätä ongelmaa.

Pienemmille yrityksille tarjottavissa vastuuvakuutuksissa vakuutus määrät ovat usein vakioituja, mutta keskisuurten ja suurten yritysten kohdalla vakuutus määrät vaihtelevat tarpeen mukaisesti. Vakuutus määrät saattavat olla edellä mainittujen kohdalla esimerkiksi kymmenistä satoihin miljooniin.²⁹² Vakuutettavan yrityksen tai tilintarkastusyhteisön koko ei kuitenkaan välttämättä korreloi suoraan tarvittavan vakuutus määrän kanssa. Toiminnan volyyymi voi kuitenkin vaikuttaa vahinkojen aiheutumisen todennäköisyyteen.²⁹³ Pienemmissä tilintarkastusyhteisöissä voi olla ainakin teoriassa tarve yhtä suurille vakuutus määrille kuin hieman suuremmisakin. Tämä sen vuoksi, että tilintarkastusasiakkaiden toiminnan laatu saattaa vaikuttaa mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen suuruuteen²⁹⁴. Vastuuriskikartoitus voi toimia hyvänä tiedonlähteenä määriteltäessä tarvittavaa vakuutus määrää, sillä sen avulla voidaan pyrkiä selvittämään, kuinka suuria vahinkoja yhteisö voi toiminnassaan pahimmillaan aiheuttaa²⁹⁵.

²⁸⁹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 218–219.

²⁹⁰ Könkkölä 2009, s. 110.

²⁹¹ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 102.

²⁹² Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 102–103.

²⁹³ Strömberg 2002, s. 350–351.

²⁹⁴ Ks. esim. Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 204–205.

²⁹⁵ Strömberg 2002, s. 350.

Jonkinlaisia suuntaviivoja tarvittavan vakuutusmäärän osalta lienee mahdollista hakea tarkastelemalla minimimääriä, joita edellytetään tilintarkastajan pakollisissa vastuuvakuutuksissa Ruotsissa. Vakuutusmääristä säädetään Ruotsissa RI:n eli *Revisorsinspektionen* määräyksen *Revisorsinspektionens föreskrifter* (RIFS 2018:2) 16 §:ssä. RI on käytännössä tilintarkastajien valvontaviranomainen Ruotsissa. Ruotsissa tarvittavan vakuutusmäärän on katsottu olevan sidoksissa tilintarkastustoimiston kokoon henkilöstön määrällä mitattuna. Sellaisissa tilintarkastusyhteisöissä, joissa toimii enintään viisi tilintarkastajaa, vaadittava vakuutusmäärä on noin 468 000 euroa per vakuutustapahtuma tai 936 000 euroa per vakuutuskausi. Sellaisissa yhteisöissä, joissa tilintarkastajia on enemmän kuin viisi, mutta alle 50 vaadittava vakuutusmäärä on vähintään noin 936 000 euroa per vakuutustapahtuma ja noin 1 872 000 euroa per vakuutuskausi. Mikäli tilintarkastajien määrä on 50 tai enemmän vaadittava vakuutusmäärä on per tapahtuma noin 936 000 euroa ja noin 2 808 000 euroa per vakuutuskausi.²⁹⁶ Minimivakuutusmäärät on Ruotsissa koettu yleisesti ottaen toimiviksi²⁹⁷, joten oletettavasti vaadittavien vakuutusmäärien hankkiminen ei ole tuottanut ainakaan Ruotsissa suurempia ongelmia.

Varallisuusvakuutuksissa on usein myös ns. vuosikertymä²⁹⁸. Tämä tarkoittaa sitä, että vakuutuksessa on määriteltävä, kuinka paljon vakuutuksesta korvataan enimmillään yhden vakuutuskauden aikana²⁹⁹. Esimerkiksi Fennian ja OP:n varallisuusvastuuvakuutuksista korvataan vakuutuskauden aikana aiheutettuja vahinkoja enintään kaksi kertaa vakuutusmäärä³⁰⁰. LähiTapiolan vastaavasta ehdosta käy ilmi, että vakuutus korvaa yhden vakuutuskauden aikana korkeintaan vakuutusmäärään saakka³⁰¹. Korvaavuutta rajoittaa myös sarjavahinkoihin liittyvä ehto, joka sisältyy säännönmukaisesti vastuuvakuutuksiin. Sarjavahinkoon liittyvän ehdon mukaan tietyn teon tai laiminlyönnin seurauksena aiheutuneet erilliset vahingot katsotaan yhdeksi vahingoksi, vaikka vahingot olisikin todettu eri

²⁹⁶ Määräyksessä on ilmoitettu vaadittavat vakuutusmäärät hintasidonnaisina perusmäärinä (Prisbasbelopp). Vuonna 2021 yksi hintasidonnainen perusmäärä vastaa 47 600:aa Ruotsin kruunua. Ks. ”Prisbasbelopp”. SCB:n www-sivusto. <<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/tabell-och-diagram/prisbasbelopp/prisbasbelopp/>>. 16.10.2021. Määrät on muunnettu Ruotsin kruunuista euroiksi käyttäen syyskuun 2021 keskikurssia.

²⁹⁷ Revisorsinspektionen 2019, s. 10–11.

²⁹⁸ Ehdot 3, kohta 1.2. Ks. myös ehdot 2, kohta 7.4.

²⁹⁹ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 102.

³⁰⁰ Ehdot 3, kohta 1.2 sekä ehdot 2, kohta 7.4.

³⁰¹ Ehdot 4, kohta 5.3.1.

vakuutuskausien aikana. Tällöin näiden molempien vahinkojen tulkitaan kuuluvan, sille vakuutuskaudelle, jonka aikana ensimmäinen vahinko on aiheutettu.³⁰² Tämä rajoitusehto voi olla tilintarkastajan näkökulmasta merkityksellinen, sillä se voi rajoittaa vakuutuksen korvaavuutta erityisesti tilanteessa, jossa virheellinen tilintarkastuskertomus on aiheuttanut useita erillisiä vahinkoja kolmansille, jotka ovat tukeutuneet päätöksenteossa tilintarkastuskertomukseen.

Vakuutusmäärää käsittää yleensä korvauksen lisäksi myös mahdolliset selvitys-, neuvottelu- sekä oikeudenkäyntikulut. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että edellä mainitut kulut ikään kuin kuluttavat vakuutusmäärää. Mitä enemmän selvitys- ja oikeudenkäyntikulua syntyy, sitä pienempi osuus vakuutusmäärästä jää jäljelle itse vahingonkorvausta varten.³⁰³ Tästä syystä on tärkeää huomioida vakuutusmäärä päätettäessä, millaisia kuluja vakuutus korvaa³⁰⁴. Näiden kulujen sisältyminen vastuuvakuutukseen voi aiheuttaa myös vakuutuksenottajan sekä vakuutuksenantajan välille erinäisiä intressiristiriitoja, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa pääluvussa³⁰⁵.

Vakuutuskorvauksen määrää vähentää aina vakuutussopimuksessa määritelty omavastuu. Omavastuu tarkoittaa sitä osuutta vahingosta, jonka vakuutettu joutuu kantamaan itse vakuutuksesta huolimatta. Omavastuu saattaa olla kiinteä rahamäärä taikka tietty prosentuaalinen osuus aiheutuneesta vahingosta.³⁰⁶ Omavastuu lasketaan erikseen jokaisesta vakuutustapahtumasta ja vakuutusyhtiön vastuu vahingosta alkaa vasta siitä osasta vahinkoa, joka ylittää omavastuun. Omavastuun tarkoituksena on kannustaa vakuutettua käyttäytymään huolellisemmin. Lisäksi omavastuu vähentää vahinkojen käsittelyyn liittyviä kustannuksia, sillä omavastuun alle jäävistä vahingoista ei kannata ilmoittaa vakuutusyhtiölle ollenkaan.³⁰⁷ Omavastuun määrä vaikuttaa vakuutuksen hintaan siten, että korkea omavastuu alentaa sitä³⁰⁸.

³⁰² Ks. esim. ehdot 5, kohta 3.3.4 sekä ehdot 2, kohta 7.5.

³⁰³ Palmunen 1996, s. 117–118.

³⁰⁴ Savela 1998, s. 56.

³⁰⁵ Könkkölä 2009, s. 111.

³⁰⁶ Hoppu – Hemmo 2006, s. 249.

³⁰⁷ Palmunen 1996, s. 117–118.

³⁰⁸ Strömberg 2002, s. 351.

On tärkeää huomata, että omavastuu voidaan ehtojen mukaan vähentää kaikista mahdollisista kuluista, jotka vakuutus korvaa.³⁰⁹ Esimerkiksi OP:n varallisuusvastuuvakuutuksessa omavastuuta koskeva ehto on muotoiltu seuraavasti: ”Jokaisessa vahingossa vakuutusnottajalla on vakuutuskirjaan merkitty omavastuu, joka vähennetään ehtojen mukaan laskettujen vahingonkorvauksen, torjuntakustannusten sekä selvitys-, neuvottelu-, korko- ja oikeudenkäyntikustannusten yhteismäärästä.”³¹⁰ Omavastuu voidaan siten periä vakuutetulta, vaikka vakuutuksenantajan selvittelyn myötä välttyttäisiin vahingonkorvausvastuun toteutumiselta kokonaan³¹¹.

3.5 Tilintarkastajan kannalta merkittävät rajoitusehdot

3.5.1 Itselle aiheutettu vahinko ja virheellinen työsuoritus

Varallisuusvastuuvakuutuksiin sisältyy rajoitusehto, jonka mukaan vakuutuksesta ei korvata vakuutusnottajalle itselleen aiheutunutta vahinkoa³¹². Itselle aiheutuneisiin vahinkoihin liittyvää rajoitusehtoa on pidettävä luonteeltaan lähinnä vastuuvakuutuksen korvaavuutta selkeyttävänä³¹³, sillä vastuuvakuutuksen tarkoituksena on nimenomaan tarjota suojaa ulkopuolisille aiheutettujen vahinkojen varalta³¹⁴.

Joissakin tilanteissa tilintarkastaja saattaa joutua tekemään tilintarkastuksen suorittamisen jälkeen uusia tai täydentäviä tarkastustoimenpiteitä. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tilintarkastajan tietoon tulee tilintarkastuskertomuksen antamisen jälkeen sellaisia seikkoja, jotka olisivat voineet johtaa tilinpäätöksen muuttamiseen tai tilintarkastuskertomuksen lausunnon mukauttamiseen.³¹⁵ On myös mahdollista, että tilintarkastaja voi joutua antamaan kokonaan uuden tilintarkastuskertomuksen myöhemmin ilmenneiden virheiden vuoksi³¹⁶. Varallisuusvastuuvakuutuksesta ei korvata tällaisia ku-

³⁰⁹ Palmunen 1996, s. 117–118.

³¹⁰ Ehdot 2, kohta 7.6.

³¹¹ Könkkölä 2009, s. 70.

³¹² Ehdot 2, kohta 3.2.1 sekä ehdot 3, kohta 2.1 ja ehdot 4, kohta 4.1.

³¹³ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 121-122.

³¹⁴ Palmunen 1996, s. 102.

³¹⁵ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 324–325.

³¹⁶ Ks. esim. TILA PRH/3279/10000/2017.

luja, jotka syntyvät virheellisen työtuloksen korjaamisesta tai uudelleen suorittamisesta³¹⁷. Kyseistä rajoitusehtoa on myös pidettävä lähinnä selkeyttävänä, sillä työn korjaamisesta tai uudelleen suorittamisesta syntyviä kuluja ei ole tarkoituksenmukaista korvata vakuutuksesta. Tämä sen vuoksi, että kyse olisi tavanomaisen liikeriskin vakuuttamisesta.³¹⁸

3.5.2 Sopimusvastuu

Varallisuusvastuuvakuutuksista ei korvata vahinkoa siltä osin, kun vakuutettu on sitoutunut suorittamaan toimeksiantosopimukseen sisältyvän määräyksen perusteella korvausta laajemmin kuin mitä tällä olisi velvollisuus suorittaa voimassa olevan oikeuden mukaan³¹⁹. Varallisuusvastuuvakuutuksesta ei siis kateta sellaista vastuuta, joka on seurausta siitä, että tilintarkastaja on sopimuksen perusteella laajentanut omaa vastuutaan³²⁰. Varallisuusvakuutus ei siten korvaa ns. aitoa sopimusvastuuta. Strömbergin mukaan ”aidolla sopimusvastuulla tarkoitetaan vastuuta, joka perustuu yksinomaan sopimuksen sisältöön riippumatta muista vahingonkorvausoikeuden säännöksistä.” Aitoon sopimusvastuuseen perustuvina tilanteina voidaan pitää esimerkiksi sellaisia tapauksia, joissa vakuutuksenottaja on sitoutunut sopimuksen perusteella suorittamaan korvausta, vaikka hänellä ei siihen olisi voimassaolevan oikeuden mukaan velvollisuutta. Myös suuremmasta korvausmäärästä sopimista voidaan pitää aitoon sopimusvastuuseen perustuvana.³²¹ Esimerkiksi sopimussakkoja ei voida tämän ehdon perusteella korvata varallisuusvastuuvakuutuksesta³²².

Pelkästään sen, että tilintarkastajan ja asiakkaan välillä on toimeksiantosopimus, ei voida nähdä rajoittavan varallisuusvastuuvakuutuksen korvaavuutta. Tällaisen ehdon olemassaolo tekisi hyvin pitkälti tyhjäksi varallisuusvastuuvakuutuksen tarkoituksen. Varallisuusvastuuvakuutusta käytetään nimittäin ylipäättänsä juuri sellaisilla toimialoilla, joilla on tavanomaista, että asiakkaan kanssa solmitaan toimeksiantosopimus.³²³ Useimmissa tarkasteltavana olevissa ehdoissa on erikseen selvennetty, että varallisuusvastuuvakuutus

³¹⁷ Strömberg 2002, s. 406. Ks. myös seloste 1 sekä ehdot 4, kohta 4.6.

³¹⁸ Strömberg 2002, s. 396.

³¹⁹ Ehdot 1, kohta 2.1 sekä ehdot 2, kohta 3.2.7 ja ehdot 3, kohta 2.7.

³²⁰ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 151.

³²¹ Strömberg 2002, s. 389.

³²² Seloste 1.

³²³ Palmunen 1996, s. 147.

korvaa myös sellaiset vahingot, joista vakuutuksenottaja voimassa olevan oikeuden mukaan korvausvastuussa toimeksiantajalleen sopimuksen perusteella³²⁴. Tämä tarkoittaa sitä, että vakuutusehdoissa tarkoitettu voimassa olevan oikeuden mukainen korvausvastuu voi syntyä joko sopimussuhteen ulkopuolella tai sopimussuhteessa³²⁵. Tässä mielessä tilintarkastajan vastuun sijoittumisella sopimus- tai deliktivastuun piirin lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä, ei ole niin suurta merkitystä pohdittaessa varallisuusvakuutuksen korvaavuutta.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös näkemys, jonka mukaan sellaisten tilanteiden, joissa tilintarkastusyhteisö tarjoutuu ottamaan vastuun yhteisön palveluksessa olevan tilintarkastajan aiheuttamista vahingoista, voitaisiin tulkita kuuluvan aidon sopimusvastuun alaan³²⁶. Näin syntyvän vastuun kuuluminen aidon sopimusvastuun alaan näyttäisi kuitenkin olevan vakuutuksen korvaavuuden kannalta merkityksellistä ainoastaan, mikäli yhteisön palveluksessa olevan tilintarkastajan vastuun ei voida katsoa kanavoituvan tilintarkastusyhteisölle³²⁷. Tämä sen vuoksi, että vastuu kanavoituu isännänvastuun periaatteen soveltuessa suoraan työnantajalle, mikäli vahinko on aiheutettu pelkällä lievällä tuottamuksella³²⁸. Lievällä tuottamuksella aiheutetut vahingot jäävät täten kokonaisuudessaan työnantajan kannettavaksi ilman sopimustakin. Työntekijäasemassa olevan tilintarkastajan henkilökohtaisen vastuun realisoituminen, edes osittain, edellyttäisi hänen osaltaan törkeää huolimattomuutta tai tahallisuutta.³²⁹ Tämä tarkoittaisi sitä, että tilintarkastusyhteisö voisi laajentaa omaa vastuutaan ainoastaan silloin, kun yhteisön palveluksessa oleva tilintarkastaja on aiheuttanut vahingon törkeällä tuottamuksella tai tahallisesti. Törkeällä tuottamuksella tai tahallisesti aiheutetut vahingot jäävät muutoinkin lähtökohtaisesti kokonaan vakuutuksen korvaavuuden ulkopuolelle jäljempänä selostettavalla tavalla. Lisäksi vakuutusyhtiöllä on regressioikeus suhteessa työntekijään, joka on aiheuttanut vahingon törkeällä tuottamuksella tai tahallisesti³³⁰.

³²⁴ Ks. esim. ehdot 2, kohta 3.1 sekä ehdot 3, kohta 1.1.

³²⁵ Strömberg 2002, s. 360–361.

³²⁶ Haapanen 2003, s. 271.

³²⁷ Esimerkiksi Mäntysaaren näkemyksen mukaan vastuu ei näyttäisi kanavoituvan tilintarkastusyhteisölle. Ks. Mäntysaari 1996, s. 193.

³²⁸ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 31.

³²⁹ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 31–32.

³³⁰ Ijäs – Hällström – Laasonen 2014, s. 32.

3.5.3 Törkeä tuottamus ja tahallisuus

Varallisuusvastuuvakuutuksista ei korvata tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettuja vahinkoja³³¹. Velvollisuus olla aiheuttamatta vakuutustapahtumaa tahallisesti perustuu myös suoraan lakiin, eikä tällaista ehtoa tarvitsisi varsinaisesti ottaa mukaan vakuutus sopimukseen³³². Vakuutus sopimuslain 30.1 §:n mukaan vakuutuksenantaja on vastuusta vapaa vakuutettua kohtaan, joka on tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman. Vakuutus sopimuslain 30.2 §:n mukaan jos vakuutettu on aiheuttanut vakuutustapahtuman törkeästä huolimattomuudesta, voidaan hänelle tulevaa korvausta alentaa tai se evätä. Käytännössä tarkasteltavissa ehdoissa on kuitenkin rajattu myös törkeällä huolimattomuudella aiheutetut vahingot korvaavuuden ulkopuolelle kokonaisuudessaan vakuutus sopimuslain 30.2 §:stä poiketen. Vakuutus sopimuslain 30.4 §:n perusteella vakuutuksenantaja on kuitenkin velvollinen suorittamaan korvauksen, vaikka vakuutettu olisi kin aiheuttanut vahingon törkeällä huolimattomuudella siltä osin kuin vahinkoa kärsinyt luonnollinen henkilö ei ole saanut korvausta perityksi vakuutetulta.

Tarkasteltaessa tilintarkastajan tuottamuksen astetta vakuutuksen korvaavuuden näkökulmasta on kiinnitettävä siihen huomiota, että vakuutus oikeudessa tuottamusta saatetaan arvioida vahingonkorvaus oikeudesta poikkeavalla tavalla³³³. Vahingonkorvaus riidan lopputulos tai perustelut eivät välttämättä tule sovellettavaksi sellaisenaan tulkittaessa vakuutuksen rajoitusehtoja³³⁴. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että oikeudenkäynti voidaan joutua käymään erikseen vakuutus yhtiötä vastaan, vaikka tuomioistuin olisikin jo vahingonkorvaus riidan yhteydessä määritellyt, että kyse ei ole törkeästä tuottamuksesta³³⁵. Hemmo on todennut, että korvaus oikeuden yleisten oppien avulla voidaan kuitenkin pyrkiä selvittämään, miten tuottamus arvioidaan useimmissa tapauksissa. Vahingonkorvaus oikeuden oppien avulla on mahdollista selvittää tuottamus arvioinnin juridista rakennetta sekä sitä, millaisten seikkojen olemassaolo yleensä osoittaa törkeän huolimattomuuden käsillä oloa³³⁶. Mäntysaaren mukaan määritelmää tulisi vakuutus oikeudessa hakea enneminkin sopimus oikeudesta kuin vahingonkorvaus- tai rikosoikeudesta, mikäli

³³¹ Ehdot 2, kohta 3.2.9 sekä ehdot 4, kohta 4.4 ja ehdot 5, kohta 2.1.

³³² Norio-Timonen 2018, s. 178.

³³³ Karhu – Ståhlberg 2013, s. 106–107. Ks. myös esim. Hahto 2008, s. 110.

³³⁴ Könkkölä 2009, s. 51.

³³⁵ Savela 1998, s. 59.

³³⁶ Hemmo 2005a, s. 50.

vakuutusoikeudelliselle törkeälle tuottamukselle halutaan antaa itsenäinen merkitys. Mäntysaari on kuitenkin todennut, että vastoin vakiintuneita käsityksiä, tuottamuksen astetta voitaisiin arvioida myös sen mukaan, millaisella teolla vahinko on aiheutettu. Toisin sanoen tuottamuksen asteelle ei annettaisi itsenäistä merkitystä vakuutusoikeudessa, vaan käytännössä arviointi tapahtuisi oikeudenalan mukaan, jonka piiriin korvausvastuu kuuluu.³³⁷ Oikeuskirjallisuuden valossa vaikuttaa siltä, että ei ole olemassa yksiselitteistä tapaa määritellä tuottamuksen astetta vakuutusoikeudessa. Myös oikeuskäytännössä vaikuttaisi olevan vaihtelua sen suhteen, miten tuottamuksen astetta on arvioitu. Tilan epäselvyyttä kuvastaa myös se, että ratkaisuisissa tuomarit ovat olleet usein erimielisiä.³³⁸ Joka tapauksessa haettaessa tulkintaa eri korvausjärjestelmistä, tehtyihin tulkintoihin tulee suhtautua jonkinasteisella varauksella³³⁹, sillä yleisen määritelmän puuttuessa arvioinnin voidaan katsoa olevan loppujen lopuksi tapauskohtaista³⁴⁰.

Hallituksen esityksessä vakuutus sopimuslaiksi on käsitelty törkeä huolimattomuutta ja tahallisuutta ainoastaan vähäisissä määrin, eikä esityksessä näytetä otettavan kantaa siihen, minkä mittapuun mukaan tuottamusta tulisi vakuutusoikeudessa arvioida. Hallituksen esityksen mukaan tahallisuuden voidaan katsoa olevan käsillä silloin, kun vakuutetun tarkoituksena on ollut saada aikaan vakuutustapahtuma. Menettelyä voidaan pitää myös tahallisenä silloin, kun vakuutettu on mieltänyt olosuhteet huomioiden vakuutustapahtuman aiheutuvan hyvin todennäköisesti oman menettelynsä seurauksena. Törkeästä huolimattomuudesta on todettu sen olevan lähellä tahallisuutta ja käsillä silloin, kun vakuutettu on laiminlyönyt tietoisesti normaalit varotoimet ja näin ollen saanut aikaan tilanteen, jossa vahingonvaara on suuri.³⁴¹ Tahallisuuden ja törkeän huolimattomuuden käsitteen välinen ero vaikuttaa käytännössä siis hyvinkin häilyvältä³⁴². Norio-Timosen mukaan törkeästä huolimattomuudesta voi olla kyse silloin, kun vakuutettu tekee jonkin teon siitä huolimatta, että mieltää tämän aiheuttavan mahdollisesti vakuutustapahtuman³⁴³. Tahallisen ja törkeän huolimattomuuden välinen ero vaikuttaisi syntyvän käytännössä siitä,

³³⁷ Mäntysaari 1997, s. 856.

³³⁸ Mäntysaari 1997, s. 850.

³³⁹ Hahto 2008, s. 104.

³⁴⁰ Virtanen 2011, s. 135. Ks. myös Palmunen 1996, s. 16.

³⁴¹ HE 114/1993 vp. s. 43.

³⁴² Ks. esim. Hahto 2008, s. 104.

³⁴³ Norio-Timonen 2018, s. 178–179.

kuinka todennäköisenä vakuutettu pitää vakuutustapahtuman aiheutumista oman menettelynsä seurauksena. Joka tapauksessa yrityksille suunnatuissa varallisuusvakuutuksissa on rajattu sekä törkeällä huolimattomuudella että tahallisesti aiheutetut vahingot korvaavuuden ulkopuolelle kokonaisuudessaan. Käytännössä vakuutuksen korvaavuuden kannalta tahallisuuden ja törkeän huolimattomuuden välisellä erolla ei ole niin suurta merkitystä.

Vahingonkorvausoikeudellisessa kirjallisuudessa törkeän tuottamuksen on katsottu sisältävän tietynasteista piittaamattomuutta suhteessa vahingon syntyyn. Törkeän tuottamuksen on katsottu edellyttävän myös sitä, että vahingonaiheuttaja on mieltänyt toiminnastaan voivan seurata vahinkoa. Vahingonaiheuttaja ei ole voinut pitää kuitenkaan vahingon aiheutumista täysin varmana, sillä silloin kyse olisi jo tahallisuudesta.³⁴⁴ Tilintarkastajan tapauksessa tahallinen laiminlyönti voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen suorittamatta tarkastusta ollenkaan³⁴⁵. Tuottamusta tulisi lähtökohtaisesti arvioida objektiivisesti tarkastellen sitä, missä määrin vahingonaiheuttajan toiminta on ollut vaadittavasta huolellisuudesta poikkeavaa. Piittaamattomuuden arviointi voi edellyttää kuitenkin jossain määrin tekijän asennoitumisen sekä ymmärryksen huomioon ottamista.³⁴⁶

Oikeuskäytäntökään ei ole ollut törkeän huolimattomuuden määrittelyn osalta yhteneväistä. Sopimus- ja vakuutussovimusosoikeudellisessa oikeuskäytännössä on esiintynyt jonkin verran vaihtelua juuri sen suhteen, onko törkeysarvioinnissa ollut ratkaisevaa vahingonaiheuttajan tietoisuus ja piittaamaton suhtautuminen vahingonvaaraan vai toiminnan poikkeavuus vaadittavasta huolellisuuden tasosta, jota vahingonaiheuttajalta voidaan objektiivisesti tarkastellen odottaa.³⁴⁷ Loppujen lopuksi korkein oikeus on kiinnittänyt sopimus- ja vakuutussovimusosoikeudellisessa törkeysarvioinnissaan huomiota muun muassa menettelystä seuraavaan vahingon todennäköisyyteen, vahinkoseuraamuksen vakavuuteen, ammattilaiselle asetettuun vaatimustasoon, vastuun perustana olevan toiminnan tarkoitukseen, tietoisuuteen riskistä ja seuraamuksista sekä siihen, miten tähän riskiin on

³⁴⁴ Virtanen 2011, s. 139.

³⁴⁵ Savela 2015, s. 169.

³⁴⁶ Virtanen 2011, s. 140. Ks. myös Hemmo 2005a, s. 50.

³⁴⁷ Mäntysaari 1997, s. 852–853.

suhtauduttu sekä siihen, kuinka merkittävästi vahingonaiheuttaja on poikennut vakiintuneista menettelytavoista tai vaadittavasta huolellisuustasosta. Törkeän tuottamuksen kärsillä olo voi vaatia useamman seikan olemassaoloa, eikä törkeän tuottamuksen olemassaoloa voida välttämättä perustella kiinnittämällä huomiota pelkästään yhteen edellä mainituista seikoista. Joka tapauksessa edellä luetellut seikat tarjoavat lähinnä esimerkkejä siitä, mihin korkein oikeus saattaa kiinnittää huomiota arvioidessaan tuottamuksen astetta.³⁴⁸ Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan sitä, mihin korkein oikeus kiinnitti tapauksessa KKO 1997:103 huomiota arvioidessaan tilintarkastajan tuottamuksen astetta.

KKO 1997:103 liittyy tapaukseen KKO 1992:98, jota on käsitelty osakeyhtiölain vastaisen rahalainan osalta jo aiemmin tässä tutkielmassa. A, joka oli X oy:n osakas, hallituksen jäsen sekä toimitusjohtaja, oli nostonut yhtiöstä rahalainaa. Rahalaina oli osakeyhtiölain vastainen, sillä X Oy:llä ei ollut riittävästi vapaata omaa pääomaa, eikä rahalainasta oltu esitetty riittävä vakuutus. X Oy:n tilintarkastajien B ja C olisi tullut huomioida osakeyhtiölain vastainen rahalaina ja muistuttaa (huomauttaa) tästä tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastajien menettelyn vuoksi yhtiölle aiheutui vahinkoa, sillä A pystyi jatkamaan ja lisäämään rahalainaa X Oy:n konkurssiin saakka. Heidät velvoitettiin suorittamaan korvausta yhteisvastuullisesti A:n kanssa. Tapauksessa KKO 1992:98 oli kyse myös osakeyhtiölain vastaisesta omien osakkeiden lunastamisesta. X Oy:n yhtiöjärjestyksen mukaan yhtiön omien osakkeiden lunastaminen oli mahdollista. Osakeyhtiölain mukaan tämä oli kuitenkin sallittua ainoastaan vapaalla omalla pääomalla. A oli hallituksen jäsenenä päättänyt tilikaudella 1985 lunastaa itseltään omistamiaan yhtiön osakkeita. Maksu tästä suoritettiin pääasiassa vuonna 1986, jolloin yhtiöllä ei ollut riittävästi vapaata omaa pääomaa. Lunastuksen katsottiin loukanneen osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta sekä aiheuttaneen vahinkoa yhtiön velkojille. X Oy:n konkurssipesä vaati omien osakkeiden lunastuksesta aiheutuneista vahingoista korvausta A:lta B:ltä sekä C:ltä. Tilintarkastajien olisi tullut hyvää tilintarkastustapaa noudattaessaan muistuttaa (huomauttaa) tilintarkastuskertomuksessa osakeyhtiölain vastaisesta omien osakkeiden lunastamisesta. Tilintarkastajien katsottiin aiheuttaneen vahinkoa X Oy:lle jättäessään muistuttamatta (huomauttamatta) osakeyhtiölain vastaisesta osakkeiden lunastamisesta, vaikka tämä olisi ollut ilmeisellä tavalla havaittavissa. Mikäli muistutus olisi tehty ajoissa ja asianmukaisesti, lunastuksen täytäntöönpano olisi todennäköisesti estetty tai peruutettu ja peritty A:lta tälle maksettu lunastushinta takaisin vielä, kun A:lla oli ulosmittauskelpoista omaisuutta. Näin ollen A, B ja C velvoitettiin suorittamaan yhteisvastuullisesti vahingonkorvausta konkurssipesälle siten, että B ja C vastaavat puoliksi siitä, mitä he eivät saa suoritettuaan vahingonkorvausta perittyä takaisin A:lta.

Tilintarkastaja B vaati maksamiaan vahinkoja korvattavaksi vastuuvakuutuksestaan. Vastuuvakuutuksen ehtojen mukaan korvausta voitiin kuitenkin alentaa tai se voitiin evätä kokonaan, mikäli vakuutusnottaja oli aiheuttanut vahingon tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella. Tapauksessa KKO 1997:103 arvioitiin sitä, oliko tilintarkastaja B:n menettely ollut vakuutusehdoissa tarkoitettulla tavalla törkeän huolimaton. Sekä B että vakuutusyhtiö olivat tyytymättömiä aiemmin annettuun hovioikeuden ratkaisuun koskien vakuutuksen korvaavuutta, joten molemmat valittivat ratkaisusta korkeimpaan oikeuteen. Hovioikeus oli katsonut, että rahalainan osalta B:n menettely ei ollut törkeän huolimaton tai tahallista. Sen sijaan omien osakkeiden lunastamisen osalta hovioikeus katsoi

³⁴⁸ Hahto 2008, s. 111.

B:n aiheuttaneen vahingon törkeällä huolimattomuudella. Hovioikeuden mukaan vakuutuskorvauksen epäminen kokonaisuudessaan ei olisi ollut kohtuullista, joten vakuutusyhtiö velvoitettiin maksamaan puolet B:n korvattavaksi tulleesta vahingosta. Korkeimmassa oikeudessa vakuutusyhtiö vaati, että rahalainankin osalta vakuutuskorvausta tuli suorittaa enintään puolet. B vaati, että raastuvanoikeuden aikaisempi päätös, jonka mukaan vakuutusyhtiön tuli korvata molemmat vahingot kokonaisuudessaan, jätetään voimaan. Vakuutusyhtiön mukaan vahinkoon johtaneet olosuhteet olivat olleet sellaisia, joihin koulutetun tilintarkastajan olisi pitänyt kiinnittää erityistä huomiota. Lisäksi vakuutusyhtiö totesi B:n kiinnittäneen kuitenkin aiemmin huomiota osakaslainoihin, sillä tämä oli huomauttanut hallitukselle näistä aiemmin. Näiden havaitseminen oli antanut erityistä aihetta seurata A:n ja X Oy:n velkasuhteita myöhemminkin. B kiisti toimineensa törkeän huolimattomasti. Rahalainan luonne oli B:n mukaan tulkinnanvarainen. B oli todennut osakkeiden lunastuksen osalta, että vapaata oma pääomaa tuli arvioida edeltävän vuoden tilinpäätöksen eli vuoden 1984 tilinpäätöksen perusteella. Vuoden 1984 tilinpäätöksen mukaan vapaata omaa pääomaan oli vielä ollut.

Korkein oikeus totesi yleisesti ratkaisun yhteydessä, että raja tuottamuksen ja törkeän tuottamuksen välillä ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Lisäksi korkein oikeus totesi, että ”Vahingonkorvausoikeudessa on huolimattomuutta pidetty törkeänä usein silloin, kun toiminta on ollut lähellä tahallista menettelyä ja siten häikäilemätöntä ja välinpitämätöntä seurausten suhteen.” Korkein oikeus toi ilmi myös sen, että vakuutusoppimuslain esitöiden mukaan törkeä huolimattomuus on lähellä tahallisuutta. Korkein oikeus kiinnitti huomiota myös siihen, että vastuuvakuutuksia otetaan juuri tämän kaltaisten vahinkojen varalta, mutta vastuuvakuutuksen käyttö ei saa johtaa vakuutuksenantajan kustannuksella tapahtuvaan riskinottoon. Näiden seikkojen vuoksi törkeäksi huolimattomuudeksi tulisi arvioida ainoastaan menettely, joka osoittaa ammatinharjoittajassa selkeää piittaamattomuutta. Rahalainan osalta korkein oikeus totesi, että B ei ole aiheuttanut vahinkoa törkeällä huolimattomuudella, sillä A:n varainkäytön luokittelu rahalainaksi ei ollut niin selkeää. Lisäksi perusteena pidettiin sitä, että B oli huomauttanut osakslainojen kasvusta A:lle useampaan kertaan. Osakkeiden lunastuksen osalta B:n menettelyä pidettiin sen sijaan törkeän huolimattomana. B:n tulkinta siitä, että omien osakkeiden lunastukseen käytävissä oleva vapaa oma pääoma tuli arvioida vuoden 1984 tilinpäätöksen mukaan ei perustunut lakiin. Yhtiön heikon taloudellisen aseman vuoksi B:n oli tullut ymmärtää, että omien osakkeiden lunastuksen vuoksi vahingonvaara oli ilmeinen. B oli laiminlyönyt lakiin perustuvan velvollisuutensa huomauttaa tästä tilintarkastuskertomuksessa. Hovioikeuden päätöstä ei muutettu.

Mäntysaaren esittämän näkemyksen mukaan korkein oikeus vaikuttaa perustelleen törkeän huolimattomuuden käsillä oloa hieman eri tavoin rahalainan sekä osakkeiden lunastuksen osalta. Perustelut näyttäisivät olevan jopa jonkinlaisessa ristiriidassa keskenään. Rahalainan osalta vaikuttaa siltä, että enemmistö ei katsonut tilintarkastajan suhtautuneen piittaamattomasti vahingonvaaraan sen vuoksi, että tilintarkastaja oli kuitenkin pyrkinyt varoittamaan A:ta osakslainoista ja osakeyhtiölain rikkomisesta. Osakkeiden lunastuksen osalta vaikuttaa kuitenkin siltä, että korkein oikeus kiinnitti perusteluissaan huomiota juurikin siihen, miten ammattitaitoisen ja huolellisen tilintarkastajan olisi tullut menetellä

tilanteessa.³⁴⁹ Savela on katsonut, että rahalainojen osalta korkein oikeus antoi merkitystä nimenomaan julkaisemattomille huomautuksille. Vähemmistön perusteluiden mukaan julkaisemattomien huomautusten ei olisi tullut vaikuttaa vastuuseen vähentävästi, sillä tilintarkastuskertomuksessa tehtävien muistutusten tarkoituksena on saattaa rikkomukset osakkaiden ja muiden ulkopuolisten sidosryhmien tietoon. Vaikuttaisi perustellulta pitää vähemmistön esittämän kannan mukaisesti lähtökohtana sitä, että pelkät yksityiset huomautukset johdolle eivät riitä vapauttamaan tilintarkastajaa vastuusta. Toisaalta mikäli julkaisemattomille huomautuksille ei anneta ollenkaan tuottamuksen astetta alentavaa merkitystä, täysin välinpitämättömästi suhtautuvan tilintarkastajan vastuu voisi muodostua periaatteessa lievemmäksi kuin sellaisen tilintarkastajan, joka pyrkii kuitenkin jollain tavoin estämään vahingon synnyn. Toki on huomioitava myös se, että muistutusten antaminen osoittaa tilintarkastajan tienneen, jonkin huomiota vaativan olosuhteen tai seikan olemassaolosta.³⁵⁰

3.5.4 Yhteisvastuuta koskeva ehto

Tilintarkastaja on usein yhteisvastuussa eli solidaarisessa vahingonkorvausvastuussa muiden tahojen kanssa aiemmin selostetulla tavalla. Tilintarkastaja saattaa olla yhteisvastuussa tarkastuskohteen johdon kanssa³⁵¹, jonka lisäksi tilintarkastusyhteisö sekä päävastuullinen tilintarkastaja ovat lähtökohtaisesti yhteisvastuussa³⁵². Toki on myös mahdollista, että tilintarkastustoimeksiannossa on mukana useampia tilintarkastajia. Myös tällaisessa tilanteessa on lähtökohtana se, että vastuu on solidaarista.³⁵³ Varallisuusvastuuvakuutuksiin sisältyy poikkeuksetta rajoitusehtoja, jotka liittyvät yhteisvastuuseen. Yleensä yhteisvastuuta koskeva ehto on muotoiltu siten, että vakuutuksesta korvataan ainoastaan se määrä, joka vastaa vakuutetun viaksi jäävää syyllisyyden määrää. Mikäli syyllisyyden määrää ei osoiteta, vakuutus korvaa enintään pääluvun mukaisen osuuden koko vahingosta.³⁵⁴ Yhteisvastuullisuutta koskeva ehto ei siis suoraan estä korvauksen saamista, mikäli useampien tahojen voidaan osoittaa olevan vastuussa samasta vahingosta. Sen sijaan,

³⁴⁹ Mäntysaari 1997, s. 857–858.

³⁵⁰ Savela 2015, s. 184–185.

³⁵¹ Vahtera 2017, s. 52–54.

³⁵² Savela 2015, s. 173–174.

³⁵³ Ruohonen 2020, s. 283–285.

³⁵⁴ Ks. esim. ehdot 4, kohta 5.3.2 sekä ehdot 2, kohta 7.1 ja ehdot 5, kohta 3.3.5.

sillä saattaa olla tilintarkastajan tapauksessa merkittävä vaikutus vakuutuksesta maksettavan korvauksen määrään. Tämä sen vuoksi, että oletusarvoisesti ehto tarkoittaa sitä, että vakuutuksesta korvattaisiin ainoastaan se määrä, joka jäisi vakuutetun kannettavaksi, kun yhteisvastuullisten väliset regressisuhteet on selvitetty³⁵⁵.

Yhteisvastuuta koskevan ehdon tärkeyttä korostaa myös se seikka, että vahingonkorvausvaatimukset kohdistetaan usein yhteisvastuutilanteissa tilintarkastajalle johdon sijasta. Vahingonkärsijä saattaa kohdistaa vaatimuksensa ensisijaisesti tilintarkastajaan silloin, kun on tiedossa, että tilintarkastajalla on parempi maksukyky.³⁵⁶ Vastuuvakuutuksella saattaa olla vahingonkärsineen näkökulmasta tilintarkastajan maksukykyä parantava vaikutus³⁵⁷, jonka vuoksi vastuuvakuutuksen olemassaolo voi lisätä tilintarkastajalle kohdistuvia vahingonkorvausvaatimuksia. Tilanteessa, jossa vahingonkorvausvaatimuksen esittäjänä on yhtiö, voivat myös henkilösuhteet vaikuttaa siten, että vaatimus ohjautuu johdon sijaan tilintarkastajalle³⁵⁸. Käytännössä päätösvalta koskien vahingonkorvausasioita, kuulu lähtökohtaisesti yhtiön hallitukselle. Hallituksen intresseissä on kuitenkin harvemmin ajaa kannaan itseään vastaan. Osakeyhtiölain 22:6 mahdollistaakin kanteen nostamisen tilintarkastajaa tai johtoa kohtaan yhtiökokouksen päätöksellä. Lisäksi konkurssipesät voivat nostaa kanteita edellä mainittuja tahoja vastaan.³⁵⁹ Osakeyhtiölain 22:7 antaa tiettyjen lisäedellytysten täytyessä myös osakkeenomistajille mahdollisuuden ajaa vahingonkorvauskannetta omissa nimissään yhtiön puolesta.

Tilintarkastuslain 10:9.4:n perusteella vastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken säädetään vahingonkorvauslaissa. Osakeyhtiölain 22:5 sisältää vastaavan säännöksen, jonka perusteella vastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken sekä sovittelusta on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa säädetään. Käytännössä vastuun jakaantumisen kannalta relevantit säännökset löytyvät vahingonkorvauslain 6 luvusta³⁶⁰. Vahingonkorvauslain 6:2:n perusteella tilanteissa, joissa vahinko on yhden tai useamman aiheuttama taikka vahinko tulee, jolla-

³⁵⁵ Haapanen 2003, s. 273.

³⁵⁶ Ruohonen 2020, s. 290–291.

³⁵⁷ Strömberg 2002, s. 354.

³⁵⁸ Ruohonen 2020, s. 290–291.

³⁵⁹ Villa 2020, s. 243.

³⁶⁰ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 520.

kin muulla perusteella useamman korvattavaksi, vastaavat he vahingosta yhteisvastuullisesti. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tuottamuksen tai syyllisyyden määrä ei vaikuta lähtökohtaisesti maksettavan korvauksen määrään ja vahingonkärsineellä onkin oikeus vaatia koko korvausta keneltä tahansa, joka on yhteisvastuussa. Yleisesti vahingonkorvausoikeudessa on ollut lähtökohtana se, että hyvin pienikin syyllisyyden tai tuottamuksen määrä riittää perustamaan yhteisvastuun. Savelan mukaan yhtiöoikeudellisessa vastuussa suhtautuminen on ollut yleisesti ottaen löyhempää, jonka vuoksi on mahdollista, että yhteisvastuu lieventyy tilintarkastajan tapauksessa, mikäli tuottamuksen tai syyllisyyden määrä jää vähäiseksi.³⁶¹

Vahingonkorvauslain 6:3.1:n mukaan korvausmäärä jaetaan yhteisvastuullisten kesken sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahinkotapahtumasta saatu etu ja muut seikat. Edelleen vahingonkorvauslain 6:3.2:n mukaan sillä, joka on maksanut korvausta yli oman osuutensa, on oikeus saada muilta korvausvelvollisilta takaisin maksamansa osuuden. Mikäli kuitenkin joku korvausvelvollisista on ilmeisellä tavalla maksukyvytön tai hänen oleskelupaikkansa on tuntematon, on kunkin muista korvausvelvollisista maksettava osuutensa vajauksesta. Aikaisemmin todetulla tavalla tilintarkastajan vastuu on suhteessa johdon vastuuseen yleensä toissijaista, mutta ei kuitenkaan aina. Pelkän valvontavastuun laiminlyönnistä seuraavaa toissijaisuus johtaa siihen, että tilintarkastaja voi vaatia regressinä maksamansa korvauksen takaisin tarkastuskohteen johdolta.³⁶²

Yhteisvastuuta koskevan ehdon sanamuodon mukainen tulkinta näyttäisi johtavan siihen, että tilintarkastaja joutuu yhteisvastuutilanteessa korvaamaan hänen tuottamuksensa määrän ylittävän osuuden omista varoistaan vastuuvakuutuksen olemassaolosta huolimatta. Toki edellä mainittu koskee tilannetta, jossa koko korvausta vaaditaan ainoastaan tilintarkastajalta. Tilanteissa, joissa tilintarkastajan vastuu on toissijaista suhteessa tarkastuskohteen johtoon siinä määrin, että tilintarkastajalla on oikeus vaatia johdolta regressinä takaisin maksamansa korvaus kokonaisuudessaan, ehto saattaa vaarantaa tilintarkastajan maksukyvyyn, sillä tilintarkastaja voi joutua maksamaan koko korvauksen ensin omista

³⁶¹ Savela 2015, s. 358–359.

³⁶² Savela 2015, s. 359–363.

varoistaan.³⁶³ Sekä Savela että Hoppu ovat kuitenkin todenneet, ettei yhteisvastuuta koskevaa ehtoa mahdollisesti sovellettaisi, mikäli yhteisvastuullisten vastuuperusteet poikkeavat toisistaan. Hoppu on lisäksi todennut, että yhteisvastuuta koskevaa ehtoa on tulkittu yleisesti ottaen suppeasti. Vastuuperusteet poikkeavat toisistaan esimerkiksi silloin, kun toinen yhteisvastuullinen on tekijänä ja toinen on laiminlyönyt pelkästään valvontavastuunsa.³⁶⁴ Tilanteissa, joissa tilintarkastajan on katsottu olevan toissijainen vahingonaiheuttaja suhteessa johtoon, onkin usein kyse siitä, että tilintarkastaja on laiminlyönyt oman valvontavastuunsa ja tarkastuskohteen johto on varsinainen tekijä³⁶⁵. Seuraava vahinko- ja henkilövakuutuslautakunnan suositus käsittelee asianajajan vastuuvakuutuksen yhteisvastuuta koskevan ehdon soveltamista.

VHVL 8141/V/L 2 Vahinko- ja henkilövakuutuslautakunnan suosituksessa oli kyse tapauksesta, jossa asianajajat A ja B olivat toimineet konkurssipesän toimitsijamiehinä. B oli kavaltanut konkurssipesän varoja yhteensä 930 179 markan edestä. Konkurssipesä oli vaatinut B:tä korvaamaan kokonaisuudessaan kavalletun summan, mutta B oli osoittautunut maksukyvyttömäksi. B:n maksukyvyttömyyden johdosta konkurssipesä vaati A:ta korvaamaan B:n kavaltaman summan korkoineen. A vaati vahingon korvaamista vastuuvakuutuksestaan. Lautakunnan enemmistö totesi, että A oli tuomittu vahingonkorvausvastuuseen sille perusteella, että hän oli laiminlyönyt valvontavelvollisuutensa, jonka vuoksi B:n tekemät kavallukset olivat tulleet ilmi niin myöhään, että B oli jo kerennyt hukata kavalletut varat ja ajautua maksukyvyttömäksi. Enemmistön mukaan se, ettei varoja saatu B:ltä takaisin johtui A:n erillisestä laiminlyönnistä. Edellä mainitun perusteella yhteisvastuuta koskevaa rajoitusehtoa ei tullut soveltaa ja korvaus oli maksettava kokonaisuudessaan A:n vastuuvakuutuksesta. Lautakunnan vähemmistö päätyi myös toteamaan, ettei yhteisvastuuta koskevaa ehtoa tullut soveltaa tässä tapauksessa, mutta hieman poikkeavin perustein. Vähemmistön mukaan yhteisvastuuta koskevien ehtojen tarkoituksena on estää vakuutuksen koituminen sellaisten hyväksi, jotka eivät ole vakuutusta hankineet. Edelleen vähemmistön mukaan A:ta ja B:tä ei ollut tuomittu yhteisvastuuseen sillä perusteella, että alkuperäinen vaatimus oli osoitettu B:lle. Mikäli kuitenkin vaatimus olisi kohdistettu molemmille, olisi heidät todettu yhteisvastuullisiksi. Nyt kun B oli todettu varattomaksi, A joutui korvaamaan kavalletun määrän kokonaisuudessaan. Vähemmistön mukaan pelkästään pääluvun tai määräosan mukaisen suorituksen maksaminen vastuuvakuutuksesta olisi ollut A:n kannalta kohtuutonta. Vähemmistön mukaan ehtoa ei tullut soveltaa edellä mainitun vuoksi sekä sen vuoksi, että ehdon soveltaminen olisi tässä tapauksessa vastoin sen tarkoitusta. Vähemmistö päätyi tämän perusteella toteamaan, että vastuuvakuutuksesta on korvattava kokonaisuudessaan A:n maksettavaksi tuleva osuus.

Edellä esitetyn tapauksen perusteella vaikuttaisi siis siltä, ettei ehtoa sovelleta, mikäli yhteisvastuussa olevien vastuuperusteet ovat poikkeavat³⁶⁶. Tällaisessa tilanteessa vakuutus

³⁶³ Ks. Menettelystä yhteisvastuutilanteessa Strömberg 2002, s. 381. Ks. myös Haapanen 2003, s. 274.

³⁶⁴ Savela 1998, s. 60 sekä Hoppu 1994, s. 119.

³⁶⁵ Savela 2015, s. 361.

³⁶⁶ Hoppu 1994, s. 119-120.

näyttäisi tarjoavan suojaa toissijaisessa vastuussa olevalle tilintarkastajalle myös, vaikka osa yhteisvastuullisista olisikin maksukyvyttömiä. Sen sijaan tilanteessa, jossa vastuuperusteet eivät ole poikkeavia vastuuvakuutuksesta korvataan yksiselitteisesti ainoastaan pääluvun mukainen tai muu syyllisyyden perusteella määräytyvä osuus³⁶⁷. Tutkielman luvussa 2.5 on tuotu ilmi, että tilintarkastajan ja johdon osalta vahingonkorvausvastuu vanhenee eri aikaan. Käytännössä siis tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu vanhenee myöhemmin kuin johdon. Mikäli kanne nostetaan tilintarkastajaa kohtaan sen jälkeen, kun johdon vastuu on vanhentunut, ei tilintarkastaja voi periaatteessa vaatia maksa-
maansa korvausta takaisin regressinä.³⁶⁸ Jos tilintarkastaja ei pystyisi vetoamaan edellä mainitussa tilanteessa vanhentumislakiin vapautukseen vastuustaan, jäisi vahinko ainakin lähtökohtaisesti kokonaan tilintarkastajan kannettavaksi. Tällainen tilanne vaikuttaa tilintarkastajan näkökulmasta kohtuuttomalta, etenkin mikäli vastuuvakuutus ei korvaisi yhteisvastuuta koskevan ehdon vuoksi kuin sen osan, joka vastaa tilintarkastajan tuottamusta. Yhteisvastuuta koskevan ehdon soveltamatta jättämistä voitaisiin tässäkin tilanteessa perustella vastaavin perustein kuin vähemmistö teki ratkaisun VHVL 8141/V/L 2 yhteydessä³⁶⁹. Vähemmistö oli perustellut ehdon soveltamatta jättämistä kohtuuttomuuden lisäksi sillä, että ehdon tarkoituksena on estää vakuutuksen koituminen sellaisen tahon hyväksi, joka on jättänyt vakuutuksen hankkimatta. Edellä kuvailussa tilanteessa vakuutus ei koituisi johdon hyväksi, vaikka siitä maksettaisiin korvaus täysimääräisesti, sillä johdon oma vastuu on jo lakannut.

³⁶⁷ Hoppu 1994, s. 119-120.

³⁶⁸ Vahtera 2017, s. 58–59.

³⁶⁹ Haapanen on todennut, että ylipäättänsä tilanteissa, joissa vastuu on toissijaista ehdon sanamuodon mukainen tulkinta voi johtaa herkästi ehdon kohtuuttomuuteen. Ks. Haapanen 2003, s. 274.

4 VASTUUVAKUUTUKSEN SAATAVUUS SEKÄ VASTUURISKIN VAKUUTTAMISEEN LIITTYVÄT RISTIRIIDAT

4.1 Vakuutuksiin liittyvät yleiset ongelmat

Vakuutustuotteiden hyvä saatavuus edistää taloudellista toimintaa ja varallisuuden säilymistä sekä sen luomista. Näin ollen vakuutuksilla on talouden toiminnan kannalta merkittävä rooli.³⁷⁰ Vakuutusten olemassaolo mahdollistaa ylipäättänsä riskiä sisältävän toiminnan harjoittamisen³⁷¹, jollaisena myös kaikkea liiketoimintaa mukaan lukien tilintarkastustoiminta on pidettävä. Vakuutukset tarjoavat kohtuullisen tehokkaan keinon jakaa riskiä³⁷², mutta niihin sisältyy myös vakuutuksille ominaisia ongelmia. Tyypillisiä ongelmia, joita vakuutuksiin ja vakuutusmarkkinoihin liittyy, ovat moraalikato ja haitallinen valikoituminen³⁷³. Moraalikadolla viitataan vakuutetun käyttäytymiseen vakuutuksen ottamisen jälkeen. Vakuutetun voidaan olettaa suhtautuvan varomattomammin vahingonvaaraan vakuutusturvan hankkimisen jälkeen. Lisäksi vakuutettu voi olla valmis ottamaan aiempaa enemmän riskejä, jotka saattavat olla myös suurempia kuin aikaisemmin. Uhka tällaisen käyttäytymisen mahdollisuudesta muodostaa luonnollisesti ongelman vakuutusentartarjoajalle. Vakuutuksenantaja reagoi todennäköisesti moraalikadon uhkaan nostamalla vakuutusten hintoja. Toisaalta moraalikadon havaitseminen voi olla ylipäättänsä vakuutuksenantajan näkökulmasta äärimmäisen hankalaa ja kallista.³⁷⁴ Tilintarkastajan tapauksessa moraalikadon uhka ei ole ongelmallinen pelkästään vakuutetun ja vakuutusentartajan näkökulmasta, sillä moraalikadon voidaan väittää vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun³⁷⁵.

Toisaalta vakuutustoiminnan voidaan myös katsoa estävän ja vähentävän vahinkojen syntymistä. Vakuutuksiin sisältyy yleensä ohjeita, jotka ohjaavat vakuutettua toimimaan tavalla, joka estää vahinkojen syntymistä. Vakuutusyhtiöt harjoittavat myös erilaista neuvonta- sekä valistustoimintaa, joka osaltaan voi vähentää vahinkojen syntymistä.³⁷⁶ On myös muistettava, ettei vastuuvakuutus siirrä koskaan vahingonkorvausvelvollisuuteen

³⁷⁰ Zweifel – Eisen 2012, s. 6.

³⁷¹ Hoppu – Hemmo 2006, s. 3.

³⁷² Hoppu – Hemmo 2006, s. 1.

³⁷³ Chade – Schlee 2012, s. 571.

³⁷⁴ Kunreuther – Pauly – McMorrow 2013, s. 80–82.

³⁷⁵ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 206.

³⁷⁶ Hoppu – Hemmo 2006, s. 3.

liittyvää riskiä kokonaisuudessaan vakuutuksenantajalle³⁷⁷. Lisäksi vastuuvakuutuksiin sisältyvillä ehdoilla, joiden mukaan törkeällä huolimattomuudella tai tahallisesti aiheutetuja vahinkoja ei korvata vastuuvakuutuksesta, on tärkeä moraalikatoa ehkäisevä vaikutus³⁷⁸.

Toisella vakuutuksiin tyypillisesti liittyvällä ongelmalla eli haitallisella valikoitumisella tarkoitetaan teoreettista ilmiötä, jossa vakuutusmarkkinoille jää lähinnä korkean riskitason omaavia asiakkaita. Haitallista valikoitumista ilmiönä voidaan lähestyä jakamalla vakuutuksia tarvitsevat tahot matalan ja korkean riskitason omaaviin. Riskillä tarkoitetaan tässä tapauksessa todennäköisyyttä sille, että vakuutettu aiheuttaa vakuutustapahtuman. Vakuutuksenantaja ei pysty välttämättä arvioimaan vakuutuksenhakijan riskitasoa tarkasti, joten se ei voi hinnoitella vakuutustuotteita asiakaskohtaisesti asiakkaan riskitason mukaisesti. Tällöin vakuutuksenantaja hinnoittelee vakuutustuotteet käyttäen apuna keskiarvoista todennäköisyyttä sille, että joku samanlaisen vakuutuksen ottaneista asiakkaista aiheuttaa vakuutustapahtuman.³⁷⁹

Haitallisen valikoitumisen teoria lähtee siitä olettamuksesta, että vakuutusta tarvitsevat toimijat tietävät oman riskitasonsa eikä vakuutuksenantaja pysty arvioimaan tätä riskitasoa tarkasti. Käytännössä vakuutustuotteen hinta muodostuu matalan riskitason omaaville asiakkaille liian korkeaksi, kun taas korkean riskitason omaaville asiakkaille vakuutustuotteen hinta on edullinen. Matalan riskitason omaavat asiakkaat saattavat ostaa heikommän vakuutussuojan omaavan tuotteen tai jättää vakuutuksen ottamatta kokonaan, sillä se ei ole enää heille kannattavaa. Näin ollen vakuutusmarkkinoille jää ainoastaan korkean riskin omaavia asiakkaita, joka johtaa edelleen vakuutusten hintojen nousuun.³⁸⁰ Ainakin teoriassa haitallinen valikoituminen johtaa lopulta tilanteeseen, jossa vakuutuksenantajalla on ainoastaan korkean riskin omaavia asiakkaita. Maksettavien vakuutuskorvausten määrä voi nousta niin suureksi, että vakuutusyhtiö ajautuu maksukyvyttömäksi.³⁸¹ Vakuutusyhtiön halukkuus vakuuttaa tällaisia riskejä voi olla niin matala, että vakuutusten saatavuus heikkenee. Seuraavaksi siirrytäänkin tarkastelemaan sitä, onko markkinoilla

³⁷⁷ Hoppu – Hemmo 2006, s. 316.

³⁷⁸ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 152.

³⁷⁹ Kunreuther – Pauly – McMorrow 2013, s. 75–77.

³⁸⁰ Kunreuther – Pauly – McMorrow 2013, s. 75–78.

³⁸¹ Zweifel – Eisen 2012, s. 267.

riittävästi sellaisia vakuutuksenantajia, jotka ovat halukkaita vakuuttamaan tilintarkastajan vahingonkorvausriskin.

4.2 Vastuuvakuutusten saatavuus tilintarkastajan näkökulmasta

Euroopan komissio suositteli vuonna 2008 julkisesti noteerattujen yhtiöiden tilintarkastajien siviilivastuun rajoittamista. Keskeinen syy, joka on suosituksen antamisen taustalla, on se että rajoittamattoman korvausvastuu on katsottu rajoittavan kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla. Tämä johtuu siitä, ettei uusilla toimijoilla ole halukkuutta tulla markkinoille ennalta arvaamattoman vastuuriskin vuoksi. Komission suosituksen mukaan tätä vastuuriskiä ei myöskään voida tehokkaasti hallita vastuuvakuutuksilla niiden heikon saatavuuden takia.³⁸² Tutkielman 4.3 luvussa tarkastellaan tarkemmin vastuunrajoittamiseen liittyvän suosituksen sisältöä sekä sitä, että millaisia potentiaalisia vaikutuksia rajoitusten asettamisella olisi tilintarkastajan vastuuvakuutusten saatavuudelle. Seuraavaksi tarkastellaan seikkoja, jotka heikentävät riskien vakuutettavuutta.

Riskiä ei voida pitää vakuutettavana, mikäli potentiaalinen vakuutuksenottaja ei pysty ostamaan sellaista vakuutusturvaa, joka kattaa riittävässä määrin epävarmasta tapahtumasta aiheutuvat negatiiviset seuraukset. Edellä mainitun tilanteen voidaan katsoa johtuvan kolmesta erilaisesta syystä. Ensinnäkin voi olla mahdollista, ettei riskiä kattavaa vakuutustuotetta ole saatavilla ollenkaan. Toiseksi riskin kattava vakuutustuote voi olla saatavilla, mutta se ei tarjoa potentiaaliselle vakuutuksenottajalle riittävää suojaa. Kolmanneksi vakuutuksen hinta saattaa olla niin korkea, että kaikki sitä tarvitsevat, eivät saa sitä ostettua.³⁸³

Tekijöitä, jotka vaikuttavat vakuutuksenantajan halukkuuteen vakuuttaa riski, ovat muun muassa riskin toteutumisen ennustettavuus, hallitsemattoman moraalikadon esiintyminen, haitallisen valikoitumisen esiintyminen sekä mahdollisten vahinkojen suuruuden ennustettavuus³⁸⁴. Hansford-Smithin ja Moizerin tekemän tutkimuksen mukaan vakuutus-

³⁸² Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta.

³⁸³ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 204.

³⁸⁴ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 204.

markkinat ovat jakautuneet siten, että isoimmilla tilintarkastusyhteisöillä saattaa olla vaikeuksia saada vakuutuksia, kun taas keskikoiset ja pienet tilintarkastusyhteisöt pystyvät hankkimaan vakuutusmarkkinoilta lähestulkoon täyden vakuutusturvan³⁸⁵.

Tilintarkastusyhteisöjen kohdalla vakuutuksen hankkimista hankaloittaa nimenomaan se, että vakuutusyhtiöt eivät pysty ennustamaan riittävän tarkasti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuriskin laajuutta. Tilintarkastajan vahingonkorvausriskin ennakoimisen tekee hankalaksi se, ettei tilintarkastajan maksamista vahingonkorvauksista ole saatavilla riittävästi tilastotietoa, sillä vahingonkorvausvastuu toteutuu loppujen lopuksi suhteellisen harvoin. Lisäksi monet tilintarkastajaan kohdistetut vahingonkorvausvaatimukset sovitellaan tuomioistuinten ulkopuolella. Näistä tapauksista, jotka on soviteltu tuomioistuimen ulkopuolella, ei ole saatavilla julkista tietoa. Ennustettavuutta hankaloittaa myös se, että tilintarkastajan joutuessa vahingonkorvausvelvolliseksi on kyse usein siitä, että tilintarkastuskohteen johto on toiminut moittivalla tavalla. Näin ollen vakuutusyhtiön pitäisi kyetä arvioimaan vakuutusta hankkivan tilintarkastusyhteisön tilintarkastusasiakkaiden riskiä joutua vahingonkorvausvastuuseen. Tätä on pidettävä lähes mahdottomana.³⁸⁶

Hansford-Smith ja Moizer pitävät tilintarkastusyhteisöjen kohdalla vakuutuksen ottamisesta johtuvaa moraalikatoa potentiaalisena uhkana. On mahdollista, että tilintarkastajalla ei ole vakuutuksen ottamisen jälkeen yhtä suurta kannustinta toimia huolellisesti. Tilintarkastaja saattaa vähentää tehdyn tarkastustyön määrää, sillä mahdollisen vahingonkorvausvastuun haitalliset seuraukset lieventyvät. Päätökseen suoritettavan tilintarkastustyön määrästä voidaan katsoa vaikuttavan vakuutuksen ottamisen jälkeen vahvemmin kustannustekijät, sillä mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuus ei toimi enää kannustimena toimia huolellisesti. Vakuutuksen voidaan katsoa vaikuttavan myös tilintarkastajan herkkyyteen mukauttaa tilintarkastuskertomusta. Tilintarkastuskertomuksen mukauttaminen ei ole tarkastuskohteen näkökulmasta toivottavaa ja mukauttaminen saattaa johtaa siihen, että asiakas haluaa vaihtaa tilintarkastajaa. Vakuutuksen ottamisen jälkeen tilintarkastajan voi olla kannattavampaa jättää mukauttamatta tilintarkastuskertomusta ja ottaa riski mahdollisen vahingonkorvausvastuun realisoitumista kuin ottaa riski siitä, että

³⁸⁵ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 197. Isoimmilla tilintarkastusyhteisöillä viitataan Moizerin ja Hansford-Smithin tutkimuksessa Big Six – yhteisöihin. Big Six – yhteisöistä on nykyään jäljellä enää neljä. Ks. esim. Horsmanheimo–Steiner 2017, s. 37.

³⁸⁶ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 204–205.

asiakas lakkaa käyttämästä tilintarkastajan tarjoamia palveluita.³⁸⁷ Toisaalta on huomattava myös, että vahingonkorvausvastuu ei ole ainut tekijä, joka saa tilintarkastajan toimimaan huolellisesti. Tilintarkastajan näkökulmasta pelko vahingonkorvausvastuun realisoitumisesta johtuvasta mainehaitasta voi olla merkittävä tekijä, joka kannustaa tilintarkastajaa toimimaan kuitenkin huolellisesti.³⁸⁸

Tilintarkastajan vastuuvakuutuksen saatavuuden kannalta haitallisen valikoitumisen esiintymistä ei voida pitää niin merkityksellisenä ongelmana kuin tavallisesti³⁸⁹. Kuten aiemmin todettiin, haitallisen valikoitumisen teoria lähtee liikkeelle siitä oletuksesta, että vakuutusnottajan ja vakuutusenantajan välillä esiintyy epäsymmetristä informaatiota³⁹⁰. Tilintarkastajat arvioivat ennen toimeksiannon vastaanottamista asiakkaaseen liittyvää riskiä, mutta tätä riskiä ei pystytä arvioimaan kovin tarkasti. Toisin sanoen tilintarkastajat eivät välttämättä itsekään tiedä sitä, millainen riski heillä on joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tilintarkastaja voi vakuutusta ottaessaan käyttää hyväkseen kovinkaan tehokkaasti epäsymmetristä informaatiota. Tilintarkastaja ei todennäköisesti hyväksy ollenkaan sellaista asiakasta, johon liittyvä riski on arvioitu liian korkeaksi, vaikka tilintarkastajalla olisikin vakuutus.³⁹¹ Haitallinen valikoituminen on pienempi ongelma myös silloin, kun tiettyä vakuutus tuotetta ostetaan riittävästi³⁹². Vaikka tilintarkastajien ei ole Suomessa pakko hankkia vastuuvakuutusta, lähestulkoon kaikilla tilintarkastajilla on silti vastuuvakuutus³⁹³.

Vakuutuksen hinta määräytyy sen perusteella, kuinka todennäköisesti ja missä laajuudessa vakuutustapahtuma aiheutuu. Vakuutuksen hinnoittelu on erityisen haastavaa silloin, kun vahingon todennäköisyys sekä laajuus eivät ole luotettavalla tavalla arvioitavissa. Suurten vahinkojen mahdollisuus ei itsessään tee riskiä sellaiseksi, etteikö sitä voitaisi vakuuttaa. Kyse onkin erityisesti siitä, onko vahingon laajuus ennalta arvattavissa.³⁹⁴ Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on luonteeltaan juuri sellainen, että sen syntymi-

³⁸⁷ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 206.

³⁸⁸ Bigus 2011, s. 288.

³⁸⁹ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 207.

³⁹⁰ Kunreuther – Pauly – McMorrow 2013, s. 76.

³⁹¹ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 207.

³⁹² Kunreuther – Pauly – McMorrow 2013, s. 79.

³⁹³ London Economics 2006, s. 94.

³⁹⁴ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 208.

sen todennäköisyys ja vahinkojen laajuus on hankalasti määriteltävissä. Isojen tilintarkastusyhteisöjen vastuuriskin vakuuttamista hankaloittaa myös se, ettei vakuutusyhtiö voi jakaa riskiä tehokkaasti, sillä isoja tilintarkastusyhteisöjä, jotka kohtaavat samanlaisen riskin on vain neljä kappaletta. Vakuutusyhtiön on myös hankala määritellä sitä, kuinka paljon varoja tulisi rahastoida mahdollisten vakuutuskorvausten maksua varten, sillä tilintarkastajaan kohdistuvien vahingonkorvausvaatimusten käsittelyyn saattaa mennä useita vuosia.³⁹⁵

Kuten edellä on tullut ilmi, tilintarkastajan vahingonkorvausriskin vakuuttamiseen liittyy sellaisia piirteitä, jotka voivat vaikuttaa vähentävästi vakuutusyhtiöiden halukkuuteen tarjota vastuuvakuutuksia tilintarkastajille³⁹⁶. London Economicsin tutkimuksen mukaan teoriaa siitä, ettei tilintarkastaja pystyisi hankkimaan vakuutusta ollenkaan, on pidettävä jokseenkin kyseenalaisena. Toimivilla vakuutusmarkkinoilla muodostuu nimittäin aina hinta, jossa kysyntä ja tarjonta vastaavat. Kyse onkin ilmeisesti lähinnä siitä, että tilintarkastusalan edustajien näkemyksen mukaan vakuutusten hinnat ovat nousseet liian korkeiksi.³⁹⁷ Käytännössä isoimmat tilintarkastusketjut ovat päättäneet hallita vahingonkorvausriskiä osittain itse omistamiensa ns. captive-vakuutusyhtiöiden avulla. Tilintarkastusketjuun kuuluvat yritykset maksavat captive-yhtiöille vakuutusmaksuja, joista muodostuu kokonaisuudessaan yhtiön pääoma. Captive-yhtiöillä ei ole mahdollisuutta hankkia pääomaa ulkopuolelta, joten captive-yhtiöt pystyvät tarjoamaan lisäsuojaa hyvin rajoitetusti.³⁹⁸

4.3. Vastuunrajoitusten vaikutus vastuuvakuutuksen toimintaan

Tutkielmassa on aiemmin viitattu vastuun rajoituksiin, joiden asettamista Euroopan unioni on suositellut jäsenmailleen vuonna 2008 julkisesti noteerattujen yhtiöiden tilintarkastajien osalta. Suositus koskee ammatillisten velvoitteiden laiminlyönnistä seuraavaa siviilivastuuta lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä sekä tarkastuskohdetta että kolmansia osapuolia kohtaan. Komission mukaan suositus koskee ainoastaan sellaisia vahinkoja, joita ei ole aiheutettu tahallisesti. Lisäksi lähtökohtana on se, että rajoituksista

³⁹⁵ London Economics 2006, s. 102.

³⁹⁶ London Economics 2006 s. 102.

³⁹⁷ London Economics 2006, s. 99–100.

³⁹⁸ London Economics 2006, s. 92.

huolimatta vahinkoa kärsineen henkilön tulisi suosituksen mukaan saada kohtuullinen korvaus kohtaamansa haitan vuoksi.³⁹⁹

Suosituksen antamista on edeltänyt niin Suomessa kuin kansainvälisesti vilkas keskustelu tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Keskustelun keskiössä on ollut tilintarkastajien velvollisuuksien epäselvyys sekä vastuun laajuus ja määrällinen rajoittamattomuus.⁴⁰⁰ Komission suositusta voidaan pitää jatkumona tilintarkastusdirektiivin (2006/43EY) artiklassa 31 annetulle selvitykselle, jonka mukaan Komission oli tarkoitus antaa 1.1.2007 mennessä kertomus kansallisten vastuusäännösten vaikutuksista Euroopan pääomamarkkinoihin ja tilintarkastusyhteisöjä koskeviin vakuutusehtoihin sekä siitä, että miten vastuuta tulisi rajoittaa. Kertomuksen perusteella komissio antoi lopulta myös edellä mainitun suosituksen.

Suosituksessa on esitetty kolme erilaista vaihtoehtoa, joiden avulla vastuuta voidaan tilintarkastajan tapauksessa rajoittaa: 1. Vastuulle asetetaan suoraan tietty rahallinen enimmäismäärä tai jokin kaava, jonka avulla enimmäismäärä lasketaan. Kyse on ns. vastuukatosta (*Liability Cap*) 2. Vastuun laajuutta rajoitetaan siten, että tilintarkastaja vastaisi ainoastaan siitä osasta vahinkoa, jonka hän on toimillaan aiheuttanut eli toisin sanoen tilintarkastajan ei tulisi olla täydessä yhteisvastuussa muiden vahinkoa aiheuttaneiden tahojen kanssa. (*Proportionate Liability*) 3. Mahdollistetaan vastuun rajoittaminen sopimusteitse.⁴⁰¹ London Economicsin tutkimuksen mukaan valittaessa erilaisten rajoituskeinojen välillä tulee huomioida, miten valittu keino vaikuttaa: 1. Riskiin siitä, että yksi suurista tilintarkastusyhteisöistä poistuu markkinoilta suuren vahingonkorvausvaatimuksen seurauksena 2. Vastuuriskin vakuutettavuuteen 3. Markkinoille pääsyn esteisiin sekä kilpailuun tilintarkastusalalla 4. Tilintarkastuksen laatuun. Käytännössä edellä mainittuihin seikkoihin liittyvät ongelmat vaihtelevat jäsenmaittain, joten keinojen valinnan taustalla vaikuttaa, kunkin jäsenvaltion omat oikeuspoliittiset tavoitteet.⁴⁰²

³⁹⁹ Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta.

⁴⁰⁰ Mähönen 2007, s. 34–35.

⁴⁰¹ Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta.

⁴⁰² London Economics 2006, s. 199.

Vastuun rajoittamisen edellä mainituilla keinoilla voidaan nähdä vastuuvakuutuksen saatavuuden parantamisen sijaan vaihtoehtoisena ratkaisuna tilintarkastusalaan liittyvien kilpailuongelmien lieventämiseksi⁴⁰³. Toisaalta vastuukaton asettaminen lieventää myös mahdollisesti tilintarkastajan vastuuriskin vakuuttamiseen liittyviä ongelmia ja näin ollen parantaa vakuutusten saatavuutta⁴⁰⁴. Kuten aiemmin on selostettu, vahingon tapahtumismahdollisuuden ennustettavuus sekä suurusluokka vaikuttavat riskin vakuutettavuuteen. Vastuukaton olemassaolo auttaa vakuutusyhtiötä määrittämään paremmin vakuutusta hankkivan tilintarkastajan riskitason, sillä mahdollisen korvauksen määrä on arvioitavissa etukäteen⁴⁰⁵, etenkin silloin, kun vastuun määrälle on asetettu kiinteä ns. absoluuttinen enimmäismäärä⁴⁰⁶. Vahingonkorvausvastuun suuruuden ollessa tiedossa etukäteen vakuutusyhtiöiden perimien riskipremioiden tulisi madaltua, joka tarkoittaa käytännössä sitä, että vastuuvakuutusten hinnat laskisivat.⁴⁰⁷

Vahinkoa kärsinyt taho kohdistaa vaatimuksensa todennäköisesti siihen tahoon, jolla on vastuuvakuutus sen vuoksi, että vakuutuksen omaavalta taholta on helpompaa saada täysi korvaus. Tämän vuoksi tilanteessa, jossa tarkastuskohteen johdolla ei ole vastuuvakuutusta, vahinkoa kärsinyt saattaa mieluummin kohdistaa vaatimuksensa tilintarkastajaa kohtaan siitä huolimatta, että ensisijaisena vahingonaiheuttajana voidaan pitää tarkastuskohteen johtoa. Periaatteessa yrityksen johto voisi käyttää edellä mainittua asetelmaa hyväksi ja olla hankkimatta tarkoituksellisesti riittävää vakuutussuojaa. Tätä voidaan pitää jossain määrin epäoikeudenmukaisena.⁴⁰⁸

Komission esittämää vastuun rajoittamiseen liittyvää menetelmää, jonka mukaan tilintarkastajan vastuun ei tulisi olla täysin solidaarista, vaan tilintarkastajan tulisi vastata ainoastaan hänen syykseen luettavasta vahingon osasta, voidaan katsoa lieventävän edellä mainittua ongelmaa⁴⁰⁹. Voidaan argumentoida, että yhteisvastuun poistaminen vähentää tilintarkastajaan kohdistuvia vahingonkorvausvaateita ja siten vähentää tilintarkastajan

⁴⁰³ London Economics 2006, s. 113–114.

⁴⁰⁴ Philipsen 2014, s. 592–593. Ks. myös s. 586–587.

⁴⁰⁵ Philipsen 2014, s. 592–593. Ks. myös s. 586–587.

⁴⁰⁶ London Economics 2006, s. 202–205.

⁴⁰⁷ Philipsen 2014, s. 592–593. Ks. myös s. 586–587.

⁴⁰⁸ Anderson 1996, s. 75–76.

⁴⁰⁹ Euroopan komission suositus (2008/473/EY) lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta. Ks. myös Anderson 1996, s. 76.

vahingonkorvausvastuuriskiä. Tällä voidaan katsoa olevan vastuukaton asettamisen tavoin vastuuvakuutusten saatavuutta parantavia seurauksia. London Economicsin tutkimuksen mukaan yhteisvastuun poistamisella ei olisi kuitenkaan yhtä merkittävää vaikutusta vakuutusten saatavuuteen kuin absoluuttisen vastuukaton asettamisella sen vuoksi, että tilintarkastajiin kohdistuvat vahingonkorvausvaatimukset voivat silti olla suuruudeltaan merkittäviä. Lisäksi vahingonkorvauksen määrä on etukäteen heikommin arvioitavissa, sillä se pitää määritellä kuitenkin tapauskohtaisesti.⁴¹⁰

Vaikka vastuun rajoittamisella komission suosittelemien keinoin saattaa olla vastuuvakuutusten saatavuutta parantavia vaikutuksia, on muistettava, että näihin rajoituksiin liittyy myös omat ongelmansa. Vahingonkorvausvastuun rajoittaminen saattaa vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun sen vuoksi, että vastuun olemassaolo kannustaa tilintarkastajaa toimimaan huolellisesti. Vastuun rajoittaminen vähentäisi tällöin tilintarkastajan kannustinta toimia huolellisesti.⁴¹¹ Vastuukaton asettaminen ei myöskään vähennä vahingonkorvausvaatimukseen vastaamisesta aiheutuvia oikeudellisia kustannuksia⁴¹². Saattaisi olla jopa niin, että vastuukaton asettaminen nostaa eri osapuolien maksamien oikeudellisten kustannusten määrää. Tämä johtuu siitä, että vahinkoa kärsineellä on intressi pyrkiä näyttämään tilintarkastajan tuottamus tahalliseksi, jotta tämä saisi täyden korvauksen. Tilintarkastajan pyrkiessä välttämään oikeusprosessin pitkittymistä sekä siihen liittyvien kustannusten kasvua, tämä saattaa olla valmis maksamaan vahingonkäräjälle ylikompensaatiota.⁴¹³

Andersonin mukaan osa tilintarkastajista saattaisi vastustaa vastuukattoja, mikäli niiden asettaminen johtaisi tilintarkastuspalkkioiden merkittävään alenemiseen. Palkkiot laskevat Andersonin mukaan ensinnäkin sen vuoksi, että riskipremion osuus tilintarkastuspalkkiosta pienenee. Toiseksi asiakkaat eivät olisi välttämättä valmiita maksamaan yhtä suuria tilintarkastuspalkkioita, mikäli vastuukattojen asettaminen laskee tilintarkastajan raportoinnin luotettavuutta ja tätä kautta myös asiakkaiden tilinpäätösten luotettavuutta

⁴¹⁰ London Economics 2006, s. 205–206.

⁴¹¹ Philipsen 2014, s. 588–589.

⁴¹² Anderson 1996, s. 87.

⁴¹³ London Economics 2006, s. 202.

käyttäjien silmissä.⁴¹⁴ London Economicsin tutkimuksen mukaan tilintarkastuspalkkioiden suuruus korreloi tarkastuskohteeseen sisältyvän riskin kanssa. Tilintarkastusalan edustajien näkemysten mukaan kyse on kuitenkin siitä, että suuremman riskitason asiakkaiden tarkastamiseen joudutaan käyttämään enemmän resursseja, eikä niinkään siitä, että palkkioihin sisältyisi varsinainen riskipremio. Monien alan edustajien näkemysten mukaan palkkiot eivät sisällä riskiä kokonaisuudessaan alalla vallitsevan kovan kilpailun takia.⁴¹⁵

Vastuuta ei tule nähdä ainoana keinona ohjata tilintarkastajaa suorittamaan työnsä huolellisesti, sillä *ex ante*- sääntelyllä, joka tähtää laadun parantamiseen, on merkittävä rooli tilintarkastuksen laadun ylläpitämisen kannalta. Vahingonkorvausvastuu voidaankin nähdä *ex ante*- sääntelyn rinnalla toimivana instrumenttina. Optimaalisen tasapainon löytäminen kahden edellä mainitun ohjauskeinon välillä voi olla haasteellista, sillä ne vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi tilintarkastajan työhön kohdistuvien vaatimusten tiukentaminen saattaa johtaa siihen, että vastuu toteutuu useammin sekä laajempaan.⁴¹⁶

On esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan tilintarkastusalalle ominaisten erityispiirteiden vuoksi vastuunrajoitusten asettaminen ei vaikuttaisi merkittävästi tilintarkastuksen laatuun. Esimerkiksi Biguksen mukaan rajoitukset saattaisivat jopa parantaa tilintarkastuksen laatua. Bigus on määritellyt neljä keskeistä erityispiirrettä, jotka liittyvät tilintarkastusalaan. Ensinnäkin maineella on korostuneen tärkeä rooli tilintarkastusmarkkinoilla. Toiseksi tilintarkastajan vastuun riittää perustamaan jo lievä tuottamus. Tämä ohjaa tilintarkastajaa toimimaan huolellisesti. Kolmanneksi huolellisuuden taso on määritelty ”suuripiirteisesti”, joka johtaa siihen, että tilintarkastaja noudattaa erityistä varovaisuutta, jotta hän täyttää varmasti vaadittavan huolellisuuden tason. Neljänneksi tilintarkastusalalle on ominaista se, että maksettujen korvausten määrä johtaa usein ylikompensatioon. Tämän välttämiseksi tilintarkastajan on kannattavaa toimia huolellisesti.⁴¹⁷ Periaatteessa voidaan ajatella myös vastuun rajoittamisen tehostavan tilintarkastusyhteisöjen toimintaa sen

⁴¹⁴ Anderson 1996, s. 87.

⁴¹⁵ London Economics 2006, s. 162.

⁴¹⁶ Philipsen 2014, s. 588–589.

⁴¹⁷ Philipsen 2014, s. 589–591; viitattu Bigus 2008.

vuoksi, että resursseja ei kulu samalla tavalla vastuuriskeihin suojautumiseen⁴¹⁸. On kuitenkin mahdollista kyseenalaistaa näkemys, jonka mukaan tiukan kilpailun vallitessa vapautuvat resurssit käytettäisiin nimenomaisesti laadun parantamiseen.

4.4 Vastuuvakuutukseen liittyvät ristiriidat

Seuraavassa alaluvussa kuvaillaan tarkemmin vastuuvakuutusjärjestelmän sekä vahingonkorvausoikeuden tavoitteiden välillä mahdollisesti vallitsevaa ristiriitaa. Lisäksi luvussa käydään läpi vakuutuksenottajan ja antajan välisiä intressiristiriitoja ja näiden aiheuttamia vaikutuksia.

Vahingonkorvausoikeuden yksi keskeisistä tavoitteista on ohjata oikeudellisia toimijoita toimimaan huolellisesti ja ylläpitää moraalialia. Toisin sanoen vahingonkorvauslaeilla on preventiivinen eli vahinkoja ehkäisevä tarkoitus.⁴¹⁹ Vahingonkorvausriskin vakuuttamisen voidaan nähdä, ainakin jossain määrin, heikentävän vakuutuksen ottaneen kannustinta toimia huolellisesti⁴²⁰, sillä osa vastuuriskistä siirtyy vakuutuksenantajan kannettavaksi. Tarkasteltaessa vastuuvakuutuksen vaikutusta vahingonkorvausoikeuden preventiiviseen tavoitteeseen on kuitenkin muistettava, ettei vakuutus poista koskaan vastuuriskiä kokonaisuudessaan. Esimerkiksi vakuutuskorvauksen määrälle on asetettu lähes poikkeuksetta jokin yläraja.⁴²¹ Vakuutukseen liittyvän omavastuuosuuden voidaan jossain määrin myös tulkita ehkäisevän huolimattontaa käyttäytymistä vakuutuksen ottamisen jälkeen. Omavastuun vaikutus on kuitenkin heikko, mikäli omavastuuosuuden määrä on pieni suhteessa mahdollisesti aiheutuvaan vahinkoon.⁴²² Osa tilintarkastusyhteisöistä saattaa joutua harjoittamaan myös ns. itsevakuuttamista vakuutuksen tarjoaman suojan ollessa riittämätön, jolloin riskiä ei pystytä siirtämään kokonaisuudessaan kolmannen tahon, kuten vakuutusyhtiön kannettavaksi⁴²³.

Vakuutuksen hinnoittelumallilla on keskeinen merkitys sen suhteen, miten paljon vakuutettu käyttää resursseja vakuutustapahtuman toteutumisen estämiseksi. Schwartz on erot-

⁴¹⁸ Philipsen 2014, s. 591.

⁴¹⁹ Könkkölä 2009, s. 39.

⁴²⁰ Wagner 2006, s. 278.

⁴²¹ Schwartz 1990, s. 316–317.

⁴²² Virtanen 2011, s. 32–33.

⁴²³ London Economics 2006, s. 92.

tanut kaksi teoreettista hinnoittelumallia. Ensimmäisen hinnoittelumallin mukaan vakuutusmaksun määrä ei ole riippuvainen yksittäinen vakuutuksenottajan riskitasosta (*Flatly priced insurance*). Toisen mallin mukaan hinta on responsiivinen eli vakuutuksenottajan riskitaso korreloi vakuutusmaksun määrän kanssa (*Perfectly responsive insurance*). Edellä mainituissa mallissa vakuutuksen hinta nousee, mikäli vakuutuksenottaja aiheuttaa vakuutustapahtuman.⁴²⁴ Reaalimaailmassa ensimmäiseen malliin perustuvaa hinnoittelua on pidettävä kuitenkin hyvin harvinaisena. Vakuutuksen hinnoittelua täysin responsiivisesti on myös pidettävä todellisuudessa mahdottomana, sillä riskitason jatkuva seuraaminen vakuutusyhtiön toimesta ei ole mahdollista.⁴²⁵ Mallit toimivatkin lähinnä teoreettisina apukeinoina, joiden avulla voidaan hahmottaa vakuutuksen hinnoittelun ja vahingonkorvausoikeuden tavoitteiden välistä yhteyttä. Tilintarkastajan ottaman vastuuvakuutuksen hinnan voidaan olettaa korreloivan tilintarkastajan riskitason kanssa, mutta ei kuitenkaan täydellisesti. Tämä johtuu pääasiallisesti siitä, että vakuutuksenantajalla on vaikeuksia riskitason arvioinnissa⁴²⁶. Lienee kuitenkin perusteltua tulkita tilintarkastajan ottaman vastuuvakuutuksen olevan hinnoittelun suhteen enemmän responsiivinen kuin ns. kiinteästi hinnoiteltu.

Mitä herkemmin vastuuvakuutuksen hinta reagoi riskitasoon, niin sitä suuremmat kannustimet tilintarkastajalla tai muulla vakuutuksenottajalla on ryhtyä vahinkoa torjuviin toimenpiteisiin, jotta riskitaso ja sen kautta maksettava vakuutusmaksu saadaan pienemmäksi. Vakuutus voi toimia jopa erityisenä kannustimena tarvittavien varotoimenpiteiden implementoimiseksi.⁴²⁷ Tilintarkastajan tapauksessa responsiivinen vakuutus voisi allokoida käytettävissä olevia resursseja erilaisiin riskienhallintakeinoihin. Tilintarkastaja voisi riskitasoaan alentaakseen esimerkiksi lisätä tilintarkastussuunnittelua, korottaa tilintarkastuspalkkioita taikka arvioida tarkemmin sitä, millaisia tarkastuskohteita hyväksytään asiakkaiksi⁴²⁸. Sellaisen vastuuvakuutuksen, jonka hinta ei korreloi vakuutuksenottajan riskitason kanssa voidaan katsoa tuottavan suuremman ongelman vahingonkorvausoikeuden preventiivisen tavoitteen kannalta. Vakuutetulla ei ole samanlaista kannustinta alentaa omaa riskitasoaan, sillä tästä ei seuraa suoria kustannussäästöjä pienentyneen

⁴²⁴ Schwartz 1990, s. 337–338.

⁴²⁵ Schwartz 1990, s. 318–320.

⁴²⁶ Moizer – Hansford-Smith 1998, s. 209–210.

⁴²⁷ Schwartz 1990, s. 337–338.

⁴²⁸ Kihn 2017, s. 85.

vakuutusmaksun muodossa.⁴²⁹ Toisaalta on muistettava, että vakuutusyhtiön todetessa jonkin yrityksen toiminnan liian riskipitoiseksi, se todennäköisesti kieltäytyy tarjoamasta ollenkaan vastuuvakuutusta tällaiselle yritykselle⁴³⁰.

Vahingonkorvausoikeuden toinen keskeinen tavoite on kompensatiotavoite⁴³¹ eli ns. reparatiivinen tavoite. Kompensaation merkitystä ovat korostaneet muun muassa pohjoismaiden vahingonkorvausoikeuteen merkittäväällä tavalla vaikuttaneet Hellner ja Strahl, joiden mukaan vahingonkorvausjärjestelmän ensisijainen tavoite on tarjota vahingonkäräjälle kompensatiota, sillä järjestelmän preventiivinen vaikutus ei ole heidän kantansa mukaan merkittävä.⁴³² Suomessa Karhu ja Ståhlberg ovat todenneet preventiivisten näkökohtien pikkuhiljaa väistyneen hyvittämiseen liittyvien näkökohtien edeltä⁴³³. Pohjoismaisessa vahingonkorvausoikeudessa vastuuvakuutuksella onkin perinteisesti ollut merkittävä rooli. Vahingonkorvauslain osalta on pidetty tavoitteena sitä, että vahingot ohjautuisivat korvattavaksi säännönmukaisesti vastuuvakuutuksesta. Tätä on pidetty tavoitteena sen vuoksi, että näin vahingonkäräjä saa tehokkaimmin hyvityksen kärsimästään vahingosta ilman, että vahingonaiheuttajalle aiheutuu kohtuutonta taloudellisista rasitusta.⁴³⁴ Tämä kertoo myös osaltaan siitä, että reparatiivista tavoitetta pidetään vahingonkorvausjärjestelmässämme tärkeänä.

Kompensatiotavoitteen osalta vastuuvakuutuksella on siinä mielessä vahingonkorvausoikeuden tavoitteita edistävä vaikutus, että vastuuvakuutuksen olemassaolon voidaan nähdä parantavan vahingonkäräsieneen mahdollisuutta saada kohtaamalleen vahingolle hyvitys. Vastuuvakuutus saattaa tarjota suojaa vahinkoa kärsineelle erityisesti silloin, kun vahingonkorvauksen määrä ylittää vakuutetun omat varat.⁴³⁵ Kompensatiotavoitetta korostavassa mallissa vastuuvakuutuksella on tärkeä vahingonkorvausoikeutta täydentävä rooli. Tällaisessa mallissa vakuutuksenantaja on viimekädessä se, joka kantaa vastuuriskin ja jakaa siitä aiheutuneet kustannukset samanlaisen vakuutuksen ottaneiden kesken.

⁴²⁹ Schwartz 1990, s. 338.

⁴³⁰ Virtanen 2011, s. 63.

⁴³¹ Ks. esim. Virtanen 2011, s. 33–36.

⁴³² Wagner 2006, s. 280–281.

⁴³³ Karhu – Ståhlberg 2020, s. 8–9.

⁴³⁴ Könkkölä 2009, s. 38.

⁴³⁵ Hällström – Ijäs – Laasonen 2014, s. 89–91.

Loppukädessä voidaan nähdä vahingonkorvauksen kanavoituvan vakuutuksen kautta laajemmin koko yhteiskunnan kannettavaksi.⁴³⁶

Arvioitaessa vastuuvakuutuksen oikeudenmukaisuutta joudutaan asettamaan vastakkain vakuutuksen kompensaatitavoitetta edistävät vaikutukset sekä mahdollisuus sille, että vastuuvakuutus voi heikentää vahingonkorvausoikeuden ennaltaehkäisevän funktion toimintaa. Oikeudenmukaisuus on siis pitkälti riippuvaista siitä, että millaista arvoa kullekin näistä tavoitteista annetaan.⁴³⁷ Sikäli kun preventiiviset tavoitteet ovat alkaneet väistyä hyvittämiseen liittyvien tavoitteiden tieltä⁴³⁸, voidaan tilintarkastajan vastuuvakuutuksen nähdä olevan sopusoinnussa vahingonkorvausjärjestelmän ensisijaisen tavoitteen kanssa. Se millainen vaikutus tilintarkastajan vastuuvakuutuksella on vahingonkorvausoikeuden ennaltaehkäisevään vaikutukseen, on pitkälti sidonnaista edellä todetun tavoin siitä, miten hyvin vakuutusmaksun suuruus on sidottu riskitasoon. Vakuutusten hinnoittelun ja vakuutuksenottajan riskitason selvittämisen ollessa pääasiallisesti vakuutusyhtiön vastuulla, on vakuutusyhtiöiden toiminnalla merkittävä vaikutus siihen, miten hyvin vastuuvakuutus on sopusoinnussa vahingonkorvausoikeuden preventiivisen tavoitteen kanssa⁴³⁹.

Vastuuvakuutuksen oikeudenmukaisuutta pohdittaessa on myös muistettava, ettei vakuutettu voi eliminoida vahingonkorvausriskiään kokonaisuudessaan pelkästään toimimalla huolellisesti silloin, kun vastuu perustuu tuottamukseen. Tuomioistuimetkin voivat erehtyä, jolloin saatetaan velvoittaa jokin taho maksamaan vahingonkorvausta, vaikka siihen ei välttämättä olisikaan riittäviä perusteita. Erehdyksen mahdollisuutta lisäävät vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden ja korvausvastuun edellytysten tulkinnanvaraisuus. Tällaisissa tilanteissa vastuuvakuutuksen olemassaolon voidaan nähdä parantavan oikeudenmukaisuutta.⁴⁴⁰ On myös mahdollista, että vakuutettu ei osaa mieltää oman menettelynsä voivan aiheuttavaa vahinkoa. Tällaisessa tilanteessa vahingonkorvausoikeuden preventiivinen vaikutus luonnollisesti heikkenee, kun potentiaalinen vahingonaiheuttaja ei osaa muuttaa omaa toimintaansa vahinkoja ennaltaehkäisevään suuntaan.⁴⁴¹ Kuten aiemmin todettiin, tilintarkastajan vastuiden epäselvyys on herättänyt jo pidemmän aikaa

⁴³⁶ Wagner 2006, s. 280–281.

⁴³⁷ Bengtsson 1999, s. 281.

⁴³⁸ Karhu – Ståhlberg 2020, s. 8–9.

⁴³⁹ Wagner 2006, s. 279.

⁴⁴⁰ Schwartz 1990, s. 325.

⁴⁴¹ Virtanen 2011, s. 31.

huolta alan ammattilaisten keskuudessa⁴⁴². Edellä mainituilla seikoilla saattaakin olla tilintarkastajan tapauksessa erityinen merkitys pohdittaessa vastuuvakuutuksen ottamisen oikeudenmukaisuutta.

Vaikka vahingonkorvausoikeuden osalta onkin tunnistettavissa ennaltaehkäisevä tavoite, jonka toteutumista vastuuvakuutus saattaisi häiritä, on muistettava vastuuvakuutuksen rooli taloudellisen toiminnan mahdollistajana. Liian ankaraksi asetettu vastuu saattaisi johtaa joissakin tapauksissa yhteiskunnan kannalta hyödyllisen yritystoiminnan lopettamiseen⁴⁴³. Tilintarkastustoiminnalla on katsottu olevan erityisen merkittävä yhteiskunnallinen funktio⁴⁴⁴, joten jo tässä mielessä vastuuvakuutuksen käyttöä voidaan tilintarkastajan kohdalla pitää perusteltuna. Lisäksi tilintarkastaja kohtaa mahdollisen vahingonkorvausoikeudenkäynnin seurauksena suuria mainehaittoja, joiden syntymistä tilintarkastaja haluaa välttää toimimalla huolellisesti. Kyse on yhdestä tilintarkastusalaan liittyvästä ominaispiirteestä, joita käsiteltiin edellä vastuukattoja koskevassa luvussa. Näiden ominaispiirteiden voidaan tulkita lieventävän myös vastuuriskin vakuuttamisen huolellisuutta heikentäviä vaikutuksia tilintarkastajan tapauksessa.⁴⁴⁵

Vaikka vastuuvakuutus ja vahingonkorvausoikeus ovatkin läheisesti kytköksissä, vastuuvakuutuksen vaikutus vahingonkorvausvelvollisuuteen normatiivisesti on rajoitettua⁴⁴⁶. Vakuutuksen voidaan nähdä kuitenkin vaikuttavan mahdollisuuteen sovitella vahingonkorvausta. Tilanteissa, jossa vahingonaiheuttajalla on vastuuvakuutus, joka kattaa aiheutetun vahingon, ei vahingonkorvausta useimmiten sovitella ollenkaan. Vakuutuksen kattavuuden ylittäviltä osin sovittelu on kuitenkin siis mahdollista.⁴⁴⁷ Vastuuvakuutuksella on myös tässä mielessä hyvittäviä tavoitteita edistävä vaikutus⁴⁴⁸. Bengtsson on kuitenkin todennut, että vaikka vastuuvakuutuksella on rajoitettu vaikutus vahingonkorvausvelvollisuuteen, eikä vastuuvakuutuksen olemassaoloa yleensä mainita yksittäisessä oikeustapauksessa, niin tosiasiallisesti suurin osa vastuuvahingoista ohjautuu vakuutusyhtiöiden

⁴⁴² Mähönen 2007, s. 35.

⁴⁴³ Virtanen 2011, s. 32, 42.

⁴⁴⁴ Horsmanheimo – Steiner 2017, s. 23–24.

⁴⁴⁵ Philipsen 2014, s. 589–591; viitattu Bigus 2008, Ks. myös Virtanen 2011, s. 30.

⁴⁴⁶ Könkkölä 2009, s. 39.

⁴⁴⁷ Hoppu – Hemmo 2006, s. 9–10.

⁴⁴⁸ Virtanen 2011, s. 34.

korvattavaksi.⁴⁴⁹ Perusperiaatteena on joka tapauksessa pidettävä sitä, että pelkkää vastuuvakuutuksen olemassaoloa ei voida pitää perusteena langettaa kenellekään korvausvastuuta. Vahingonkorvausvelvollisuuden syntymisen edellytykset tulee selvittää itsenäisesti vakuutuksesta riippumatta. Vasta vahingonkorvausvastuun olemassaolon selvittämisen jälkeen tulee pohtia vakuutuksen korvaavuutta.⁴⁵⁰

Vastuuvakuutuksen voidaan nähdä muodostavan myös joitakin intressiristiriitoja sekä erimielisyyksiä vakuutetun ja vakuutuksenantajan välille. Vakuutuksenantajan ja vakuutetun intressit ovat toki lähtökohtaisesti yhteneväiset, sillä on molempien etujen mukaista, ettei vakuutettua todeta vahingonkorvausvelvolliseksi. Intressiristiriidat vaikuttaisivatkin tulevan esille juuri silloin, kun korvausvastuun kieltäminen ei ole enää mahdollista. Merkittävimpien intressiristiriitojen syntymisen mahdollistaa se, että vahingonkorvausvastuun selvittäminen kuuluu lähes poikkeuksetta vakuutuksenantajalle. Vakuutusyhtiöllä on käytännössä mahdollisuus vaikuttaa vahingonkorvausselvittelyn yhteydessä omien intressiensä mukaisesti itsensä ja vakuutetun väliseen vastuunajakoon.⁴⁵¹ Vakuutuksenantaja saattaa esimerkiksi pyrkiä ohjaamaan vahinkoselvittelyn yhteydessä vahinkotapahtuman kokonaan vakuutusturvan ulkopuolelle osoittamalla vakuutetun toiminnan törkeän huolimattomaksi tai tahalliseksi. Tällaisessa tilanteessa vakuutuksenantajan ja vahingonkärksineen intressit kohtaavat, joka on vastuuvakuutuksen tarkoituksen kannalta erikoinen asetelma.⁴⁵²

Intressiristiriitoja voi muodostua myös siitä, että vakuutuksenantajan vastuu rajoittuu aina vakuutusehdoissa määriteltyyn vakuutusmäärään, kun taas vakuutettu on vahingonkorvausnormien mukaisesti täydessä vastuussa aiheuttamastaan vahingosta. Intressiristiriito voi nousta esille esimerkiksi silloin, kun vahingonkorvausta vaativa taho esittää sovintotarjouksen, joka alittaa vakuutusmäärän tai kun alioikeuden vahvistama vahingonkorvaus jää vakuutusmäärän alapuolelle. Tällaisessa tilanteessa, jossa sovintotarjous tai alioikeuden vahvistama korvaus jää vain hieman alle vakuutusmäärän, vakuutuksenantaja saattaa pyrkiä jatkamaan prosessia päästäkseen itsensä kannalta edullisempaan asemaan siitä

⁴⁴⁹ Bengtsson 1999, s. 281.

⁴⁵⁰ Wagner 2006, s. 278.

⁴⁵¹ Könkkölä 2009, s. 109–110.

⁴⁵² Könkkölä 2009, s. 112–113.

huolimatta, että vakuutettu on vahingonkorvauksen määrään tyytyväinen. Tällaisessa tilanteessa riski huonommasta lopputuloksesta jää käytännössä vakuutetulle, kun taas parempi lopputulos koituu vakuutusenantajan hyväksi. Mikäli vakuutusmäärään kuuluu oikeudenkäyntikulut, se voi vaikuttaa myös vakuutusenantajan käyttäytymiseen. Vakuutusenantaja voi olla halukkaampi riitauttamaan vaatimuksen, sillä käytännössä puolustautumisesta aiheutuvat kulut koituvat suurimmilta osin vakuutetun kustannukseksi. Vakuutetun kannalta ongelmaksi muodostuu tilanne, jossa oikeudenkäyntikulut paisuvat niin suuriksi, että vakuutusmäärä riittää kattamaan ainoastaan oikeudenkäyntikulut. Tällaisessa tilanteessa vastuuvakuutus saattaa muuttua näennäisesti luonteeltaan oikeusturvavakuutukseksi.⁴⁵³

Vakuutetun kannalta voi olla tietyissä tilanteissa kannattavaa pyrkiä säilyttämään hyvät liikesuhteet vahingonkorvausta vaativan tahon kanssa. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa jyrkkä vahingonkorvausvastuun kieltäminen ei ole vakuutetun kannalta järkevää, sillä sen voidaan nähdä tekevän haittaa liikesuhteille. Vakuutusenantaja saattaa kuitenkin kieltää korvausvastuun jyrkästi sen vuoksi, että tämä on yleensä vakuutusenantajan intressien mukaista.⁴⁵⁴ Tilintarkastajan tapauksessa edellä mainittu intressiristiriita voi olla hyvinkin merkittävä. Vaikka tilintarkastusasiakas vaihtaisikin vahingon sattuessa lakisääteisen tilintarkastuksen osalta tilintarkastajaa, on mahdollista että se jatkaa muiden tilintarkastusyhteisön tarjoamien palveluiden, kuten neuvonta- ja veropalveluiden ostamista. Tällaiset palvelut saattavat muodostaa merkittävän osan tilintarkastusyhteisöiden tuloista⁴⁵⁵, jonka vuoksi liikesuhteiden säilyttäminen voi olla erityisen merkityksellistä tällaisia palveluita ostavan asiakkaan kanssa.

⁴⁵³ Könkkölä 2009, s. 110–111.

⁴⁵⁴ Könkkölä 2009, s. 109–110.

⁴⁵⁵ Horsmanheimo–Steiner 2017, s. 37.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli vastata ensisijaisesti tutkimuskysymykseen: *Miten vastuuvakuutuksella voidaan hallita osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä?* Tutkielman tavoitteena oli keskittyä tarkastelemaan sellaisen vahingonkorvausriskin hallintaa, joka syntyy lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä. Ensisijaiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen kuitenkin edellytti myös sen selvittämistä, miten tilintarkastaja voi joutua vahingonkorvausvastuuseen lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä. Tämän vuoksi tutkielmassa vastattiin myös seuraavaan tutkimuskysymykseen: *Milloin osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu voi syntyä lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä?* Tutkielman tarkoituksena on ollut luoda lukijalle kuva siitä, milloin tilintarkastajan aiheuttama vahinko kuuluu vakuutusturvan piiriin. Lisäksi neljännessä luvussa käytiin läpi vastuuvakuutuksen saatavuutta sekä käytön oikeudenmukaisuutta. Neljännessä pääluvussa tarkasteltiin myös vakuutetun ja vakuutusenantajan välisiä intressis- tiriitoja.

Tilintarkastajan vahingonkorvausriskin hallintaa vastuuvakuutuksella on tutkittu suhteellisen vähän. Sen sijaan pelkästään tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskevia tutkimuksia on saatavilla runsaasti. Näiden kahden aihealueen yhdistäminen on ollut kuitenkin tarkoituksenmukaista, sillä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu sekä vastuuvakuutus liittyvät toisiinsa hyvin kiinteästi siinä mielessä, että suurin osa vahingoista kuitenkin ohjautuu vastuuvakuutuksen korvattavaksi tai ainakin siihen pyritään⁴⁵⁶. Tässä mielessä pelkän vahingonkorvausvastuun tutkiminen irrallaan vastuuvakuutuksesta voi antaa erilaisen kuvan tilintarkastajan vastuusta tai sen ankaruudesta. Vastuuvakuutusta koskevien tutkimusten lisäksi oikeuskäytäntö sekä vakuutuslautakunnan ratkaisut liittyen tilintarkastajan vastuuvakuutukseen ovat jääneet vähäiseksi. Tähän lienee osaltaan vaikuttanut se, että tilintarkastajaan kohdistetut vahingonkorvausvaatimukset on yleensä saatu sovittua neuvotteluissa vahingonkärsineen kanssa⁴⁵⁷. Näiden neuvotteluiden sisältö ei ole useimmiten julkisesti saatavilla⁴⁵⁸, eikä vastuun toteutumisesta ole siten saatavilla kovinkaan paljon tietoa. Toisaalta se, että vakuutuslautakunta on antanut niukasti tai ei

⁴⁵⁶ Haapanen 2003, s. 252.

⁴⁵⁷ Ks. esim. Riistama 2007, s. 35.

⁴⁵⁸ Ks. esim. "Finavia ja tilintarkastaja sopivat riitansa". Helsingin Sanomien www-sivusto. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000002872114.html>>. 11.9.2021.

ollenkaan ratkaisuja koskien tilintarkastajan ottamaa varallisuusvastuuvakuutusta voi olla myös merkki siitä, että tilintarkastajan tapauksessa vakuutuksen ehtoihin ei ole liittynyt suuria epäselvyyksiä. Toisaalta vahingonkorvausvastuu on ylipäättänsä toteutunut Suomessa suhteellisen harvoin⁴⁵⁹. Oikeuskäytännön ja vakuutuslautakunnan suositusten vähäisyys on osaltaan vaikeuttanut erilaisten vakuutusehtojen merkityksen arvioimista juuri tilintarkastajan kohdalla. Tutkielmassa on kuitenkin saatu esitettyä suuntaviivoja sen suhteen, miten erilaiset ehdot vaikuttavat tilintarkastajan vakuutuksen korvaavuuteen. Seuraavassa käydään yhteenvetona läpi keskeisimmät havainnot liittyen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuriskin hallitsemiseen vastuuvakuutuksella.

Vakuutuksen piiriin kuuluvat vain sellaiset vahingot, joista vakuutuksenottajana tai vakuutettuna oleva tilintarkastaja on voimassaolevan oikeuden mukaan korvausvastuussa. Tilintarkastajan vastuun syntyminen edellyttää konkreettisen vahingon käsillä oloa, joka on syy-yhteydessä tilintarkastajan tuottamukseen. Lisäksi jonkinlaista merkitystä tulee antaa myös vahingon ennalta-arvattavuudelle. Tilintarkastajalta vaadittava huolellisuuden taso on käytännössä sidottu hyvään tilintarkastustapaan. Tämä johtaa siihen, että tilintarkastuslaissa asetetut lisäedellytykset koskien vastuuta kolmansia osapuolia kohtaan ovat vain nimellisiä. Tilintarkastajan vastuun kannalta asianmukainen raportointi on keskiössä. Tilintarkastuskertomuksen oikeellisuutta voidaankin käyttää mittarina arvioitaessa tilintarkastajan työn huolellisuutta.

Tilintarkastajan taloudellisen vastuuriskin vakuuttamiseen soveltuvista vastuuvakuutuksista käytetään Suomessa usein nimitystä varallisuusvastuuvakuutus. Näiden vakuutusten korvaavuuden piiriin kuuluvat vakuutetussa toiminnassa aiheutetut puhtaat varallisuusvahingot. Vakuutuslautakunta on antanut useampia ratkaisuita liittyen tilanteisiin, joissa vakuutusyhtiö on pyrkinyt kieltämään korvausvastuunsa vedoten vakuutettua toimintaa koskevaan ehtoon. Vakuutetun toiminnan määrittelemine laajemmaksi kuin tilintarkastustoiminnaksi tai tilintarkastuspalveluiden tarjoamiseksi voi olla tarkoituksenmukaista, jotta välttyttäisiin turhilta erimielisyyksiltä vakuutusyhtiön kanssa. Erimielisyyksiä voi syntyä esimerkiksi silloin, kun lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä on annettu neuvoja liittyen kirjanpitoon, tilinpäätökseen sekä hallinnon hoitamiseen.

⁴⁵⁹ Ks. Tuomioistuimessa käsiteltyjen vahingonkorvaustapausten vähäisyydestä. Ruohonen 2020, s. 279–280.

Vastuun jakaantumiseen tilintarkastusyhteisön sisällä vaikuttaa liittyvän jonkinasteista epävarmuutta. Oikeustila ei vaikuttaisi olevan täysin selvä sen osalta, miten vastuu jakaantuu tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan välillä sekä tilintarkastusyhteisön ja yhteisössä työskentelevän tilintarkastajan välillä. Apulaisten osalta on sen sijaan selkeää, että heidän aiheuttamansa vahingot kanavoituvat lähtökohtaisesti tilintarkastusyhteisön korvattavaksi. Muilta osin tutkielmassa tyydyttiin esittelemään yleisiä suuntaviivoja sille, miten vastuu saattaisi jakaantua tilintarkastusyhteisön sisällä. Käytännössä kysymys siitä, keiden kaikkien tilintarkastusyhteisöissä toimivien henkilöiden aiheuttamat vahingot ohjautuvat korvattavaksi vastuuvakuutuksesta on sidoksissa siihen, miten vastuu jakaantuu tilintarkastusyhteisön sisällä. Tämä johtuu siitä, että vastuuvakuutus korvaa lähtökohtaisesti sellaiset vahingot, jotka kanavoituvat voimassa olevan oikeuden perusteella vakuutusnottajan korvattavaksi.

Tilintarkastajaa koskee lähtökohtaisesti täyden korvauksen periaate, joka tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan tulee saattaa korvauksen avulla vahingonkärsinyt sellaiseen taloudelliseen asemaan, jossa tämä olisi, mikäli tilintarkastaja ei olisi aiheuttanut vahingonkärsijän kannalta negatiivista tapahtumainkulkua. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun määrä asettaa teoreettisen ylärajan vastuuvakuutuksesta saatavalle korvauksen määrälle. On huomattava, että vastuuvakuutus ei käytännössä koskaan kata vahingonkorvausvastuuta kokonaisuudessaan. Vastuuvakuutuksissa on aina sovittu tietty vakuutusmäärä, johon saakka se korvaa aiheutuneita vahinkoja. Mikäli korvaus jää alle vakuutusmäärän, sitä vähentää kuitenkin määritelty omavastuu. Tämän ymmärtäminen on keskeistä, jotta vastuuvakuutus ei anna virheellistä turvallisuuden tunnetta. Tarvittavan vakuutusmäärän arvioiminen etukäteen on haastavaa, sillä tilintarkastajan vastuun määrä ei ole etukäteen arvioitavissa luotettavasti. Arviointia tehdessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että vakuutusmäärään sisältyy säännönmukaisesti selvittely-, neuvottelu- ja oikeudenkäyntikulut. Näiden kulujen suuri osuus voi johtaa siihen, että vakuutusmäärä ei riitäkään enää kattamaan itse vahingonkorvausvastuuta.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun on katsottu käytännössä sijoittuvan lakisääteisen tilintarkastuksen osalta sopimuksenulkopuolisen vastuun piiriin, vaikkakaan sijoittumista ei pidetä oikeuskirjallisuudessa täysin selvänä. Kysymystä siitä, sijoittuuko tilintarkastajan vastuu delikti- vai sopimusvastuun alaan ei ole varallisuusvastuuvakuutuksen

korvaavuuden näkökulmasta ollut tarpeen käsitellä tarkemmin, sillä varallisuusvastuuvakuutukset kattavat myös sopimusvastuun piiriin kuuluvat vahingot. Muunlaisten vastuuvakuutusten kuin varallisuusvastuuvakuutuksen kohdalla saattaa kuitenkin olla niin, että sopimusvastuu on rajattu korvaavuuden ulkopuolelle. Sopimusvastuun rajaaminen varallisuusvastuuvakuutuksen korvaavuuden ulkopuolelle tekisi monissa tapauksissa sen tarkoituksen tyhjäksi, sillä varallisuusvastuuvakuutuksia käytetään usein sellaisilla aloilla, joissa vastuu perustuu sopimussuhteeseen. On tärkeää kuitenkin huomata, että varallisuusvastuuvakuutus ei korvaa, mikäli vastuuta on laajennettu sopimuksen perusteella siitä, mitä se olisi voimassa olevan oikeuden mukaan.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymiseksi riittää jo pelkkä lievä huolimattomuus, joten tuottamuksen asteella ei ole vastuun syntymisen näkökulmasta juurikaan merkitystä. Vastuuvakuutuksissa on kuitenkin rajattu useimmiten törkeällä tuottamuksella sekä tahallisesti aiheutetut vahingot korvaavuuden ulkopuolelle silloin, kun vakuutusnottajana on yritys. Tämä on perusteltua, sillä muutoin vastuuvakuutuksen ottaminen saattaisi johtaa moraalikatoon. Moraalikadon syntyminen voisi häiritä tilintarkastusinstituution toimintaa merkittäväällä tavalla. Törkeän huolimattomuuden ja tahallisuuden välinen ero hyvin häilyvä, eikä sen määrittely ole yksiselitteistä. Joka tapauksessa lähtökohtana on se, että varallisuusvastuuvakuutukset eivät korvaa kummallakaan tuottamuksen asteella aiheutettuja vahinkoja, joten tarkempi määrittely ei ole tarpeen. Sen sijaan tavallisen tuottamuksen sekä törkeän tuottamuksen välinen ero on vastuuvakuutuksen korvaavuuden kannalta tärkeää. Vakuutus sopimus oikeudessa saatetaan arvioida tuottamuksen astetta eri tavalla kuin vahingonkorvausoikeudessa. Vakuutus sopimus oikeudessa ei vaikuttaisi kuitenkaan olevan täysin selkeää käytäntöä sen suhteen, että miten tuottamuksen astetta arvioidaan. Käytännössä oikeuskäytännössä on annettu painoarvoa joko vahingonaiheuttajan piittaamattomuudelle taikka toiminnan olennaiseen poikkeamiseen vaadittavasta huolellisuudesta.

Eräs tilintarkastajan kannalta tärkeä vastuuvakuutuksiin sisältyvä rajoitusehto on yhteisvastuuta koskeva ehto. Ehdon huomioiminen on erityisen tärkeä sen vuoksi, että tilintarkastaja on useimmiten solidaarisessa vahingonkorvausvastuussa yhtiön johdon kanssa. Vastuuvakuutuksista korvataan ainoastaan se määrä, joka vastaa vakuutetun viaksi jäävää syyllisyyden määrää. Tapauksissa, joissa syyllisyyden määrä ei ole osoitettavissa, vakuutus korvaa enintään pääluvun mukaisen osuuden vahingosta. Yhteisvastuuta koskevan

ehdon sanamuodon mukainen tulkinta näyttäisi johtavan siihen, että tilintarkastaja joutuisi maksamaan korvauksen kokonaisuudessaan ensin omista varoistaan vakuutuksen olemassaolosta huolimatta silloin, kun tilintarkastajan vastuu suhteessa johtoon on toisijaista ja vahingonkorvausta on vaadittu ainoastaan tilintarkastajalta. Pahimmassa tapauksessa koko korvaus voisi jäädä tilintarkastajan kannettavaksi vakuutuksesta huolimatta, mikäli tilintarkastaja ei voi vaatia maksamaansa korvausta takaisin regressinä. Sanamuodon mukaiseen tulkintaan voidaan kuitenkin suhtautua pidättäytyvästi vetoamalla vastuuperusteiden poikkeavuuteen sekä kohtuuttomuuteen. Joka tapauksessa voidaan todeta, että vakuutusta harkitsevan tilintarkastajan tulisi selvittää huolellisesti, että miten yhteisvastuuta koskevaa ehtoa tulkitaan edellä kuvailun kaltaisessa tilanteessa.

Tilintarkastajan vastuuriskiin liittyy sellaisia piirteitä, joiden voidaan nähdä vaikuttavan negatiivisesti vakuutusyhtiöiden halukkuuteen vakuuttaa sitä. Tilintarkastajan aiheuttaman vahingon määrä ja laajuus ovat määriteltävissä etukäteen hyvin hankalasti, joka osaltaan vaikeuttaa myös vakuutuksen oikeaa hinnoittelua. Riskin arviointia hankaloittaa myös se, että tilintarkastaja on usein yhteisvastuussa tarkastuskohteen johdon kanssa. Riskin kattava arviointi edellyttäisi sitä, että vakuutusyhtiö kykenisi arvioimaan myös tilintarkastusasiakkaisiin liittyvää riskiä. Isoimpien tilintarkastusyhteisöjen kohdalla vakuutettavuutta heikentää myös se, että isoja tilintarkastusyhteisöjä, jotka kohtaavat samanlaisia riskejä on ainoastaan neljä kappaletta. Euroopassa tehtyjen tutkimusten valossa vaikuttaisi siltä, että potentiaaliset saatavuusongelmat näyttäisivät koskettavan lähinnä suurimpia tilintarkastusyhteisöitä, jotka joutuvat osittain harjoittamaan itsevakuuttamista kattaakseen vahingonkorvausriskinsä. London Economicsin tutkimuksen mukaan kyse vaikuttaisi olevan pikemminkin siitä, että vakuutusten hinnat ovat kohonneet alan edustajien mielestä liian korkeiksi sen sijaan, että vakuutuksia ei olisi saatavilla ollenkaan.

Suomessa lähestulkoon kaikilla tilintarkastajilla on jonkinlainen vakuutusturva, jonka lisäksi tilintarkastajan käyttöön soveltuvia vastuuvakuutustuotteita vaikuttaisi olevan markkinoilla useampia. Julkista tietoa ei ole kuitenkaan saatavilla juurikaan Suomessa toimivien tilintarkastajien ottamien vastuuvakuutusten vakuutusmääristä, joten näiden kattavuuteen ei ole kyetty ottamaan kantaa tämän tutkielman yhteydessä. Myöskään hinnoittelua koskevia tietoja ei ole julkisesti saatavilla. Käytännössä näiden seikkojen selvittäminen olisi edellyttänyt muun tutkimusmenetelmän kuin lainopin käyttämistä. Euroo-

pan komissio käytti vuonna 2008 antamassaan suosituksessa yhtenä perusteluna tilintarkastajan vastuunrajoittamiselle vastuuvakuutusten heikkoa saatavuutta. Suosituksen antamisesta on kulunut jo yli 10 vuotta, eikä ainakaan Suomessa ole ryhdytty sen pohjalta toimiin vastuun rajoittamiseksi. Toisaalta ainakaan Suomessa vastuun rajoittamattomuus ei ole näyttänyt johtavan tänä aikana niin suurin vahingonkorvausvaatimuksiin, että tilintarkastusyhteisöjä olisi kaatunut tai ainakaan tällaisia tapauksia ei ollut julkisesti esillä. Toki tämä ei tarkoita sitä, etteikö tällainen olisi mahdollista. Ylipäätensä tilintarkastajan vastuu on kuitenkin toteutunut Suomessa sangen harvoin. Suomessa tilintarkastajan vastuuta rajoittavat sellaisenaan jo muun muassa syy-yhteyden olemassaolon vaatimus sekä sovitteluperiaatteiden soveltuvuus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen⁴⁶⁰. Vastuunrajoittamisen tarvetta on perusteltu myös sillä, että tilintarkastuksen sääntely on monimutkaistunut ja vaadittavan huolellisuuden arviointi on haastavaa. Tilintarkastajat eivät ole kuitenkaan ainut ammattikunta, joille vastuuriskit voivat aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi osakeyhtiön johdon vastuu muistuttaa hyvin pitkälti tilintarkastajan vastuuta. Vastuun rajoitustoimien kohdistaminen pelkästään tilintarkastajiin saattaisi asettaa tilintarkastajien ammattikunnan eriarvoiseen asemaan muihin ammattikuntiin verrattuna.⁴⁶¹ Toisaalta tilintarkastuksella voidaan katsoa olevan korostuneen tärkeä rooli nykyaikaisen talousjärjestelmän toiminnassa, jonka vuoksi tilintarkastusinstituution toimintaa tulisi eriytyisesti suojella.

Tutkielmassa ei ole ollut tarkoitus ottaa kantaa siihen tulisiko vastuuta rajoittaa vai ei. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että tähän mennessä vastuuvakuutuksia ja niiden mahdollista tehokkuutta tai tehostumusta ei ole otettu juurikaan kansallisella tasolla mukaan keskusteluun pohdittaessa tarvetta vastuunrajoituksille. Kannanotto edellyttäisi vastuuvakuutusten tosiasiallisen tehokkuuden selvittämistä kansallisella tasolla, sillä vahingonkorvausvastuu ja vastuuvakuutukset kytkeytyvät aiemmin selostetulla tavalla kiinteästi toisiinsa. Tämän tutkielman perusteella voidaan todeta, että Suomessa on lähtökohtaisesti saatavilla sellaisia vastuuvakuutuksia, jotka soveltuvat rakenteeltaan lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän vahingonkorvausriskin hallintaan. Vastuuvakuutuksen käyttö tilintarkastajan vastuuriskin hallintaan ei vaikuttaisi myöskään olevan erityisellä tavalla ristiriidassa

⁴⁶⁰ Immonen – Nuolimaa 2017, s. 295.

⁴⁶¹ Ks. esim. Vihreä kirja - Lakisääteisen tilintarkastajan tehtävästä, asemasta ja vastuusta Euroopan unionissa 1996, s. 29.

vahingonkorvausjärjestelmämme tavoitteiden kanssa. Tyypilliset ehdot, joita sisältyy Suomen markkinoilla tarjolla oleviin vastuuvakuutuksiin, eivät näyttäisi estävän fundamentaalisella tavalla näiden vakuutustuotteiden soveltuvuutta osakeyhtiön tilintarkastajan vastuuriskin hallintaan. Vakuutuksiin sisältyy kuitenkin aiemmin esitetyllä tavalla sellaisia ehtoja, joihin liittyy korostuneella tavalla tulkinnanvaraisuutta. Vakuutusturvaa rakentavan tilintarkastajan on tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota näihin ehtoihin jo etukäteen ennen vakuutuksen ottamista. Tutkielmassa ei ole kyetty ottamaan kantaa siihen, ovatko tarjolla olevat vastuuvakuutukset siinä mielessä tehokkaita, että niihin on saatavilla tarpeeksi suuria vakuutusmääriä kohtuullisin hinnoin. Kuten aiemmin todettiin, asian selvittäminen olisi edellyttänyt muun kuin perinteisen lainopin käyttöä metodina. Voidaan kuitenkin todeta, että juridisessa mielessä vastuuvakuutuksen käyttö näyttäisi olevan toimivin tapa hallita tilintarkastajan vahingonkorvausriskiä, sillä tilintarkastajan mahdollisuus käyttää muita keinoja vastuunrajoittamiseksi ovat hyvin rajalliset. Vastuuriskin hallinnassa ei tule kuitenkaan missään tapauksessa unohtaa laadun parantamiseen tähtäävän toiminnan merkitystä tai muita riskin pienentämiseen tähtäävien keinojen käyttöä. Vastuuvakuutus tarjoaa kuitenkin suojaa vain rällisesti.